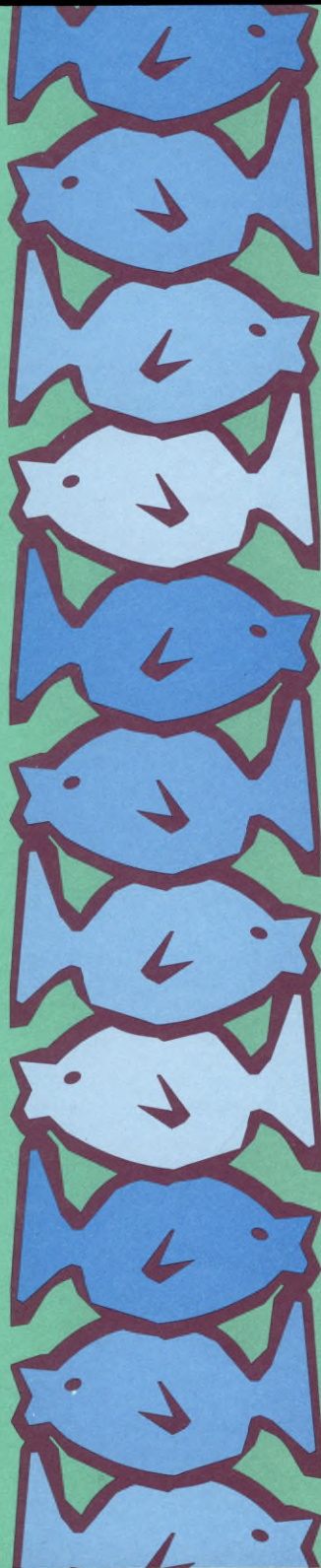




Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.



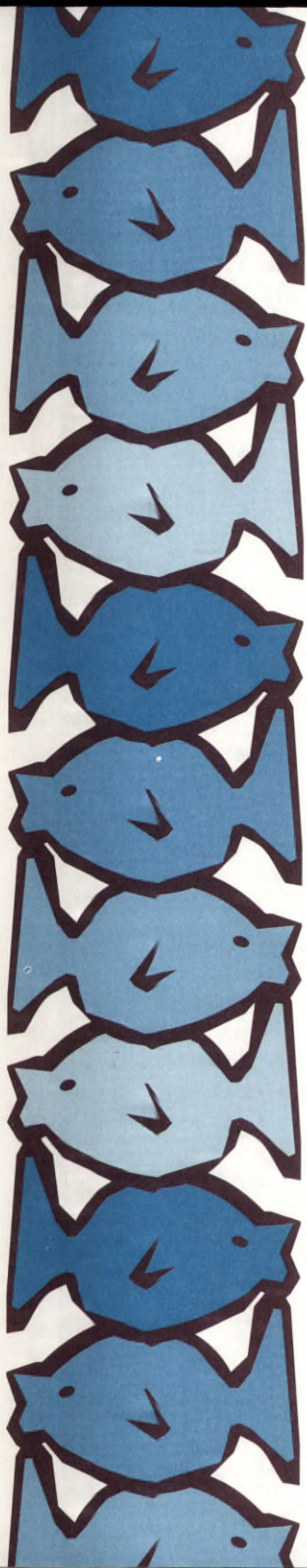


FISKERIVERKET

1948 **50** 1998

Jubileumsskrift om fiskets
situation, betydelse och
framtidsmöjligheter.

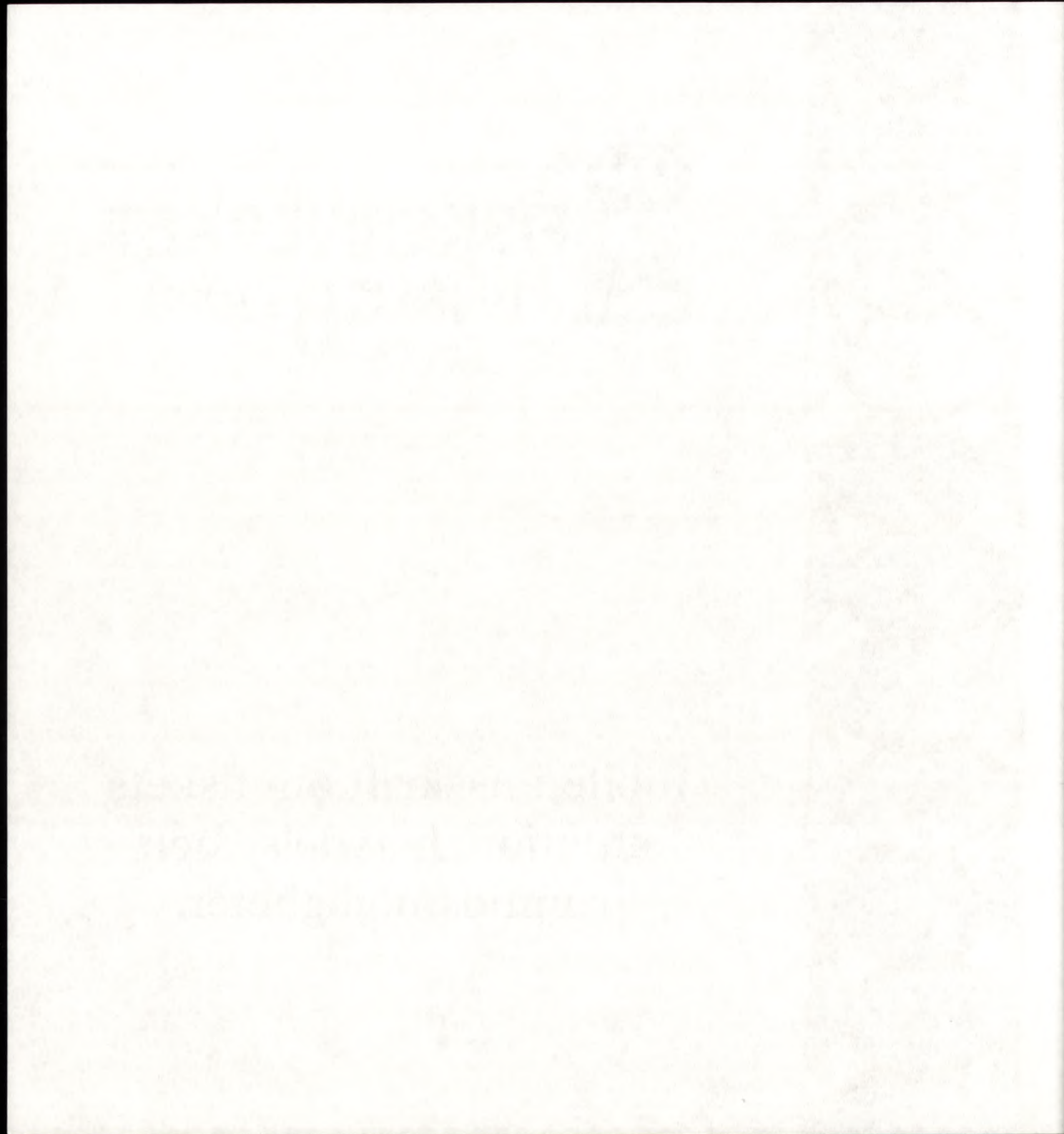




FISKERIVERKET

1948 **50** 1998

Jubileumsskrift om fiskets
situation, betydelse och
framtidsmöjligheter.



Förord

Den 1 juli 1998 var det 50 år sedan Fiskeriverket – fram till den 1 juli 1991 Fiskeristyrelsen – bildades som centralt ämbetsverk. Myndigheten bildades genom sammanslagning av flera olika verksamheter. Därigenom fick Sverige för första gången en i stort sett samlad statlig fiskeriadministration.

Vi vill med denna jubileumsskrift celebrera de 50 åren. Den beskriver Fiskeriverket och dess framväxt, ger några axplock från verkets vida verksamhet, diskuterar ett par av de mest aktuella frågorna på fiskets område och ger en inblick in i framtiden.

Min förhoppning är att skriften inte bara skall ge information om Fiskeriverket och det svenska fisket utan också initiera en debatt om utvecklingen av fisket och den roll dess myndighet bör spela framöver.

Göteborg i augusti 1998



Per Wrånner

*Generaldirektör
Fiskeriverket*

Ansvarig utgivare: Generaldirektör Per Wramner
Redaktör: Informationschef Lars Swahn
Layout: Informationsass Monica Bergman

Författarna i denna Jubileumsskrift är tjänstemän vid Fiskeriverket eller har ett nära samarbete med verket. De svarar var och en för sitt avsnitt och innehållet kan inte till alla delar åberopas som Fiskeriverkets ståndpunkt.

Materialet får fritt användas mot upplysning om källa.

Jubileumsskriften kan beställas hos Fiskeriverket,
Sötvattenslaboratoriet, 178 93 Drottningholm
Monica Bergman
Telefon 08-620 04 08, Fax 08-759 03 38

Tryckt på Storafine och Munken Lynx papper i 2 000 ex
Augusti 1998
Göteborgs Länstryckeri AB

Innehåll

Den statliga fiskeridadministrationen igår, idag och i morgon <i>Per Wramner</i>	5
Den gemensamma fiskeripolitiken för Sverige och EU <i>Anders Hagberg, Lars Melin</i>	21
Svensk fiskeriforskning - historiskt, idag och i framtiden <i>Ingemar Olsson, Jan Thulin</i>	35
Reflektioner kring ekologiskt hållbar utveckling inom svenskt fiske <i>Laura Píríz</i>	43
Kustvattnen - en framtidsresurs <i>Olof Sandström</i>	53
Fiskerikontroll - för ett rättvist och optimalt fiske <i>Arne Andréasson</i>	61
Fisk och fiske i Sveriges inlandsvatten <i>Per Nyberg</i>	67
Laxfisket - den eviga frågan <i>Sten Andreasson</i>	75
Miljömärkning blir en viktig del i det framtida fisket <i>Staffan Larsson</i>	79
Fisk - mat för 2000-talet <i>Christina Möller</i>	89
Fisketurismen kan ge många nya jobb <i>Göte Ekström</i>	95
Fiskeriverket i det svenska biståndet <i>Lars Johansson</i>	101

The first part of the paper discusses the importance of the research and the objectives of the study. It also outlines the methodology used in the study and the results obtained.

The second part of the paper discusses the results of the study and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the need for further research.

The third part of the paper discusses the conclusions of the study and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the need for further research.

The fourth part of the paper discusses the conclusions of the study and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the need for further research.

The fifth part of the paper discusses the conclusions of the study and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the need for further research.

The sixth part of the paper discusses the conclusions of the study and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the need for further research.

The seventh part of the paper discusses the conclusions of the study and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the need for further research.

The eighth part of the paper discusses the conclusions of the study and the implications of the findings. It also discusses the limitations of the study and the need for further research.

Per Wramner
Generaldirektör
Fiskeriverket
Göteborg

Den statliga fiskeridadministrationen igår, idag och i morgon

Fiskeriverket har med sina 50 år nått en aktningsvärd ålder för en statlig myndighet. De statliga åtgärderna för fisket går dock mycket längre tillbaka i tiden. Detta är naturligt eftersom fiskbestånd i huvudsak utgör gemensamma tillgångar för vilkas hushållning och fördelning det allmänna tidigt måste ta ett ansvar.



Per Wramner, generaldirektör för Fiskeriverket 1989-1998.

Foto: Mand Lorén.

Det började redan på 1400-talet med föreskrifter för sillfisket

Först 1903 samordnades den splittrade fiskeradministrationen

Redan på 1400-talet utfärdade Riksstyrelsen föreskrifter för fisket i Sverige. Ännu tidigare infördes ett omfattande regelsystem kring det rika sillfisket vid Skanör och Falsterbo i dåvarande Danmark. Senare fick Kammarkollegiet och Kommerskollegiet uppgifter på fiskets område.

På 1600-talet fanns under en kortare tid en generaldirektör för fiskerierna i riket, liksom senare en direktör över sillfiskeriet. Under den period med rik tillgång på sill i Bohuslän, som varade mellan mitten av 1700-talet och början av 1800-talet, fanns en särskild tjänst som intendent för sillfisket och trankokerierna. Sedan sillperioden ebbat ut indrogs befattningen 1823.

Sedan Lantbruksakademien bildats 1811 tog den över ansvaret för fisket i sötvatten och i Östersjön från Kommerskollegiet, men särskilda tjänster för fiskefrågor – med en intendent som chef – inrättades inte förrän 1864. Västkustfisket sorterade fortfarande under Kommerskollegiet.

Den splittrade fiskeradministrationen framstod efter hand som allt mindre ändamålsenlig och 1881 års fiskerikommitté tillsattes för att utreda frågan. I sitt 1883 presenterade betänkande framhöll kommittén nödvändigheten av att "allt, som kan avse fiskerinäringens utveckling och förkovran inom landet, förenas uti en hand, uti en under statsrådet och chefen för civildepartementet verkande fiskeristyreelse, som med sina underlydande tjänstemän har att övervaka fiskeriernas handhavande samt föreslå och till utförande leda alla åtgärder, som till fiskeriernas förbättring och vidare utveckling kunna finnas erforderliga".

Betänkandet resulterade emellertid inte i någon förändring av administrationen. I stället tog Lantbruksstyrelsen, i samband med att den bildades 1890, över Lantbruksakademiens fiskefrågor. Kommerskollegiet behöll ansvaret för västkustfisket fram till 1903, då även detta fördes över till Lantbruksstyrelsen. Därigenom hade fiskets centrala myndighetsuppgifter samlats i en hand. Dock lydde de under en myndighet med andra huvuduppgifter. Dessutom var undersökningsverksamheten på fiskets område – i den mån den alls existerade – till stor del skild från myndighetsutövningen. Den starka kopplingen dem emellan – t ex mellan beståndsuppskattning och fiskereglering – hade inte tillmätts någon större tyngd vid statsmakternas ställningstagande till utformningen av fiskeradministrationen.

Undersöknings- verksamheten byggs upp

Den nya organisationen förblev i princip oförändrad i 45 år, trots att behovet av en översyn snart påtalades från fiskets håll. Efter hand restes allt starkare krav på att fiskefrågorna skulle hanteras av en särskild myndighet, en fiskeristyreelse. Frågan togs upp i olika sammanhang, bl a av år 1936 tillsatta sakkunniga som föreslog att en sådan myndighet skulle inrättas. Förslaget vann dock inte gehör hos regeringen och någon förändring kom inte till stånd. Däremot skedde en utbyggnad av bl a undersökningsverksamheten och den regionala verksamheten inom de givna organisatoriska ramarna.

Svenska hydrografisk-biologiska kommissionen hade bildats 1901 med uppgift att studera våra omgivande hav utifrån främst fiskets behov. Kommissionen var ett självständigt statligt organ med undersökningsfartyg och ett i första hand hydrografiskt laboratorium på Stora Bornö i Gullmarsfjorden. Den samarbetade nära med Internationella havsforskningsrådet i Köpenhamn (ICES) som bildats samma år.

Frågan om de marina fiskerelaterade undersökningarnas koppling till fiskeridistributionen togs upp av en statlig utredning (1917 års särskilda sakkunniga för omorganisation av Lantbruksstyrelsen och därmed sammanhängande ämnen). Utredningen föreslog att en undersöknings- och försöksanstalt



Fiskehamnen i Göteborg i början av 1900-talet.

Fiskeriintendent- organisationen

för havsfisket skulle inrättas i Göteborg och i samband därmed skulle Svenska hydrografisk-biologiska kommissionen läggas ned. Förslaget genomfördes aldrig med hänvisning till det statsfinansiella läget.

Hydrografisk-biologiska kommissionens möjligheter att bedriva fiskeri-biologiska undersökningar förbättrades avsevärt 1929, då ett laboratorium togs i bruk i Lysekil. Detta blev möjligt tack vare enskilda donationer.

Statens undersöknings- och försöksanstalt för sötvattensfisket i Drottningholm tillkom 1931, även i detta fall tack vare en enskild donation. Därmed hade också sötvattensfisket fått ett centralt laboratorium som organisatoriskt var placerat under Lantbruksstyrelsen. Samma år inköpte staten en fiskodlingsanläggning i Kälarne. En fiskodling vid det statliga laxfisket i Älvkarleby hade startat sin verksamhet redan 1871.

Under några få år kring 1930 tillkom således merparten av de enheter (med undantag för Kustlaboratoriet) som utgör basen för Fiskeriverkets FoU-verksamhet.

Redan under 1800-talet hade inrättats särskilda fiskeriintendenttjänster under Lantbruksstyrelsen för sill- och strömmingsfisket. Den fiktive fiskeriintendenten Borg från denna tid är för övrigt huvudperson i Strindbergs roman "I havsbander". 1905 bildades en heltäckande regional organisation, då landet delades in i sex fiskeriintendentdistrikt vilka följde länsgränser och omfattade såväl sötvatten som saltvatten. Detta ändrades 1930 då man gick över till fem länsbaserade sötvattensdistrikt och två saltvattensdistrikt, ett för västerhavet och ett för österhavet.

När Fiskeristyrelsen bildades 1948 bibehölls distrikten i en självständig organisation under den centrala myndigheten. 1950 gjordes ändring av de sju intendendistrikten till geografisk avgränsning efter vattendelare. Detta hade att göra med den stora vattenkraftutbyggnaden och vattendomstolarnas regioner som följde vattensystemen. De två saltvattensdistrikten behölls dock oförändrade.

1977 gick man så tillbaka till länsbaserad indelning och avskaffade de särskilda saltvattensdistrikten. I stället fick man sju distrikt varav flertalet omfattade både söt- och saltvatten.

1985 avskaffades intendentorganisationen och ersattes av utredningskontor med oförändrad lokalisering som utgjorde en del av Fiskeristyrelsen. Antalet har successivt minskat i takt med besparingar och överföring av regionala frågor till länsstyrelserna.

Lokaliseringsstrid om en självständig fiskeristyreelse

På länsnivån fanns före 1967 ingen särskild statlig fiskeriadministration, även om länsstyrelserna hade vissa uppgifter på fiskets område. Däremot engagerade sig länens hushållningssällskap i varierande utsträckning för fiskets utveckling. I allmänhet hade sällskapen särskilda fiskerikonsulenter anställda.

År 1945 tillsatte regeringen en fiskeriutredning med uppgift att se på näringens utvecklingsmöjligheter i ett efterkrigsperspektiv. Utredningen fann att en väg att främja fisket vore att inrätta en självständig fiskeristyreelse. Detta förslag resulterade i att en särskild kommitté fick till uppgift att närmare utreda frågan. Dess förslag ledde i sin tur till att en proposition om inrättande av Fiskeristyrelsen (i Stockholm) framlades för riksdagen våren 1948.

Riksdagen godkände i huvudsak propositionen och Sverige fick för första gången en särskild central myndighet för fisket. Riksdagsbehandlingen blev emellertid dramatisk. Första och andra kammaren kom till olika beslut i lokaliseringsfrågan (Göteborg resp Stockholm). Därefter avvisade första kammaren jordbruksutskottets hemställan om att ändra sitt beslut till förmån för Stockholm. Frågan blev då föremål för gemensam omröstning, varvid Göteborgs-alternativet segrade med 161 röster mot 159, till stor bestörtning för på riksdagsläktaren närvarande fiskeritjänstemän.

I Fiskeristyrelsen samlades alla statliga uppgifter på fiskets område utom pris- och avsättningsfrågorna. Dessa kom att ligga under Statens jordbruksnämnd fram till 1991, då de fördes över till Fiskeriverket.

Lantbruksstyrelsens fiskeribyrå kom att utgöra basen för den centrala verksamheten i Göteborg. Denna var fördelad på byråer för saltvattensfiske, sötvattensfiske och administrativa frågor. Från Lantbruksstyrelsen kom också undersöknings- och försöksanstalten för sötvattensfisket i Drottningholm. Detsamma gällde för den särskilda tillsynsavdelningen för vattenföroreningsfrågor som också fanns i Drottningholm. Den bröts senare ut ur Fiskeristyrelsen och blev en av grundstenarna för Statens naturvårdsverk som bildades 1967. Likaså fördes anläggningarna i Kälarne och Älvkarleby till Fiskeristyrelsen.

Undersöknings- och försöksanstalten för havsfisket i Lysekil utgjordes av den tidigare Svenska hydrografisk-biologiska kommissionen som införlivades med den nya myndigheten.

Som nämnts bibehölls fiskeriintendentensorganisationen oförändrad men med Fiskeristyrelsen som ny huvudman.

Fiskeristyrelsen konsolideras

Genom 1948 års reform fick fiskeriförvaltningen i Sverige en struktur, som har visat sig ändamålsenlig och i huvudsak fortfarande gäller, trots ett stort antal organisationsutredningar och smärre förändringar.

Efter Fiskeristyrelsens tillkomst förblev den centrala fiskeriadministrationen i stort sett oförändrad under nästan tre decennier. Endast en förstärkning med en handfull tjänster skedde efter hand. Arbetet kunde i stället inriktas på att modernisera lagstiftningen och utveckla verksamheten. Däremot sågs organisationen på den regionala nivån över vid flera tillfällen.

Lagstiftningsarbetet innefattade främst 1950 års lagar om rätt till fiske och om gräns mot allmänt vattenområde, 1954 års fiskeristadga och 1960 års lag om fiskevårdsområden. Genom dessa lades grunden till mycket av det moderna statliga arbetet med att främja fiskevård och fiske i vid bemärkelse.

Från början inriktades arbetet huvudsakligen på yrkesfisket (inkl binäringsfisket), men efter hand lades allt större vikt också vid fritidsfisket, inte minst till följd av flera initiativ från Fiskeristyrelsens sida. Redan 1949 beskrev Jöran Hult, den nya myndighetens förste chef, fritidsfiskets betydelse på följande sätt i Från Departement och Nämnder nr 8:

”Sport- och amatörfisket är av största sociala betydelse och kommer i samband med ökade möjligheter för tätorternas befolkning att på fritid komma ut i naturen att bli av ytterligare betydelse. Dessutom kan det rätt skött bli av stor vikt för turismen.”

Fiskeristyrelsens första decennier karakteriserades av en omfattande exploatering av vattenkraften som orsakade svåra skador på fisket. Styrelsen fick en viktig uppgift att bedöma dessa skador och hävda fiskets intressen i de vattenmål som föregick exploateringen. En särskild organisation byggdes upp för detta ändamål. Den var först knuten till Sötvattenslaboratoriet men decentraliserades 1962 till fiskeriintendentenskontoren.

Frågan om den statliga fiskeriadministrationens uppgifter och utformning hade under 1950- och 1960-talen en föga framträdande plats på den politiska dagordningen, åtminstone jämfört med decenniet före Fiskeristyrelsens tillkomst och det senaste decenniet. En utredning om Fiskeristyrelsens laboratorieverksamhet (Ds Jo 1965:4) resulterade inte i någon större förändring. Fritidsfiskets ökade betydelse manifesterades i Fiskeristyrelsens instruktion (1967) och i en statlig utredning (Fritidsfisket. Betänkande med förslag till åtgärder från statens sida för att främja fritidsfisket. SOU 1968:13). Dess

förslag resulterade i bl a visst statligt stöd och en lagändring som underlättade bildandet av fiskevårdsområden. Efter ytterligare utredningsarbete av Fiskeristyrelsen utfärdades också en ny fiskeristadga 1973.

Regionalt skedde en administrativ förändring av stor betydelse 1967. Hushållningssällskapens länsbaserade verksamhet på fiskeområdet med undantag för vissa frågor av icke-statlig karaktär fick då statligt huvudmannaskap genom att föras in under lantbruksnämnderna.

Fiskeristyrelsen var från början en av biologer dominerad myndighet som främst sysslade med biologiska frågor. Efter hand kom dock de ekonomiska aspekterna på fisket att spela en större roll, mer uttalat från 1970-talet. Riksdagen slog 1970 fast att målet för fiskeripolitiken skulle vara att genom marknads- och strukturpolitiska åtgärder skapa stabila ekonomiska förhållanden för fisket.

Länsvisa
fiskenämnader tog
över de lokala
fiskefrågorna

Den statliga fiskeriadміністраtionen organisation kom åter i förgrunden på 1970-talet. En särskild fiskeadministrativ utredning föreslog i ett betänkande (Ny statlig fiskeadministration. Ds Jo 1973:3) bl a en ny regional organisation med nio fiskenämnader direkt under Fiskeristyrelsen genom sammanläggning av fiskeriintendentsorganisationen och lantbruksnämndernas fiskeverksamhet. Detta förslag genomfördes inte. Statsmakternas ställningstagande till utredningsförslaget innebar i stället att det 1977 bildades länsvisa fiskenämnader under Fiskeristyrelsen vilka tog över lantbruksnämndernas uppgifter och personal på fiskeområdet. Därmed fick Fiskeristyrelsen också en länsorganisation. Fiskeriintendentsorganisationen kvarstod oförändrad.

Utredningen föreslog också en förändrad byråindelning av Fiskeristyrelsen. Förslaget resulterade i att de tidigare salt- och sötvattensbyråerna ersattes av en fiskebyrå och en fiskevårdsbyrå. Den administrativa byrån kvarstod i huvudsak oförändrad. Utredningens förslag att knyta laboratorier närmare till verksamheten i Göteborg genom att lägga dem under fiskevårdsbyrån genomfördes dock inte. De förblev i stället självständiga enheter direkt under myndighetschefen.

Fiskeristyrelsen
började ifrågasättas

Det bör nämnas att behovet av en särskild statlig fiskeriadміністраktion vid denna tid hade börjat ifrågasättas från vissa håll, bl a mot bakgrund av yrkesfiskets minskande omfattning. Den fiskeadministrativa utredningen diskuterade alternativa statliga organisationsmodeller, med Lantbruksstyrelsen ensam eller tillsammans med Statens naturvårdsverk som huvudman, men avvisade dessa.

Politiska mål för verksamheten

Administrationen ses över

Under 1970-talet skedde också ett omfattande utredningsarbete kring fiskopolitikens inriktning som berörde både yrkesfisket och fritidsfisket. För yrkesfisket skedde det mot bakgrund av bl a 1960- och 1970-talens fiskekriser som berodde på beståndskollapsar, utflyttade fiskegränser i Västerhavet m m. För fritidsfiskets del skedde utredningsarbetet mot bakgrund av den allt viktigare politiska roll som fritidsfrågorna kom att spela under denna tid. De viktigaste utredningsbetänkandena var Fiskerinäringen i framtiden (SOU 1977:74) och Fiska på fritid (SOU 1978:75). Båda kom att ligga till grund för propositioner och riksdagsbeslut.

För fiskerinäringen slogs ett antal politiska mål fast 1978, nämligen ett inkomstsmål för dem som är sysselsatta inom sektorn (inkomster jämförbara med andra näringars), ett konsumentmål (tillgång till fisk av god kvalitet till rimliga priser), ett effektivitetsmål (så effektiv verksamhet som möjligt inom ramen för de gränser som ges av en ansvarsfull hushållning med fisktillgångarna och av möjligheterna till en lönsam och stabil avsättning) samt ett sysselsättningsmål (hänsyn till behovet av sysselsättning i främst kust- och skärgårdsområden). Några anvisningar för hur målkonflikter skulle hanteras gavs inte. Vidare infördes bl a ett system för licensiering av yrkesfiske liksom ett utökat stöd till fiskets rationalisering i form av fiskerilån, lånegarantier och statsbidrag. Yrkesfiskelicens blev en förutsättning för statligt stöd.

År 1981 genomfördes reformer med syfte att i första hand främja fritidsfisket, bl a en ny lag för att göra det enklare att bilda fiskevårdsområden samt ökade satsningar på fiskevård.

De organisatoriska frågorna kom snart i fokus igen. Jordbruks-, skogs- och fiskeriadministrativa utredningen föreslog i betänkandet Den lokala fiskeriadministrationen (Ds Jo 1983:4) att fiskeriintendentsorganisationen skulle avvecklas som myndighet och personalen placeras som regionala specialister vid sex av fiskenämnderna. Förslaget genomfördes inte.

Fiskeriadministrativa utredningen föreslog ett antal förändringar för att effektivisera Fiskeristyrelsens arbete i betänkandet Fiskeriadministrationen (Ds Jo 1984:7). Fiskeristyrelsen skulle centralt indelas i fem enheter (för administration, för yrkesfiske och vattenbruk, för fritidsfiske och fiskevård, för forskning och undersökning samt för planering och samordning). Därtill kom ett särskilt biståndssekretariat. Laboratorierna samt anläggningarna i Kälarne och Älvkarleby placerades under FoU-enheten med undantag för det tidigare från

Havsfiskelaboratoriet utbrutna Hydrografiska laboratoriet i Göteborg som föreslogs föras över till SMHI. Vidare föreslogs Havsfiskelaboratoriet flyttas till Karlskrona mot bakgrund av förskjutningen av det svenska fiskets tyngdpunkt från Västerhavet till Östersjön.

Det bör noteras att vattenbruksfrågorna nu för första gången föreslogs få en framskjuten plats i Fiskeristyrelsens organisation. De har alltsedan dess utgjort en viktig arbetsuppgift för myndigheten.

Fiskeriintendentsorganisationen föreslogs upphöra som myndighet och i stället inordnas i FoU-enheten med bibehållen regional lokalisering. Fiskenämnderna föreslogs förbli oförändrade med undantag för en viss omfördelning av resurser mellan länen.

Havsfiskelaboratoriet blir kvar i Lysekil

Regering och riksdag ställde sig 1985 bakom de nämnda förslagen med ett par undantag. Enheten för planering och samordning kom inte till stånd och Havsfiskelaboratoriet blev kvar i Lysekil. Dock etablerades senare en filial (Östersjölaboratoriet) i Karlskrona. Vidare fördes fiskeriintendentsorganisationen till enheten för fritidsfiske och fiskevård medan FoU-enheten kom att benämnas enheten för undersökningar och utvecklingsverksamhet. Den nya organisationen trädde i kraft den 1 juli 1985.

Samtidigt med organisationsutredningarna föreslog fiskekommittén i sitt slutbetänkande Bättre yrkesfiske (Ds Jo 1984:6) vissa åtgärder med syfte att främja yrkesfisket, bl a genom att stärka dess ställning i förhållande till husbehovsfisket. Även dessa förslag godtogs till stor del i 1985 års riksdagsbeslut. I detta behandlades också målen för fiskeripolitiken. De 1978 fastlagda målen bekräftades samtidigt som produktionsmålet särskilt lyftes fram och utvecklades.

Ny utredning orsakade häftig debatt

En ny statlig utredning tillsattes 1988 med uppgift att se över fiskeripolitiken – särskilt prisregleringen som funnits sedan mitten av 1970-talet – och den statliga fiskeriadміністраtionen. I sitt betänkande Fiskprisregleringen och fiskeriadміністраtionen (SOU1989:56) föreslog utredningen en rad åtgärder som i flera fall uppfattades som kontroversiella och gav upphov till en häftig debatt.

Bland förslagen märktes en betoning av konsumentmålet som överordnat i fiskeripolitiken, en avveckling av det dåvarande normprissystemet (inkl prisregleringsavgiften) och övergång till ett nytt lägstaprisssystem samt en avveckling av fiskenämderna. Fiskeristyrelsen föreslogs få en förstärkt roll ge-

nom att bli ta över prisreglerings- och marknadsfrågorna från Statens jordbruksnämnd samt vissa uppgifter från länsstyrelserna.

Utredningens förslag kom endast till en del att genomföras. Det gällde i första hand normprissystemet som måste avvecklas till följd av internationella överenskommelser. Andra förslag blev inaktuella till följd av Sveriges ansökan om medlemskap i EG eller avvisades av statsmakterna.

Produktionsmålet, som rätteligen borde och snart kom att benämnas hushållningsmålet, kom i stället för att tonas ned att i än högre grad än tidigare lyftas fram som det överordnade målet för fiskeripolitiken. Hushållningsmålet kom också senare att kopplas samman med ett miljömål som framför allt gällde bevarandet av biologisk mångfald. Genom dessa och flera andra åtgärder under 1990-talet lyftes resurshushållnings- och miljövårdsfrågorna fram samtidigt som Fiskeriverket fick ett uttalat sektorsansvar för miljön.

Länsorganisationen på fiskets område inordnades i länsstyrelserna. Fiskeristyringarna upphörde som länsorgan under Fiskeristyrelsen men levde vidare inom länsstyrelserna.

Hot om nedläggning med ny utredning

För Fiskeristyrelsens del vidtog ytterligare en utredningsomgång. Regeringen uppdrog i juni 1990 åt Statskontoret att utreda den centrala statliga administrationen på fiskets område, mot bakgrund av bl a riksdagens beslut strax dessförinnan att inordna fiskeristyringarna i länsstyrelserna. Enligt direktiven skulle utredningen bli en pröva om rationaliseringseffekter kunde erhållas genom en samordning med den centrala myndighetsfunktionen på jordbrukets område. Det blev snart tydligt att Fiskeristyrelsen stod inför ett akut hot om nedläggning som egen myndighet, för att i stället bli en del av Jordbruksverket i Jönköping som avsågs inrättas den 1 juli 1991.

Oron inom Fiskeristyrelsen var stor för vad som skulle hända, både med tanke på verksamheten och personalen. Statskontoret kom emellertid fram till att det mest rationella var att bibehålla Fiskeristyrelsen som en egen myndighet. Den föreslogs få namnet Fiskeriverket.

Fiskeristyrelsen blir Fiskeriverket

Statskontorets förslag vann gehör hos statsmakterna och den 1 juli 1991 övergick Fiskeristyrelsen i Fiskeriverket. Marknads- och prisregleringsfrågorna togs över från Statens jordbruksnämnd och därmed var samtliga centrala myndighetsuppgifter på fiskets område samlade i en hand. Som nämnts fördes dock samtidigt fiskets länsorganisation över från Fiskeristyrelsen till länsstyrelserna. Vidare tog Fiskeriverket över Kustlaboratoriet och U/f Ancylus från Statens naturvårdsverk.

Fiskeriverkets tillkomst innebar också minskade anslag och en ny intern organisation. Myndighetsanslaget minskade med ca 25% och de tre sakbyråerna reducerades till två avdelningar. Fiskeavdelningen tog hand om myndighetsuppgifterna och utredningsavdelningen svarade för FoU-frågorna (inkl utredningskontoren). För att möta anslagsminskningen prioriterades vissa frågor ned (t ex fritidsfiske och regional miljöbevakning i enlighet med riksdagsuttalande), rationaliserades och effektiviserades administration m m samtidigt som ansträngningarna att skaffa extern finansiering ökades. Antalet utredningskontor halverades till tre. Dessvärre måste ett flertal personer sägas upp eller förtidspensioneras, såväl i Göteborg som ute i landet.

Fiskeriverkets arbete kom från början att präglas av anpassningen till EG och förberedelserna för ett medlemskap. Inte minst medlemskapsförhandlingarna innebar en mycket tung börda för organisationen, särskilt i Göteborg. Sedan medlemskapet blivit ett faktum har på motsvarande sätt verksamheten i och gentemot Bryssel präglats stora delar av verkets arbete. Detta framgår närmare av flera andra bidrag i denna skrift.

De biologiska frågorna och de till dessa knutna resursfrågorna har alltid dominerat Fiskeriverkets arbete. Så är totalt sett fortfarande fallet – och någon förändring i detta avseende är inte att vänta – men under de senaste 25 åren har de ekonomiska aspekterna efter hand fått större betydelse. Denna utveckling accentuerades under 1990-talet som en följd av det vidgade ansvarsområdet och EG-anslutningen. Kompetensen på detta område har därför förstärkts betydligt, trots anslagsminskningen.

Medlemskapet i EG medförde stora förändringar

Anpassningen till och medlemskapet i EG har inneburit betydande förändringar av fiskeripolitiken och Fiskeriverkets arbetssätt. Som grund för förändringsarbetet har ett omfattande utredningsarbete bedrivits på flera nivåer. Ett sammanfattande betänkande är Svenskt fiske (SOU 1993:103). Ett flertal nya författningar har tillkommit, t ex lagen om marknadsreglering och fiskelagen med åtföljande regeringsförfordningar och föreskrifter från Fiskeriverket. Därtill kommer EU:s regelverk.

Bland de viktiga nyheterna i fiskeripolitiken – utöver att den utgör en del av EU:s gemensamma fiskeripolitik – kan nämnas krav på yrkesfiskelicens och fartygstillstånd, begränsning av tillåten redskapsmängd för icke yrkesfiskare samt förenkling av fiskereglerna med Fiskeriverket som enda regelföreskrivande myndighet.

Under våren 1995, då Fiskeriverket börjat tillämpa den gemensamma fiskeripolitiken, genomförde verket en intern omorganisation. Syftet var att anpassa organisationen till den som gällde för fisket inom EG-kommissionen och i övrigt effektivisera arbetet. Fiskeavdelningen delades upp i två avdelningar, resurs- och miljöavdelningen samt marknads- och strukturavdelningen. Kontrollfrågorna, som var delade mellan de två avdelningarna, framstod efter hand som allt mer betydelsefulla och bröts 1996 ut för att bilda en egen enhet, senare avdelning. Syftet var att ge dem erforderlig tyngd. Tjänsteexportenheten



Den svenska fiskeflottan har genomgått en kraftig modernisering under de senaste decennierna.

Foto: Maud Lorén.

Swedmar minskade betydligt i storlek och omsättning vid denna tid men kvarstod som en egen enhet direkt under verkschefen. Samma organisatoriska placering hade informationsverksamheten Svensk Fisk.

Efter den kraftiga nedskärningen i samband med Fiskeriverkets tillkomst erhöll verket efter hand viss resursförstärkning för EU-arbetet. En betydande anslagsminskning inträffade emellertid 1997, denna gång med ca 15%. Återigen måste förtids-pensioneringar och uppsägningar tas till. Principbeslut togs om nedläggning av ytterligare två utredningskontor och anläggningen i Kälarne.

Verksamheten drabbades påtagligt,

särskilt den icke EU-relaterade som måste prioriteras ned i förhållande till arbetet i och gentemot Bryssel.

Anslagsminskningen följdes av en ny statlig fiskeutredning med uppgift att göra en översyn av fiskerid administrationen, särskilt Fiskeriverket, och föreslå åtgärder för en effektiviserad FoU-verksamhet på fiskets område. I betänkandet Fiskerid administrationen i ett EU-perspektiv (SOU 1998:24) föreslog utredningen bl a en förändrad organisation av Fiskeriverket och en viss koncentration av FoU-verksamheten till frågor av omedelbar och direkt betydelse för verkets myndighetsutövning. Betänkandet har remissbehandlats, men statsmakterna har ännu inte tagit ställning till dess förslag. Merparten av dessa är för övrigt sådana som Fiskeriverket självt kan besluta om.

Den föreslagna organisationsförändringen berör utredningsavdelningen och resurs- och miljöavdelningen. Den syftar främst till att knyta myndighetsutövningen på resursområdet och FoU-verksamheten närmare till varandra och renodla de internationella respektive nationella frågorna i skilda avdelningar.

Ett viktigt resultat av utredningen - särskilt för Fiskeriverkets personal - kan bli att den debatt om behovet av en särskild statlig fiskeriadministrazione, som blossat upp med jämna mellanrum - även efter Fiskeriverkets tillkomst och EG-medlemskapet - nu avstannar i brist på bränsle. Utredningen har nämligen på ett övertygande sätt visat på behovet av en sådan administration. Remissinstanserna har inte haft något att invända på denna punkt. Det verkar därför som om frågan om Fiskeriverkets eventuella nedläggning nu är definitivt avförd från dagordningen.

Ständiga
förändringar
är att vänta

En statlig myndighets arbete måste fortlöpande anpassas till en föränderlig omvärld och dess krav på verksamheten. Givetvis måste också arbetet hela tiden rationaliseras och effektiviseras. Detta innebär bl a att organisationen kontinuerligt måste ses över. Den tid är definitivt förbi då det kunde gå decennier utan större förändringar av en myndighets arbetsuppgifter, arbetsätt eller organisation.

Det senaste decenniet har emellertid för Fiskeriverkets del varit extremt i fråga om förändringar av alla de slag, inklusive nya och ökade krav samtidigt som resurserna minskat kraftigt. Pressen på personalen har varit orimligt hård. Trots detta har förändringsprocessen i allt väsentligt varit framgångsrik och verket står i dag starkare än på mycket länge. Det vore dock bra för Fiskeriverkets arbete om den omorganisation, som är att vänta när statsmakterna tagit ställning till den senaste utredningen, kunde följas av en period med större stabilitet än under senare år. Nu finns ett starkt behov av konsolidering och arbetsro med mer koncentration på arbetets innehåll, mindre på dess organisation.

EU-frågorna kommer givetvis att dominera Fiskeriverkets arbete också i framtiden. En särskilt viktig uppgift blir att medverka i den översyn av den gemensamma fiskeripolitiken som skall ske under de närmaste åren. I samband därmed är det nödvändigt att beakta samtliga medlemsländers fiske, även i tredjelandsvatten, vilket kommer att ytterligare skärpa kraven på Fiskeriverket. Detsamma gäller Sveriges ordförandeskap år 2001.

Miljöanpassningen
av fisket kommer
att öka

Nya förvaltnings-
modeller prövas

En viktig uppgift för Fiskeriverket blir också att belysa utvecklingen av och analysera debatten kring fiskeripolitiken. Just nu utvecklas denna snabbt och många nya instrument prövas.

En viktig global trend är en ökad miljöanpassning av fisket. Den kommer av allt att döma att fortsätta och förstärkas. Det ligger i fiskets eget intresse att vara pådrivande i denna utveckling, dels för att bevara fiskeresurserna, dels för att undvika att initiativet tas över av andra. Fiskeriverket har i enlighet med sitt sektorsansvar för miljön en viktig roll att spela i detta sammanhang. Inte minst gäller det att förbättra integrationen mellan fiskeri- och miljöpolitik. Viktiga instrument för att förbättra denna integration är försiktighetsprincipen och ekosystemansatsen, där Sverige – och Fiskeriverket – spelat en ledande roll internationellt och bör kunna göra så även i fortsättningen. Ett ytterligare instrument, som i en snar framtid kan komma att få stor betydelse, är miljömärkning av fisk. Flera system diskuteras för närvarande och det är omöjligt att förutse utvecklingen framöver. Fiskeriverket håller på att utveckla ett koncept med en bred ansats, där också kvaliteten beaktas (se särskilt artikel om miljömärkning) och kommer sannolikt att spela en central roll i det fortsatta arbetet, både nationellt och internationellt.

Den traditionella fiskeförvaltningen med kvoter, som i princip är öppna för alla fiskare tills de fiskats upp, i kombination med bl a redskapsbestämmelser kommer sannolikt att vara förhärskande inom överskådlig framtid. Kompletterande eller alternativa styrinstrument diskuteras emellertid allt mer, eftersom förvaltningen på många håll behöver förbättras. Sådana börjar också sakta vinna insteg på många håll. Även om så inte skett i större omfattning i Sverige, blir det en viktig uppgift för Fiskeriverket att följa utvecklingen och pröva vad som kan tillämpas på svenska förhållanden.

Utvecklingen mot att i allt större utsträckning komplettera eller till och med ersätta kvotförvaltningen med begränsning av fiskeansträngningen kommer av allt att döma att fortsätta. Strukturfrågorna kommer att bli allt viktigare. Dessamma gäller strävandena att på olika sätt ge fiskarna större inflytande på fiskeförvaltningen (co-management). Olika slags individuella, gruppvisa eller regionala kvoter har med skiftande framgång prövats på många håll. Stängda områden som ett reguljärt förvaltningsinstrument har börjat tillämpas allt mer och erfarenheterna är i allmänhet goda. Stängningen kan gälla visst eller allt fiske och vara temporär eller permanent. Den kan men brukar sällan kombineras med särskilt skydd för miljön i övrigt. På redskapssidan pågår en snabb teknisk utveckling mot mer selektiva och miljövänliga redskap.

Kust- och insjöfisket liksom vattenbruket har goda framtidsutsikter

Det småskaliga, yrkesmässiga kust- och insjöfisket har förutsättningar att expandera betydligt på många håll i landet. Goda bestånd, god efterfrågan och minskad konkurrens från icke yrkesfiskare till följd av nya regler om redskapsbegränsningar för dessa gör sammantaget att situationen ser ljus ut. Detsamma gäller vattenbruket under förutsättning att den pågående utvecklingen mot ökad miljöanpassning fortsätter. Fiskeriverket har en viktig uppgift att främja dessa delar av fiskerinäringen, bl a med FoU-insatser och bidrag.

Stora förhoppningar knyts till fisketurismens utvecklingsmöjligheter

Fritidsfisket har också möjlighet att expandera betydligt. Dess sociala betydelse kan inte nog understrykas. Därtill spelar detta fiske en betydande – och ökande – ekonomisk roll, inte minst genom sportfisketurismen. Allt mer av den offentliga verksamheten på detta område kommer sannolikt att i framtiden ske på läns- eller kommunnivå, men Fiskeriverket kommer att ha en viktig funktion som centralt organ med samlad, tung sakkunskap och pådrivande, samordnande och till viss del bidragsbeviljande uppgifter.

Även miljöanpassningen av den nationella fiskevården kommer att fortsätta och intensifieras. Fiskeriverket kommer sannolikt att på viktiga områden mer och mer spela rollen av miljövårdsmyndighet. Det gäller arbetet med att bevara – och i ökande utsträckning restaurera – biotoper av särskilt värde för fiskfaunan, t ex rinnande vatten och grunda havsvikar. Det gäller arbetet med att slå vakt om den biologiska mångfalden, där Fiskeriverkets aktionsplan utgör en ledstjärna, som inte bara omfattar hotade arter och stammar utan kommer att prägla hela fiskevården. Exempelvis kommer utsättningarna sannolikt att minska i omfattning till följd av att de bl a kommer att kringgärdas av ett strängare regelsystem.

Fiskeriverket står väl rustat för framtiden

De utvecklingstendenser som kan skönjas för svenskt fiske tyder sammanfattningsvis på att Fiskeriverket kommer att få en rad nya eller förändrade arbetsuppgifter framöver. Verket är dock väl rustat för att ta sig an dessa och övriga uppgifter, allt med syfte att fullgöra det övergripande uppdraget: att främja det svenska fisket i vid bemärkelse.

Anders Hagberg

Byråchef
Resurs- och miljöavd
Fiskeriverket
Göteborg

Lars Melin

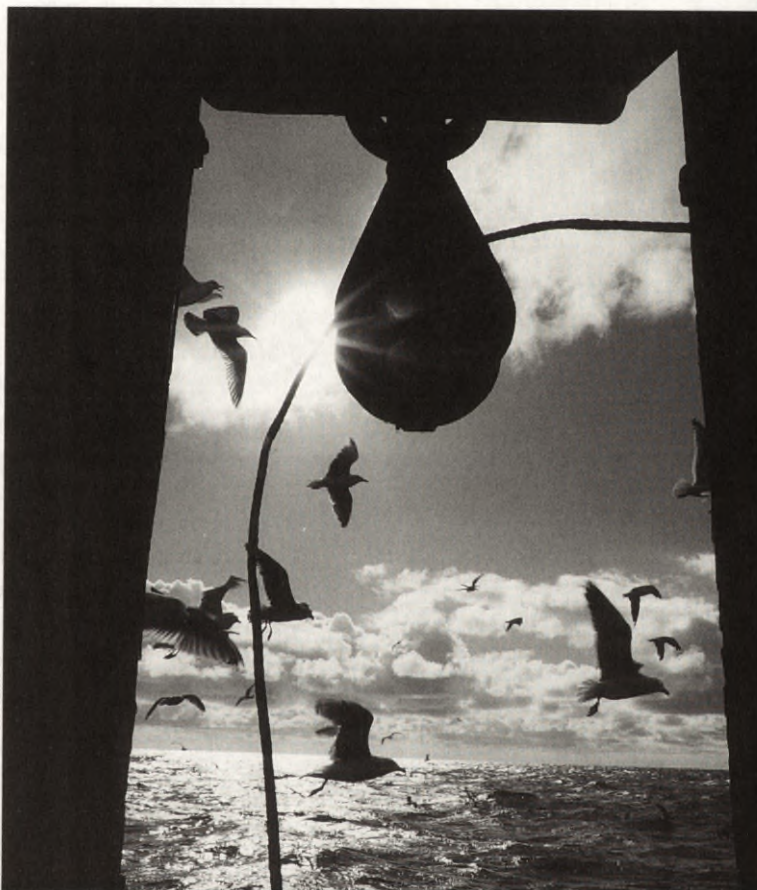
Avd chef
Marknads- och strukturavd
Fiskeriverket
Göteborg

Den gemensamma fiskeripolitiken för Sverige och EU

Den gemensamma fiskeripolitiken omfattar enligt grundförordningen i princip allt nyttjande av levande resurser i vatten och inom vattenbruket samt beredning och avsättning av fiske- och vattenbruksprodukter inom medlemsstaterna eller på gemenskapens

fiskevatten eller fartyg. I förordningen finns dock flera avgränsningar som medför att EG:s lagstiftning både kan och förutsätts bli kompletterad av nationell lagstiftning. Viktigt är att EG endast reglerar yrkesmässiga verksamheter i havet. Medlemsstaterna skall tillse att icke yrkesmässiga verksamheter inte äventyrar bevarandet och förvaltningen av de resurser som omfattas av den gemensamma fiskeripolitiken.

Foto: Søren Håkkanitad/GP



Målen för den gemensamma fiskeripolitiken

Artikel 39 i Romfördraget beskrivs målen för den gemensamma jordbrukspolitiken. Fördragets artikel 38 anger att samma mål skall gälla även för fiskeripolitiken. I fördraget om den Europeiska Unionen bekräftas att gemenskapens verksamhet skall omfatta "a common policy in the sphere of agriculture and fisheries".

Målen för den gemensamma politiken är att

- höja produktiviteten,
- tillförsäkra utövarna en skälig levnadsstandard,
- stabilisera marknaden,
- trygga försörjningen, samt
- tillförsäkra konsumenterna tillgång till varor till skäliga priser.

Sveriges anslutning till den Europeiska gemenskapen innebär ett åtagande att genomföra den gemensamma fiskeripolitiken (CFP). Den består väsentligen av tre delar, nämligen resurspolitik, marknadspolitik och strukturpolitik. Därutöver finns bestämmelser om kontroll i syfte att övervaka efterlevnaden av regelverket.

Fiskeripolitiken styrs genom förordningar, beslut och direktiv samt rekommendationer och yttranden. Förordningar och beslut är direkt bindande för/ i medlemsstaterna och kräver därför ingen kompletterande nationell lagstiftning för att implementeras. Direktiv är bindande till sin målsättning men lämnar utrymme för medlemsstaterna att lagstifta om genomförandet. Rekommendationer och yttranden förekommer nästan inte alls inom CFP; de är inte juridiskt bindande. Det bör uppmärksammas att Sverige genom EG:s habitatsdirektiv, sötvattensdirektiv samt kommande ramdirektiv för vatten har åtagit sig att bevara arter och miljöer som inte regleras inom ramen för CFP, dvs även i sötvatten.

Gemenskapsbudgeten för fiske

Den del av gemenskapens budget som är avsedd för den gemensamma fiskeripolitiken är ganska liten.

År 1996 avsattes 875 miljoner ecu av totalt 82 390 miljoner ecu, vilket endast utgör 1,06% av hela budgeten, medan t ex anslagen till jordbruket tar nästan 50% av budgetmedlen i anspråk. Sedan år 1985 har dock fiskebudgeten ökat kraftigt; mellan 1985 och 1996 ökade de anslag som avdelats för fiske från 175 till 875 miljoner ecu (löpande priser).

Ökningen av gemenskapsbudgeten för fiske beror till stor del på att gemenskapens fiskeavtal utvecklats och på att strukturdelen inom CFP samt kontrollen stärkts.

Resurspolitiken skall vara ett skydd mot utfiskning

Gemenskapens resurspolitik har en utgångspunkt i den under 1970-talet inträffade utfiskningen av flera kommersiellt viktiga fiskslag. Den ledde till krav på skydd för och ändamålsenlig förvaltning av fiskresurserna. En annan utgångspunkt är den internationella utvecklingen på havsrättens område. Etablerandet utanför EG av nationella exklusiva fiskezoner ledde till ett behov att slå vakt om medlemsstaternas intressen. Genom en resolution av rådet den 3 november 1976 upprättades en zon på 200 nautiska mil (med undantag för Medelhavet) med effekt från den 1 januari 1977.

Politiken för bevarandet och förvaltningen av resurserna tog klarare form år 1983 när rådet antog den första grundförordningen (rådsförordningen 170/83), en regim som fastställdes att gälla till och med år 2002. Denna blev föremål för översyn 1992 (rådsförordningen 3760/92) vilken ledde till en rad nya bestämmelser inom alla delar av CFP, och syftade till att åstadkomma en mer sammanhängande och enhetlig politik. Nya inslag av stor vikt var kontroll av flottornas storlek och fiskeansträngningarnas omfattning med avsikt att uppnå en balans mellan tillgängliga resurser och nyttjandet av dessa.

En grundprincip i CFP är gemensam fri tillgång till vatten och resurser. Viktiga avsteg från denna princip finns dock, t ex fisket innanför 12 nautiska mil som i princip är förbehållet kuststaten samt andra, specifikt angivna medlemsstater med traditionellt fiske inom området; samt den s k relativa stabiliteten, genom vilken tillgängliga resurser och tillträde till vatten fördelas mellan medlemsstaterna.

Den relativa stabiliteten baseras i allt väsentligt på följande grundelement:

- traditionellt fiske,
- speciell hänsyn till regioner som är särskilt beroende av fiske,
- den fångstförlust som medlemsstater drabbades av i samband med utvidgningen av fiskezonerna.

Grundförordningen

Grundförordningen (rådsförordning nr 3760/92 om ett gemenskapssystem för fiske och vattenbruk) anger de allmänna ramarna och målen för den gemensamma fiskeripolitiken.

Syftet med gemenskapssystemet anges i grundförordningen vara "att på ett ändamålsenligt sätt utnyttja de levande resurserna i vatten och inom vattenbruket, samtidigt som hänsyn skall tas till fiskesektorns intresse av en långsiktig utveckling och de ekonomiska och sociala förhållandena inom sektorn, till konsumenternas intressen och till de biologiska begränsningar som följer av

Resursförvaltningen har svårt att nå balans mellan uttag och skydd

hänsynen till det marina ekosystemet". Förordningen förutsätter att fisket styrs på ett sådant sätt att balans skapas mellan resurserna och nyttjandet.

Omfattningen av uttagen av fiskeresurser skall fastställas av rådet. I de fall där uttagen begränsas, tilldelas medlemsstaterna oftast nationella kvoter i enlighet med den relativa stabiliteten.

Förordningen anger ramarna för tillträde, förvaltning och kontroll av fiskeaktiviteterna samt de medel och förfaranden som krävs. Den anger också att beskattningen av resurserna får regleras med begränsning av fiskeansträngningarna i de fall då begränsning av fångsterna inte är tillräckligt.

Medlemsstaterna får sinsemellan byta tilldelade fiskemöjligheter. Medlemsstaterna får också vidtaga nationella förvaltningsåtgärder, förutsatt att dessa i princip endast berör det egna landets fiskare. Kommissionen måste dock i sådana fall underrättas i så god tid att den kan lämna synpunkter på planerade nationella åtgärder.

Det kan konstateras att ett av huvudmålen med CFP, bevarandet av fiskbestånden, inte kunnat uppfyllas i önskad omfattning. Den i dag rådande tillämpningen av CFP har *de facto* inte förmått leda till önskad stabilisering av fisket eller till en positiv utveckling av fiskbeståndens status. De flesta av bestånden i vår omgivning är i dag hårt beskattade och flera anses av Internationella havsforskningsrådet (ICES) befinna sig "outside safe biological limits".

Flera faktorer påverkar beståndens utveckling: naturlig dödlighet, fiske-dödlighet, rekrytering samt beståndstillväxt. Den faktor som genom hittills tillgängliga styrinstrument kan påverkas är fiskedödligheten (förutom i de fall där miljöfaktorer påverkar den naturliga dödligheten).

Med olika styrinstrument söker man optimera avkastningen i fisket utan att samtidigt överfiska bestånden. Vad som årligen kan fiskas utan risk för överfiskning är summan av den årliga viktökningen minus den fisk som dör en naturlig död. EG-kommissionen har på ett enkelt sätt beskrivit en väsentlig del av strategin för att uppnå ett uthålligt fiske: "Don't catch too many fish and don't catch too many young fish".

De fiskevårdande förvaltningsinstrument som i dag används och som tillsammans utgör hörnpelarna i regleringen av fisket är:

- begränsning av uttagen av fisk genom fastställande av TAC:er (TAC = Total Allowable Catch) och nationella kvoter,
- tekniska bevarandeåtgärder, samt

- dimensionering av fiskeflottornas kapacitet i relation till befintliga resurser (insatsregleringar).

TAC- och kvotförvaltningen grundar sig på ett system med totalt tillåten högsta fångstmängd för enskilda bestånd inom ett visst område under en viss tid, vanligen ett år. Årliga uppskattningar av beståndens status görs huvudsakligen av ICES och/eller av STECF (kommissionens vetenskapliga, tekniska och ekonomiska kommitté för fiske). På grundval av dessa utlåtanden framlägger kommissionen förslag på TAC för de olika bestånden. Ministerrådet fattar i december varje år beslut om storleken på de fångster som får tas upp under följande år. TAC delas i förekommande fall upp i nationella kvoter i enlighet med den relativa stabiliteten.

Det är av stor vikt att minska fångsterna av ung fisk, särskilt av den fisk som inte är könsmogen. Därigenom får fisken möjlighet att fortplanta sig och fångas när den är stor och kommersiellt mer värdefull. Detta skydd uppnås huvudsakligen genom en rad tekniska bevarandeåtgärder. Dessa omfattar t ex minsta tillåtna maskstorlek i fiskeredskapen, minimimått på fisk, bifångstbestämmelser, skyddade områden samt åtgärder för att förbättra fiskeredskapens selektivitet.

Framtidens fiske skall bygga på försiktighets- principen

Minst lika betydelsefullt som att finna nya/alternativa styrinstrument för att tillförsäkra en ändamålsenlig förvaltning av resurserna inom ramen för CFP är att utveckla och förfinna redan i dag befintliga styrmedel. Begränsningar av fångstuttagen, dvs fastställande av TAC:er bör i större utsträckning baseras på långsiktiga strategier med mål att ett bestånds lekbiomassa (SSB) inte skall tillåtas närma sig den nivå där rekryteringen till beståndet äventyras. Etableringen av långsiktiga strategier, baserade på försiktighetsprincipen, har påbörjats inom ramen för förvaltningen av vissa bestånd i Nordsjön och Östersjön.

Även inom ramen för tekniska bevarandeåtgärder för att främja ett optimalt resursutnyttjande introduceras allt fler förvaltningsbestämmelser av långsiktig bevarandekaraktär. En av de i detta sammanhang viktigare åtgärderna är att förbättra fiskeredskapens selektivitet, t ex genom införandet i trålfisket av flyktpaneler med fyrkantsmaska. Ytterligare exempel på åtgärder i detta sammanhang är utläggning av fredningstider och skyddsområden, permanent eller temporärt.

Gemenskapens fiskeavtal

Utvidgningen av fiskezonerna som genomfördes av kuststaterna på 1970-talet innebar ett hot mot gemenskapsflottans verksamhet. Gemenskapen slöt därför ett antal bilaterala avtal som syftade till fortsatt verksamhet eller ett återupprättande av den traditionella verksamhet som gemenskapens fiskare bedrivit. Dessa arrangemang utgör ett centralt inlag i den gemensamma fiskeripolitiken och utan dessa avtal skulle utvidgningen av fiskezonerna och den därmed följande minskningen av fiskemöjligheterna fått svåra följder för gemenskapsflottan.

Gemenskapen har slutit ca 25 avtal med framför allt länder i Afrika och Indiska oceanen. Avtalen kostar EG ca 295 miljoner ecu per år.

Hösten 1997 gjorde rådet ett antal uttalanden om gemenskapens fiskeavtal med tredjeland, dels allmänt, dels om avtalens finansiering och framtid. Rådet konstaterade därvid att fiskeavtalen har en betydande socio-ekonomisk betydelse, att de är en integrerad del av CFP och att utgifterna är obligatoriska enligt artikel 203 i Romfördraget. Anpassningar av de politiska riktlinjerna för avtalen bör dock göras. Därvid skall även kostnadseffektiviteten vägas in,



Foto: Sören Häkanlind/GP

liksom samstämmigheten med gemenskapens övriga politikområden. Rådet uppmanade även kommissionen att genomföra en kostnads/intäktsanalys av fiskeavtalen. Kommissionen skall också överväga en rad andra faktorer av betydelse, t ex främjandet av fiskeriundersökningar, förbättring av kontrollen, kostnadsfördelningen mellan det offentliga och fiskeföretagen, samordning med andra finansieringsprogram inom sektorn, avtalens följder för utvecklingen i tredjeländ, relationen fiske/bistånd m m.

Internationella konventioner och organisationer

Uöver olika bilaterala överenskommelser deltar gemenskapen, antingen som fördragsslutande part eller som observatör, alltmer i det arbete som bedrivs inom ramen för ett antal internationella konventioner och organisationer som behandlar fiskefrågor. Betydelsen av detta multilaterala samarbete i förvaltningen av havets resurser har vuxit i takt med att fisket i världen ökar och att större uppmärksamhet ägnas åt förvaltningen av långtvandrande arter och sådana bestånd som sträcker sig över både nationellt och internationellt vatten. Gemenskapens engagemang i detta avseende har ökat markant under de senaste åren.

Miljödimensionen inom CFP

Enligt Maastrichtfördraget från 1993 skall miljöskyddskraven integreras vid utformning och genomförande av gemenskapens övriga politik: "Environmental protection requirements must be integrated into the definition and implementation of other Community policies" (artikel 130r). Detta innebär att särskilda åtgärder som syftar till att begränsa den negativa verkan som fiske eller vattenbruksverksamhet har på det marina ekosystemet skall antas inom ramen för den gemensamma fiskeripolitiken.

I Amsterdamavtalet som antogs vid regeringskonferensen (IGC) i juni 1997 fastslås att ett av gemenskapens grundläggande mål är att uppnå en väl avvägd och hållbar utveckling. Detta förutsätter att miljöaspekterna beaktas på de områden där gemenskapen fattar beslut som kan ha miljökonsekvenser.

Grundförordningen innefattar en juridisk skyldighet att ta hänsyn till kraven på skydd av miljön. I artikel 2 anges att de allmänna målen för den gemensamma fiskeripolitiken skall vara att skydda och bevara de levande marina resurser som får utnyttjas och se till att så sker på ett ändamålsenligt och ansvarsfullt sätt under de ekonomiska och sociala förhållanden som är adekvata för sektorn. Hänsyn skall därvid tas till följderna för det marina ekosystemet.

Marknadspolitiken

Den gemensamma organisationen av marknaden för fiskprodukter beslutades i början av 1970-talet. Syftet med marknadspolitiken var att producenterna skulle få säkra inkomster samt att tillförsel av fisk av tillräckligt hög kvalitet skulle garanteras. De grundläggande bestämmelserna som nu gäller återfinns i rådets förordning (EEG) nr 3759/92 om den gemensamma marknadsorganisationen för fiskeri- och vattenbruksprodukter. Marknadspolitiken består av:

- gemensamma marknadsnormer,
- bestämmelser om producentorganisationer,
- ett gemensamt prissystem för överskottshantering, samt
- regler för handeln med tredje land.

Gemensamma marknadsnormer

För de viktigare fiskslagen finns fastställt gemensamma försäljningsnormer, dvs bestämmelser om kvalitet och sortering. När bestämmelserna fastställts för en produkt får denna omsättas endast om den uppfyller kraven.

Kvaliteten redovisas i form av en färskhetsklassificering, som sker utifrån fiskens tillstånd vid den tidpunkt då produkten klassificeras och skall justeras i takt med att fiskens nedbrytning framskrider. Klassificeringen sker utifrån fiskens utseende, beskaffenhet och lukt. Ej godkänd fisk får inte användas som livsmedel och skall kasseras. Sortering av fisk skall ske efter vikt per fisk eller antal fiskar per kilo.

Ansvaret för klassificering och sortering åvilar säljaren vid första omsättningen. Kontroll av detta utförs av medlemsstaten.

Producentorganisationer

En producentorganisation är en organisation som är upprättad på initiativ av producenterna, fiskarna, i syfte att vidta åtgärder som bidrar till ett rationellt bedrivet fiske och en förbättring av försäljningsvillkoren för dess produkter och härigenom en stabilare inkomst för fiskarna. Producentorganisationer (PO) är sålunda inte obligatoriska. I Sverige finns fyra PO; en rikstäckande, Sveriges Fiskares Producentorganisation, samt tre lokala organisationer, Norra Bohuslans Producentorganisation, Hallandsfiskarnas Producentorganisation samt Producentorganisationen Gävlefisk. Numera finns även möjlighet att bilda PO för vattenbruksföretag och bildande av en sådan pågår i Sverige.

Organisationerna skall ha produktionsbestämmelser för att anpassa fisket till tillgång och efterfrågan, bestämmelser om saluföring med regler om produkter, kvalitet, storlek, vikt, förpackning och märkning samt villkor för första saluföring på marknaden.

Gemensamt prissystem för överskottshantering

Det är den enskilda medlemsstaten som fastställer kriterierna för godkännande av PO (EG anger inom vilka gränser) samt fastställer om en enskild PO skall godkännas eller ej.

Inom ramen för marknadsordningen bedrivs marknadsintervention. Om priset på fisk, som bjuds ut till försäljning av en PO-medlem, inte når upp till ett av medlemmens PO fastställt återtagspris, övertar PO fisken. Fiskaren erhåller ett överskottspris och fisket tas ur marknaden och kan säljas till fiskmjöl eller djurföda.

Före fångstsäsongens början fastställs ett orienteringspris för de viktigaste fiskprodukterna. Dessa priser gäller för hela EU och som regel för ett kalenderår. Orienteringspriset är utgångspunkt för beräkning av övriga priser.

Orienteringspriserna fastställs med utgångspunkt från i genomsnitt erhållna priser på representativa marknader inom Unionen under de tre senaste åren samt med hänsyn till förväntad utveckling i produktion och efterfrågan.

För de viktigaste fiskslagen fastställer EG ett återtagspris. Detta pris uppgår till mellan 70 och 90 procent av orienteringspriset. Bidrag för återtag utgår enligt EG:s marknadsregler endast till godkända PO. En förutsättning för bidrag till överskottshantering är att organisationen fastställt ett återtagspris för de fiskslag de vill ha med i systemet. Detta återtagspris kan avvika med upp till 10 procent från det av EG beslutade.

Regler för handel med tredje land

EU:s medlemsländer fångar tillsammans inte tillräckligt med fisk för att täcka det egna behovet. EU är därför nettoimportör av fisk och fiskprodukter. Importen regleras bl a med tullar och referenspriser.

För flertalet varor är referenspriset lika med det tidigare nämnda återtagspriset. Det är vanligt att EG i samband med tullnedsättningar föreskriver att en förutsättning för att erhålla lägre tull är att den importerade produkten har ett pris som uppgår till minst referenspriset.

Strukturpolitiken

Instrumenten för att genomföra EU:s strukturpolitik är de s k strukturfonderna vilka bidrar till att öka den ekonomiska och sociala samhörigheten mellan medlemsländerna i EU och att motverka ett Europa med stora regionala skillnader. Strukturpolitiken på fiskets område ingår som en integrerad del av den gemensamma fiskeripolitiken. De första möjligheterna till struktursatser på fiskets område infördes 1970 men åtgärderna var tämligen isolerade från varandra och andra aktiviteter inom gemenskapen.

År 1993 gjordes en fullständig översyn av strukturpolitiken med resultatet att strukturinsatserna sammanfördes i ett gemensamt regelverk, förordningen om kriterier och förfaranden för fiskefonden (EG) nr 3699/93, och att ett finansiellt instrument skapades, Fonden för fiskets utveckling.

För närvarande finns på fiskets område två strukturplaner under genomförande vilka båda är femåriga och gäller för perioden 1995-1999. Den viktigaste och mest omfattande strukturplanen för fisket är Mål 5a Fiske där det inom följande områden kan beviljas stöd:

- anpassning av fiskeansträngningen (framför allt genom skrotning),
- förnyelse och modernisering av fiskeflottan,
- modernisering och utveckling av vattenbruket,
- utveckling/förbättring av kustvattenområden,
- utrustning i fiskehamnar,
- modernisering och utveckling av beredningsverksamheten,
- avsättningsfrämjande åtgärder.

Det övergripande målet med strukturpolitiken på fiskets område är att hindra fiskbestånd från att bli utfiskade, garantera fiskarbefolkningen en långsiktig inkomstkälla och försäkra beredningsindustrin och konsumenterna en kontinuerlig tillgång på fisk till rimliga priser.

Vad avser fiskeflottan är drivkraften i gemenskapens politik att säkerställa en konkurrenskraftig flotta och att förbättra jämvikten mellan flottans kapacitet och de tillgängliga fiskresurserna i gemenskapens vatten. Syftet är att bidra till en modern och konkurrenskraftig fiskeflotta samt att få bort överkapacitet. På så vis kan också den sociala och ekonomiska utvecklingen stärkas i de kustområden som är starkt beroende av fisket.

För att uppnå denna balans finns det, parallellt med programmet för ekonomiskt stöd inom fisket, ett flerårigt utvecklingsprogram för flottan (Multiannual Guidance Program, MGP). Det nu gällande programmet anger hur mycket fiskeflottan skall reduceras under perioden 1997-2001. Fiskeflottan indelas i olika segment beroende på fiskeinriktning och för varje segment har reduktionskravet angetts antingen i bruttotonnage och maskinstyrka eller i fiskeaktivitet uttryckt som antal dagar till havs.

Trots att det finns krav att minska fiskeflottan är det önskvärt att dessa samtidigt kontinuerligt förnyas och moderniseras. Detta är angeläget för att kunna bibehålla en konkurrenskraftig fiskeflotta med möjligheter att hålla god kvalitet på fångsten och för att fartygen skall kunna erbjuda en bra arbetsmiljö och ha god säkerhet.

Vattenbruk är en allt viktigare verksamhet inom gemenskapen för att skapa sysselsättning i mindre utvecklade regioner, bidra till utbudet av fiskprodukter för konsumtion och minska gemenskapens handelsunderskott för fisk- och skaldjursprodukter. Målet för stöd till vattenbrukssektorn är bl a att åstadkomma förbättringar från kvalitets-, hälso- och miljösynpunkt samt främja odling av nya arter.

I takt med att flottan moderniseras och kvaliteten på fångsterna förbättras växer även behoven av att förbättra utrustningen i fiskehamnarna. Landningen av fångsterna skall kunna ske snabbt och utan att kvaliteten försämras. För att uppnå detta krävs investeringar som säkerställer effektiv landning, hantering och lagring samt tillgång till god service för fiskefartygen.

Beredningssektorn för fiske- och vattenbruksprodukter måste svara mot de krav som konsumenterna ställer vad gäller produktval, kvalitet och hållbarhet. Investeringar avseende rationaliseringar, förbättringar av arbetsmiljön, kvalitets- och hygienförbättringar och ny teknologi är väsentliga inom sektorn för att öka konkurrenskraften och förädlingsvärdet. Det är också angeläget med en minskad negativ miljöpåverkan av beredningsverksamheten.

Som en naturlig följd av rationaliseringar och höjd kvalitet på produkterna i hela fiskerisektorn kommer behov av bearbetning av marknaden. Insatser för att allmänheten skall få större kunskap om fisk ur näringsynpunkt, ur kvalitets- och färskhetssynpunkt och om olika fiskarter är väsentliga.

Mål 5a-programmet avser hela Sverige (med högre stödsatser inom mål 6-området) och stödet, som i huvudsak avser stöd till investeringar, består av medel från EU:s fiskefond och svenska offentliga medel och uppgår till ca 120 milj kr per år.

Förutom Mål 5a-programmet finns ytterligare en strukturplan på fiskets område, nämligen gemenskapinitiativet Pesca. Detta riktar sig till 16 särskilt fiskeberoende kommuner. De är spridda utefter kusten från Strömstad till Gävle och omfattar också Lidköping i inlandet. Syftet med Pesca är att underlätta den strukturuomvandling som sker på fiskets område. Stödet skall främja en ekonomisk diversifiering i berörda områden genom utveckling av sysselsättningsskapande verksamhet. EU-medel tillsammans med svenska offentliga medel tillgängliga inom Pesca-programmet uppgår till drygt 10 milj kr per år.

Revidering av den gemensamma fiskeripolitiken

Bestämmelserna i gemenskapens första grundförordning fastställdes för en tidsperiod av 20 år, fr o m 1983 t o m 2002. Efter de tio första åren gjordes 1992 en översyn av dem, baserad på kommissionens "Rapport 1991" vilken utvärderade den rådande situationen och framtidsutsikterna inom sek-

torn. Detta ledde, som ovan påpekats, till en rad nya bestämmelser inom den gemensamma fiskeripolitiken. Bland annat antog rådet en ny grundförordning, som tidigare nämnts.

Enligt artikel 14 i denna skall kommissionen senast den 31 december 2001 till Europaparlamentet och rådet överlämna en rapport om fiskets situation inom gemenskapen, särskilt om de ekonomiska och sociala förhållandena inom kustområdena, om tillståndet vad avser resurserna och dess förväntade utveckling och om tillämpningen av grundförordningen. På grundval av denna rapport skall rådet besluta om vilka anpassningar som måste göras, bl a vad gäller fisket innanför 12 nautiska mil från baslinjerna (kustzonerna; artikel 6).

Vad avser tillträdet till kustzonerna gäller att, om rådet inte fattar något beslut före den 31 december 2002, kommer den nu gällande ordningen med möjlighet att begränsa tillträdet till dessa vatten att upphöra. Det förefaller för närvarande inte föreligga majoritet bland medlemsländerna för krav på en ändring av gemenskapslagstiftningen i denna del.

Arbetet med att genomföra den långsiktiga fiskeripolitiken skall påskyndas

Artikel 14 i grundförordningen föreskriver även att kommissionen minst **A**vart tredje år skall överlämna en rapport till Europaparlamentet, rådet och de gemenskapsorgan som företräder näringen om de åtgärder som vidtagits för att implementera förordningen. I en rapport 1996 har kommissionen granskat resursförvaltningen, omstruktureringen av fiskesektorn, organisationen av marknaderna, kontrollen m m, under åren 1993 till 1995. Kommissionen påpekar i rapporten att man inte bör invänta nästa årtusende utan redan nu, under den kommande treårsperioden, intensifiera de redan påbörjade insatserna för att befästa och komplettera det som byggts upp för att åstadkomma bestående förbättringar av situationen inom sektorn. Så har också skett. En omfattande översyn av regelverket för tekniska bevarandeåtgärder påbörjades i mitten av 1996 och beslut fattades av rådet i oktober 1997. Omfattande diskussioner har även inletts avseende utökade kontrollåtgärder, marknadsregleringar och strukturanpassningar liksom beträffande gemenskapens avtal med tredjeländ. Ytterligare en rad frågeställningar har aviserats, t ex fortsatt anpassning av flottornas kapacitet till befintliga resurser inklusive socioekonomiska aspekter, förhållandet mellan fisket och miljön, ett gemenskapsystem för fiske i Medelhavet, ökad regionalisering i beslutsprocesserna, effekter av subventioner och bidrag i relation till kapacitetsutveckling och konkurrensvillkor, m m.

När det gäller den framtida ordningen inom marknadsområdet har EU-kommissionen i slutet av 1997 presenterat ett diskussionsunderlag där bl a följande framhålls:

- se till att fiske och handel bedrivs på ett ansvarsfullt sätt, kombinerat med uppgiften att säkerställa ett hållbart utnyttjande av resurserna,
- öka deltagandet av och delaktigheten hos alla branschaktörer,
- förbättra konkurrenskraften på en öppen marknad,
- främja produkternas kvalitet.

Kommissionen avser att under hösten 1998 lägga fram ett lagförslag om den framtida marknadsordningen.

På strukturområdet har EU-kommissionen lagt fram sina första förslag till en översyn av strukturfonderna inför den nya programplaneringsperioden vilken omfattar perioden 2000-2006. Kommissionen föreslår att stödmöjligheter till fiskesektorn kommer att finnas kvar på i stort sett samma nivå som i nuvarande programperiod. Förslaget anger fyra önskvärda målsättningar för den framtida strukturpolitiken:

- minska exploateringsgraden i syfte att bevara fiskbestånden,
- förbättra konkurrenskraften och utvecklingen av lönsamma företag,
- förbättra produktkvaliteten och tillgången till marknaden,
- bidra till diversifiering i områden som är beroende av fisket.

Enligt kommissionens förslag skall två olika fonder involveras i stödet till fiskerinäringen, nämligen fiskefonden och jordbruksfondens garantidel. Gemenskapsinitiativet Pesca kommer, enligt förslaget, inte att förlängas.

Ingemar Olsson

Avd chef
Utredningsavd
Fiskeriverket
Göteborg

Jan Thulin

Lab chef
Havs fiskelaboratoriet
Fiskeriverket
Lysekil

Svensk fiskeriforskning – historiskt, idag och i framtiden

Vid ett jubileum finns det anledning att stanna upp och både blicka tillbaka och försöka skåda in i framtiden. I denna artikel skildras kortfattat fiskeriforskningen för svenskt vidkommande under ca 200 år samt hur forskningen kan komma att te sig under 2000-talet.

I en del fall tas sillen som exempel eftersom denna art sedan lång tid tillbaka har varit av stor betydelse för svenskt fiske. I mitten av 1890-talet uppgick den samlade exporten av salt, rökt och pressad sill samt silltran till 250 000 ton (Hasslöf, 1949). Vidare kan nämnas att totalfångsten av sill i mitten av 1960-talet i Skagerrak uppgick till mer än 200 000 ton.



Det var stora sillfångster som landades i Göteborgs fiskhamn i början av 1900-talet.

Nyligen har publicerats den intressanta skriften "Anteckningar om äldre, svenska, marina fiskerivetenskapliga undersökningar" (Lindquist, 1998), vilken publikation ger glimtar om fiskeriundersökningar under ca 200 år. Vissa sammanfattningar i nämnda skrift har återgivits i denna artikel.

Undersökningar
före 1900.
Den samordnade
havsforskningen
startade i Sverige

Under 1880- och 1890-talen bedrevs fiskeribiologisk forskning i Atlanten och Nordsjön, men undersökningarna var geografiskt begränsade till små områden och bedrevs utan samordning mellan institutioner eller länder. Vid mitten av 1890-talet började många forskare inse att det krävdes organiserad, gemensam forskning i haven för att man skulle kunna få värdefulla resultat. Från svensk sida togs initiativ till en internationell konferens i Stockholm 1899, vilken ledde fram till bildandet av Internationella havsforskningsrådet eller ICES. Vid denna konferens framlades förslag om ett program för internationellt samarbete både avseende biologi och hydrografi. År 1999 blir ICES årliga konferens en jubileumskonferens just i Stockholm.

Redan före år 1900 utgjorde sillen ett viktigt objekt i svensk fiskeriforskning. Forskningen fram till ungefär detta år utmärktes främst av taxonomiska arbeten som beskrev olika fiskarter, beskrivningar av fisket utmed olika kuststräckor, undersökningar av sillraser och oceanografiska undersökningar för att förklara sillens periodiska förekomst utanför Bohuslän. Mot slutet av 1800-talet togs initiativ för att bilda Svenska Hydrografisk-Biologiska Kommissionen, SHBK, genom vilken institution både hydrografisk forskning och biologisk forskning fick ett gemensamt språkrör.

Undersökningar
1900-1950:
överfisknings-
problemen aktualise-
rades redan 1902

Denna period utmärktes av en ökande samordning av forskningen internationellt sett genom bildandet av Internationella havsforskningsrådet år 1902 i Köpenhamn. Under denna konferens betonades att rådets arbete skulle vara inriktat på praktiska resultat och inte enbart på akademiska frågeställningar. Dr J. Hjort från Norge föreslog att man skulle inrikta sig på ett begränsat antal problem, av vilka följande ansågs vara viktigast: sillens och torskens vandringar samt frågan om överfiskning. Det är mycket intressant att frågan om överfiskning, som idag är i hög grad aktuell, redan i början av 1900-talet var så uppmärksamrad att den betraktades som en av de två viktigaste frågorna för en internationell sammanslutnings arbete. Konferensen tillsatte tre kommittéer, nämligen: A. Kommittén för konsumtionsfiskars vandringsmönster, B. Kommittén för överfiskning, C. Östersjökommittén, som uppdelades i två underkommittéer: en för nordöstra och en för sydvästra Östersjön.

För svensk del gjordes under perioden 1900-1950 betydande insatser för att undersöka sillens, skarpsillens, torskfiskarnas och plattfiskarternas biologi, inklusive deras lekogränder, ungdomstadiet och vandringsvägar. Man studerade vidare fiskarnas näringsorganismer, dvs, bottenfauna och plankton. Det togs även fram underlag för en rad bestämmelser för att rätt kunna förvalta fiskbestånden. Slutligen gavs i verket "Fiske och Fiskar i Norden" av K.A. Andersson en sammanfattande presentation av fisket och fiskeriforskningen.



Foto: Kamerareportage.

Undersökningar 1950-1980: miljöförändringar i havet uppmärksammas alltmer

Den tredje perioden i svensk fiskeriforskning kan sägas utmärkas av följande huvudinslag. För det första utfördes ett stort antal fiskmärkningsundersökningar, speciellt vad gäller sill/strömming och torsk. Vidare utfördes omfattande hydrografiska undersökningar i Skagerrak-Kattegat och i Östersjön för att få ökad kunskap om miljöförändringarna i havet. Det skedde även en tydlig förskjutning av fiskeriundersökningarna mot beståndsuppskattningar och slutligen utfördes en hel del studier av fisket som näring och dess ekonomi.

Av utomordentligt stor vikt för fiskeriforskning är långa observationsserier. De krävs för att beräkna årsklassernas styrka, uppskatta hur årsklasserna decimeras genom åren samt viktigast ge råd om hur exploateringen skall kunna ske. Av biologiska långtidsserier är de på sill/strömming, skarpsill och torsk särskilt viktiga. Som exempel på hur sillbestånd kan förändras med tiden visas i följande uppställning hur olika sillraser har dominerat i Västerhavet. Koppargrundssillen var en i Kattegatt förekommande, ursprunglig, höstlekande sillras som lekte på grundområdena söder om Läsö.

1960-TALET

Kattegat, Koppargrundssillen minskar starkt

1970-TALET

Kattegatts vårlekande sill ökar i antal

1980-TALET

Inslaget av Rügensill i Västerhavet ökar

Undersökningar
efter 1980:
utvecklade
flerartsmodeller
för säkrare
beståndsprognoser

En hållbar utveckling
kräver generella
miljökvalitetsmål

Kortfattat kan sägas om fiskeriforskningen under 1900-talet att den betonat betydelsen av att förstå effekter av olika fisketryck, dvs hur hårt fisket har varit på olika bestånd. Den kraftiga nergången av sillen i Nordsjön under 1970-talet ledde till ett fiskestopp 1977 för att sillen skulle återhämta sig. Fiske tilläts åter 1981 i södra Nordsjön och 1983 i norra Nordsjön. Senare forskning och analyser kom fram till att det förmodligen var förändringar i miljön i kombination med ett hårt fiske som ledde till den kraftiga minskningen av sillbeståndet. Detta visar på vikten av att kombinera kunskaper om fisken och dess miljö, vilket senare alltmer skett inom ramen för den s k Nordsjökonferensen och dess uppföljning.

Under 1980- och 1990-talen intensifierades arbetet med att utgå från flerartsmodeller vid beståndsprognoser. Dessa modeller kräver för att vara användbara stora datamängder om t ex fiskars födoval och tusentals fiskmagar har analyserats. Ännu krävs dock åtskilligt med tid och resurser för att modellerna skall bli tillförlitliga. Ett viktig fråga är möjligheter till samkörning av olika databaser.

Vid ett ministermöte i Bergen i Norge (IMM 1997) togs beslut om att utveckla en ekosystemansats ("ecosystem approach"). I juni 1998 ägde som ett första steg ett seminarium rum i Oslo för att påbörja detta arbete. Seminariet handlade främst om att försöka göra en funktionell beskrivning av Nordsjöns ekosystem. En förutsättning för att uppnå en mer hållbar utveckling ansågs vara att först utarbeta generella miljökvalitetsmål samt därefter påbörja särskilda, geografiskt begränsade pilotprojekt med regional betydelse. I



Aldersbestämning av sill vid Fiskeriverkets Havsfiskelaboratorium i Lysekil.

Foto: Bildservice.

dessa projekt skall den pågående fiskeri- och miljöforskningen koordineras och samordnas för att senare kunna ligga till grund för lämpliga politiska beslut om ytterligare åtgärder. Dessa bör i huvudsak vara inriktade på att begränsa mänsklig påverkan på ekosystemen eftersom det inte torde vara möjligt att kontrollera och förvalta ett helt ekosystem.

Ett ekosystematiskt angreppssätt i Östersjön kan "Agenda 21 for the Baltic Sea Region, Baltic 21" sägas utgöra. Aktionsprogrammet omfattar de sju sektorerna jordbruk, energi, fiske, skog, industri, turism och transporter. Vad gäller fiske skall man utarbeta långsiktiga strategier för de fyra viktigaste fiskarterna, nämligen torsk, lax, sill och skarpsill. Vidare skall viktiga habitat för fisk i sötvatten restaureras och ett hållbart vattenbruk utvecklas. Fiskerikommissionen för Östersjön kommer att tillämpa försiktighetsprincipen och Internationella havsforskningsrådet har anmodats att ange lämpliga biologiska referensramar för att tillåta uttag inom säkra biologiska gränser. Man har angett att fiskeflottans kapacitet gradvis skall balanseras mot uppsatta biologiska referenspunkter. Behovet av ytterligare åtgärder och forskning har betonats vad gäller fiskeredskapens selektionsegenskaper och effekter på arter och habitat. Vidare skall bifångster och fångster lämpade överbord minimeras. Emellertid skall vid genomförandet av åtgärder hänsyn tas till stabiliteten hos och kostnaderna för fiskeindustrin.

Fångstkvoterna bör kunna varieras för olika sillraser

Under det senaste årtiondet har sillen/strömmingens tillväxt minskat påtagligt i Östersjön (se t ex Arrhenius & Hansson, 1993). Minskningen är större för äldre än för yngre sill (15% för årsklass 2-4 resp. 25% för årsklass >4). En orsak som angetts är att andelen större bytesdjur som märkräfter och lysräkor minskat, möjligen på grund av minskade syrehalter i bottenvattnet. Sillen har då måst hålla till godo med mindre näringsrikt djurplankton. En annan orsak som pekats på är att det riktade sillfisket inneburit en nerfiskning av den storvuxna sillen i egentliga Östersjön och här har då mera småvuxen sill blivit dominerande. Den har inte heller kunnat betas ner på grund av att torskbeståndet har minskat. En viktig och angelägen forskningsinsats är att genom säkra åldersanalyser kunna identifiera alla de olika sillraser som förekommer i Östersjön så att dessa genom förvaltningsåtgärder kan beskattas efter bärkraft.

Havsforskningen skall bli mer tvärvetenskaplig

ICES har nyligen genomfört en omorganisation, vars främsta syfte varit att öka det tvärvetenskapliga arbetet inom organisationen. Det kan nämnas t ex att den förra "Baltic Fish Committee" numera heter "Baltic Committee" och därmed har skett en namnåtergång till den kommitté som redan fanns 1902. Vidare pågår ett arbete för att öka samarbetet med kommissioner och med EU vad gäller rådgivningen. Förra året tillsattes av ICES en arbetsgrupp för strategisk planering främst för att bättre kunna möta de krav som ett antal omvärldsfaktorer ställer. Ett antal internationella överenskommelser innebär nämligen att hela det marina ekosystemet måste studeras och bedömas och de råd som ICES skall ge måste bli holistiska till sin karaktär. Dessutom har fiske- och miljöministrarna i samband med Nordsjökonferensen uttalat behovet av ett ekosystematiskt angreppssätt. Efterfrågan vad gäller rådgivning från ICES ökar i olika frågor, inte minst från EU:s sida.

Williams (1998) har nyligen publicerat en intressant artikel, "Overfishing disrupts entire ecosystems", i tidskriften Science. Han framhåller att människan inte bara fiskar ner fiskbestånd utan även påverkar hela marina näringsvävar i och med att större och mer värdefulla arter försvinner och mindre värdefulla ekosystem uppkommer. En sammanställning av födodata från perioden 1950-1994 visade att de trofiska nivåerna hade förändrats med tiden. Det hade skett en gradvis förändring från höga nivåer med långlivade fiskarter som torsk och kolja till lägre nivåer med evertebrater och enbart planktonätande fisk som ansjovis. Högnivåekosystemen hade åsatts ett värde på 4,6. Inom samtliga havsområden hade det skett en minskning med ca 0,1 per decennium, alltså under ca 40 år. Forskningsresultat visar även att inte bara kvaliteten utan även kvantiteten hos fångsterna minskar i samband med att näringskedjor kortas av. Visserligen försvinner rovfiskar högst upp i systemen men andra arter som konkurrerar med dessa om födan kan öka i antal och ekosystemet kommer därmed i obalans. Ett nu nästan klassiskt exempel är tillståndet i Svarta havet, där en kraftig ökning av kammaneter orsakades av att en viktig födokonkurrent, en värdefull sillfisk, fiskades ut.

Totalt fiskeförbud finns globalt sett endast inom en yta på 1% av den totala vattenarealen för fiske. Det föreligger idag enligt Williams (*op. cit.*) ett akut behov av skyddade områden där fiske är förbjudet eller starkt begränsat. Det har visat sig vid undersökningar att även ett litet skyddat område ("no-fishing area") kan vara effektivt när det gäller att återställa och bibehålla marina ekosystem.

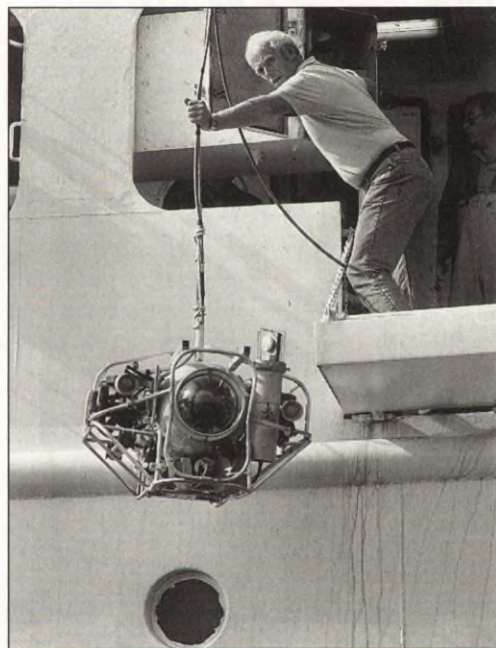
Undersökningar
under 2000-talet:
med sensorer i
haven, satelliter och
robotar kan
havsforskningen
bli effektivare

Sannolikt kommer fiskeriforskningen under 2000-talet att mera utmärkas av satsningar på förståelsen av effekter av klimat- och ekosystemvariationer på fiskbestånd och fiske. Vidare kommer fiskets ekologiska effekter även fortsättningsvis att betonas. Ett sannolikt scenario år 2010 kan se ut på följande sätt. Behovet av korrekta uppskattningar och prognoser av de bestånd som är föremål för mänsklig beskattning är fortfarande av högsta vikt. De flesta beståndsregistreringar sker dock nu med hjälp av datorer från permanenta, i havet strategiskt utplacerade sensorer, vilka registrerar fiskart, fiskstimmens täthet och storlek liksom tänkbara födoorganismer samt fysikaliska/kemiska parametrar. Via satelliter överförs dessa data till Fiskeriverkets laboratorier. Dessa registreringar kompletteras med sådana data som insamlas med hjälp av robotar, vilka manövreras från forskningsfartyg. Moderna forskningsfartyg i internationellt samarbete tar även stickprov för detaljerad, biologisk analys av olika populationer och miljöer. Stickproven tas med sofistikerad fångstmetodik som tillåter totalfångst inom en given volym vatten. Visst analysarbete utförs ombord men det mesta arbetet sker med hjälp av datoriserad utrustning på laboratorium. Det är nu självklart att hela ekosystemet studeras och vid Fiskeriverkets Havsfiskelaboratorium används de nu etablerade flerartsmodellerna med inbyggt system för kvalitetssäkring.

Nya forskningsresultat har lett till att begreppet bifångst inte längre existerar utan all fångst tagen av kommersiella fiskefartyg landas och bereds och därför omfattar den ovan beskrivna biologiska analysen

Sjögglan, en undervattenskamera som används på Fiskeriverkets undersökningsfartyg Argos.

Foto: Kamerareportage.



samtliga arter. Redskapsforskningen år 2010 berör mest alternativa fångstredskap, vilka innefattar fångstanlockning med hjälp av ljud, ljus och lukt. Vid Havsfiskelaboratoriet arbetar även några etologer som studerar individers och populationers beteendemönster. Utnyttjandet av samtliga arter i ett kommersiellt fiske har för laboratoriets del inneburit en ökning av antalet arter/biotoper som studeras både ur allmänbiologisk och socioekonomisk synvinkel. Vissa specifika miljöstudier utförs men alla insamlade data bearbetas i de nu väl etablerade holistiska biotopmodellerna, vilka innefattar en stor mängd biologiska, kemiska och fysiologiska data.

Referenser

- Arrhenius, F. & S. Hansson (1993). Food consumption of larval, young and adult herring and sprat in the Baltic Sea. *Mar. Ecol. Prog. Ser.*, 96, 125-137.
- Hasslöf, O. (1949). Svenska Västkustfiskarna. Studier i en yrkesgrupps näringsliv och sociala struktur. Esselte AB, Stockholm.
- Lindqvist, A. (1998). Anteckningar om äldre svenska fiskerivetenskapliga undersökningar. Glimtar från 200 år av fiskeriundersökningar. *Fiskeriverket Information* 5: 1998.
- Williams, N. (1998). Overfishing disrupts entire ecosystems. *Science*, 259, 809.

Laura Píriz
Projektledare
Utredningsavd
Fiskeriverket
Göteborg

Reflektioner kring ekologiskt hållbar utveckling inom svenskt fiske

Idag är det meningen att det som begreppet "ekologiskt hållbar utveckling" representerar i en utvecklingsprocess skall forma det sätt på vilket vi i Sverige använder våra naturresurser, inklusive fisken¹. Konceptet grundar sig på en kritik av den klassiska ekonomiska teorin som tror på kontinuerlig tillväxt.

Enligt hyllmetrar av internationella konventioner och rekommendationer och även nationella riktlinjer innebär utvecklingsprocessen och därmed också utformningen av den fiskeripolitik som kan tänkas ligga bakom den, att man bör ta hänsyn till framtida generationers behov och rätt till biologisk mångfald. Utifrån det nuvarande förvaltningsperspektivet, och i relation till fisket, innebär detta bl a att minska uttaget och att dimensionera fiskeflottan och anpassa fiskemetoder efter fiskresurserna. Vägen "dit" skall enligt samma begrepp uppfylla ett antal krav som är svåra att förena, eftersom de skall vara socio-kulturellt acceptabla, ekonomiskt möjliga eller bärkraftiga (vinstgivande) och samtidigt inte leda till miljöpåverkan. Det är just här, när vi skall avgöra hur vi går tillväga, som vi kan tycka olika och finna inomgenerationskonflikter. De socio-ekologiska aspekterna av fiskeriförvaltningen kan idag inte studeras eller förklaras med hjälp av enbart de konventionella vetenskaperna och deras forskningsmetoder. Begreppet "ekologiskt hållbar utveckling" uppfattas även av många som tvetydigt och svårt att verkställa². Samma tvetydighet gäller för konceptets tillämpning inom fisket.

På väg till ett ekologiskt hållbart fiske

I generella ordalag, trots tvetydigheten i begreppet, bristen på kunskap och svårigheten att i detalj komma överens om ett framtida scenario, brukar man från olika håll beskriva "det hållbara fisket" med hjälp av bl a följande attribut eller egenskaper:

- Förbrukar inte naturkapitalet eller med andra ord bibehåller den biologiska kapaciteten för långsiktig produktion.
- Förorsakar minsta möjliga miljökada i alla länkar (uttag, förädling, distribution).
- Bygger på specifika lokala ekologiska och socio-kulturella fördelar.
- Kräver minsta möjliga insats i form av kapital och energi.
- Ger färiska produkter av hög kvalite, helst för direkt mänsklig konsumtion.
- Genererar arbete till så många människor som möjligt.
- Bidrar till socio-ekonomisk vitalitet i avlägsna kustsamhällen.
- Är integrerad i övrig regional utveckling och stärker eller respekterar andra eventuella överordnade uppsatta mål.
- Kräver så lite extern kontroll som möjligt och inbegriper så mycket självkontroll och självreglering som möjligt.
- Finner sin plats i postindustrialismens globala marknader.

Det är mot bakgrund av dessa ovanstående "hållbara attribut", en önskan om en levande skärgård, och en förståelse att vi är många som vill bedriva



Karingön i Bohuslän, ett traditionellt fiskesamhälle som aktivt söker nya former för en levande kust.

Foto: Laura Piriz.

olika aktiviteter i kustområdena som Fiskeriverket nyligen i samarbete med andra svenska institutioner och med MISTRA³ som huvudfinansiär har påbörjat ett program för miljöstrategisk forskning om uthållig utveckling i kustzonen, SUCOZOMA⁴.

Enligt vissa forskare och planerare kan det mindre kapitalintensiva skärgårdsfisket komma att spela en stor roll. Andra skulle svara att med hänsyn till de globala marknaderna har den sortens fiske men framförallt "mångsyssleriet" spelat ut sin roll. Det finns dock exempel på traditionella fiskesamhällen som verkar klara de globala marknadernas utmaningar⁵ och vissa författare menar att det är just i dessa perifera samhällssystem, med kompletterande traditionell ekologisk kunskap och med förvaltningsmetoder som har överlevt industrialismen, som vi kan finna inspiration till ekologiskt hållbara produktionsformer⁶.

Egenskaperna i listan ovan är många och svåra att förena. Beroende på hur vi gör för att nå målet kommer vi att påverka olika slags fisken, på olika platser och med olika båtar och redskap. Därmed påverkas också olika människors levnadssätt och intressen. I detta sammanhang gäller det att vara medveten om att beroende på: var man får sin utkomst ifrån (stads- eller landsbygds- miljö); vad man arbetar som (ålfiskare, räkfiskare eller sillfiskare, lokal politiker, statstjänsteman eller forskare); och förmodligen också beroende på om man är man eller kvinna, ung eller gammal, kommer vi att lägga tonvikten på olika aspekter på vägen till en ekologiskt hållbar utveckling av fisket. Detta speglar klart betydelsen av en kulturell och socio-politisk mångfald som vi också måste värna om, eftersom den utgör en viktig grundpelare i en demokrati.

Det framtida hållbara fisket förutsätter en ny ordning

Enligt regeringens proposition 1997/98 om ett hållbart fiske och även i flera av dokumenten i denna jubileumsskrift använder man i Sverige, inom ramen för Europas gemensamma fiskeripolitik, olika medel för att styra de europeiska fiskerikationernas fiske mot en bättre överensstämmelse mellan fiskeflottans fångstkapacitet och de gemensamma bestånden. Förutom begränsningar i fisket genom fastställande av total tillåten fångstmängd (TAC) och totalt tonnage för olika fiskesegment, används andra tekniska, mer eller mindre permanenta, bevarandeåtgärder. En annan regleringsmekanism är systemet med yrkesfiskelicens och fartygstillstånd där syftet ytterst är att tillförsäkra yrkesutövarna en uthållig resurs. Under de senaste åren har man kunnat se några tydliga tendenser i den svenska förvaltningen där inriktningen har

Reformering och nya tankar

legat på ny teknik och selektiva redskap samt utökade insatser för övervakning och kontrollsystem (se Arne Andréassons bidrag), produktkvalité med tonvikt på sill och sist men inte minst idén att utveckla ett system för miljömärkning av fisk (se Staffan Larssons bidrag). Detta förväntas leda fram till en mer effektiv användning av resurserna och ta hänsyn till det som går att vinna på att reducera tid i distributionskedjan. Systemet bygger på en tro att konsumenten och marknadskrafterna skall styra åt "rätt" håll (med "rätt" håll menas här ett fiske som delvis uppfyller attributen som har listats ovan för ett hållbart fiske).

Många erfarenheter visar dock att marknadskrafterna kan fela vad gäller distributionsaspekter i användandet av naturresurser⁷, speciellt när det handlar om fisken i haven som är en gemensam resurspool.

En av de aspekter som inte diskuteras så mycket i Sverige är kustfiskarens potentiella roll inom fiskeriförvaltning och bevarandefrågor. Att inkludera icke-vetenskaplig kunskap och öka användarnas roll och ansvar när det gäller bevarandet av biologisk mångfald är centrala komponenter i den internationella debatten om reformering av naturresursförvaltning och en hållbar utveckling⁸. Om ett lågkapitalintensivt fiske i skärgårdarna delvis kan förväntas visa oss vägen till ett ekologiskt hållbart fiske borde vi kanske börja engagera oss mera i betydelsen av förlusten av nuvarande fiskarkårens ekologiska kunskap (FEK) och möjligheten att tillämpa denna vid förändring av resursanvändandet och de institutionella arrangemangen kring det.

Inom modern fiskeriförvaltning idag finns förslag på olika sätt att närma sig de problem som förvaltning av naturresurser innebär, nämligen att samtidigt som man utvecklar en ekonomiskt bärkraftig fiskerinäring bevara fiskresurserna. Eller är det kanske tvärtom? Att samtidigt som man bevarar fiskresurserna utvecklar man en ekonomiskt bärkraftig fiskerinäring. Men... hur ekonomiskt bärkraftig och för hur många? Var? Den typ av frågor besvaras inte av den forskning som idag står fiskeriförvaltningen till tjänst. Till skillnad från åtskilliga andra länder pågår det i Sverige knappast någon tydlig vetenskaplig diskussion om: former för hur fiskeriförvaltning skall bättre integreras i kustförvaltning, behov och fördelar av en ökad lokal användning eller användardeltagande i förvaltningen, metoder som bygger på en mer exklusiv eller differentierad rätt till denna resurspool, och sist men inte minst det viktiga sökandet och dokumenterandet av den traditionella ekologiska kunskapen som annars kommer att försvinna tillsammans med en föråldrad fiskarkår.

Med de gamla fiskarena försvinner också ekologisk kunskap

Et ekologiskt hållbart fiske måste bana sig väg inom de etablerade produktionsförhållandena och nuvarande system för ekonomi, socio-politik och även fiskerivetenskap. Dagens system är naturligtvis format efter den kunskap, de behov och attribut som en gång ansågs vara effektiva i det samhälle som vi idag försöker reformera och som många anser inte har gynnat det kustnära fisket på landsbygden⁹. Det perifera skärgårdsfisket i Sverige har, trots denna växande insyn, dessvärre varit på tillbakagång sedan andra världskriget.

Det totala antalet licensierade yrkesfiskare uppgår 1998 till enbart 2 560 personer varav 9 kvinnor. Parallellt med det minskade antalet fiskare har medelåldern ökat med 4 år sedan 1995, från 44 till 48 år. Medelåldern hos inlandsfiskarena är ännu högre. Den ligger på 50,8 år. Tendensen till hög ålder finns onekligen på landsbygden. Denna tendens är mycket mindre tydlig i det fiskedominerande Göteborgsområdet och dess skärgård, där utan tvekan Sveriges yngsta fiskare finns. Där har också fiskarsamhällena hängt med i moderniseringen och överlevt efterkrigs-krisen. I dessa områden finner vi idag en tredjedel av havsfiskarena, vilka svarar för mer än 75% av den totala nationella fångsten mätt i vikt. På östkusten finner vi områden där fiskarbefolkningen tycks ha försvunnit helt och hållet, och räkfisket i Strömstadsområdet bedrivs av en grupp fiskare vars medelålder är så hög som 55 år.



Med de gamla fiskarena försvinner en stor och värdefull ekologisk kunskap. Det perifera skärgårdsfisket har stadigt minskat sedan mitten av 1900-talet.

Foto: VF Bildarkiv.

Kustfisket betyder mer än själva fångsten

Att ge skärgårdsområdena i Sverige utkomstmöjligheter har identifierats som en del av den svenska politiken för regional utveckling¹⁰. I enlighet med detta och begreppet "en levande skärgård" skall också de som bor i områden som är avlägset belägna från den politiska, ekonomiska och administrativa makten ha en möjlighet att förtjäna sitt uppehälle. En levande skärgård är också till fördel för de urbana områdena. Dessa har under århundraden funnit skärgården, inklusive traditionellt fiske och färska havsprodukter, attraktiv och den är följaktligen en hörnsten i utvecklingen av rekreativ möjligheter och turism samt vid investering av kapital och säsongsbetonad sysselsättning. Det måste framhållas att frånvaron av en lokal kustfiskarbefolkning förmodligen kommer att lämna den marina biologiska mångfalden och kustområdena i händerna på andra aktörer och intressen som har mindre klara beroendeband till den specifika naturen och de lokala socioekonomiska sammanhangen.

Åldersstrukturproblemet inom kustfisket på landsbygden och dess implikationer kan ses från många olika perspektiv. Vad innebörden blir av att inte ta itu med åldersproblemet kan lätt förstås med tanke på den betydelse den här fiske-subsektorn har för den regionala och lokala utvecklingen i glesbygdssområden, liksom för försörjningen av färsk fisk.

Problemet med en föråldrad fiskarkår har påtalats i olika dokument¹¹ och är ett symptom på de svårigheter som det landsbygdsbaserade kustfisket möter idag. Utöver flottans totala överkapacitet och 1960- och 70-talens utveckling mot kapitalintensiva högteknologiska fiskebåtar och metoder, påverkas kustfisket av andra moderna tendenser som ofta har marginaliserat det mindre kapitalintensiva kustfisket på landsbygden i Sverige och Europa¹². Dessa är bl a:

- Ökad rörlighet och tillgång till kustområden för andra ändamål än de traditionella produktionssektorerna.
- Emigration till städer för högstskoleutbildning och arbete.
- Tillkomsten av en fritidskultur och därmed en värdering av kustområdet för nöjesaktiviteter.
- Land- och havsbaserade föroreningar och förändrade livsmiljöer som är avgörande betydelse för marina organismer i allmänhet och fisk och skaldjur i synnerhet.
- Globalisering av livsmedelssystem och marknader.
- Ökad population av fiskpredatorer såsom säl och skarv.

Att diskutera miljömål eller sociala mål isolerat är inte gott nog

En tid då osäkerhet råder

En förändring av fisket baserat på de egenskaper som oftast inkluderas i begreppet "ekologiskt hållbart fiske" kommer att kräva en utvärdering av den nuvarande fiskesektorn och dess förvaltningsmodeller. I en sådan utvärdering bör en analys av förhållandet till multipla utvecklingsmål finnas med, inte bara sektoriella produktivitetsmål. På samma sätt kommer det också att krävas en analys av uppställda mål i andra sektorer och deras direkta eller indirekta påverkan på fisket, dvs en process mot integreringen av fiskeriförvaltningen i kustförvaltningen. Detta innebär att både ta hänsyn till miljömål och sociala mål och dessa måls förhållande till varandra. Att diskutera miljömål eller sociala mål isolerat är inte gott nog idag.

Oklarheten i begreppet "ekologiskt hållbar utveckling" eller "hållbart fiske" har inte enbart med olika etiska normer, värderingar och framtidsbilder att göra. Begreppet håller på att utvecklas under en tid då vetenskaplig osäkerhet och försiktighet råder, vilket är både en styrka och en svaghet. När man idag talar om den kunskap på vilken nuvarande fiskeriförvaltning grundar sig finns det några kritiska röster som förordar att man hellre skall söka efter grova indikatorer som är sanna än efter dem som är precisa men felaktiga¹³. Natur- och samhällsvetenskaperna – tyvärr på lite för separata håll – har insett att såväl naturen som samhället och de institutioner som har utvecklats för att reglera människans förhållningssätt till naturen karaktäriseras av en diversitet, en komplexitet, och en dynamik som är svår att beskriva, svår att förstå och framför allt svår att förutse.

Genom att inte kunna beskriva diversitet erkänner våra förklaringsmodeller enbart enstaka element eller strukturer i ett socio-ekologiskt mångfaldsystem. För den marina naturresursförvaltningen kan det handla om en fokusering på enbart kommersiella arter utan att hänsyn tas till andra arter men också fysikaliska strukturer som kan ha betydelse i analysen. Vad som är kommersiellt eller ej är en social konstruktion som inte har något med naturen att göra.

Att betrakta yrkesfiskarkåren som en homogen social grupp utan att förstå att den kan bestå av människor som utifrån olika sammanhang definierar problem olika och därmed har olika behov och intressen är ytterligare ett exempel på bristen i beskrivningen av diversitet.

Genom att ha en begränsad eller för snäv metod har vi också förlorat insyn i komplexiteten, dvs hur olika beståndsdelar och processer påverkar varandra och helheten. Ett exempel är försiktighetskoefficienter som enbart bygger på relationer inom en fiskart. Ett annat exempel är en analys som inte tar hänsyn

Våra konventionella metoder räcker inte till

till att samtidigt som strukturen på flottan och fiskemönstren förändras, förändras också tillgängligheten på fisk och de sociala och politiska relationerna mellan fiskarna. Ett tredje exempel är att med globaliseringen av ekonomin påverkas många fiskemönster idag t ex skarpsillfisket av det som pågår långt bort och som fiskaren knappast kan göra något åt t ex soya-produktion i Brasilien.

När vi till slut inte heller klarar av att beskriva dynamiken förlorar vi möjligheten att förklara ekologiska och socio-politiska processer som inte följer en enkel orsak och verkan-relation utan faktiskt kan vara icke-linjära och därmed svåra att förutsäga.

Vi bör alltså inse att de metoder vi hittills har använt oss av, och, på basis av vilka man har försökt beskriva verkligheten och styra naturresursförvaltningen är för begränsade. Vi har emellertid inte funnit något alternativt, eller bättre sätt, att bygga kunskap om användningen av gemensamma resurser på, åtminstone inte något som är moget för att tillämpas inom fisket. Även om det kanske är lite enklare att inventera och beskriva biologiska och sociala strukturer kommer det förstås att ta lång tid innan vetenskapsmän har förvärvat den socio-ekologiska kunskap som behövs för att förstå och förvalta fiskets komplexitet och dynamiken i de kustnära och marina miljöerna. Ett försök att, på väg mot ett ekologiskt hållbart fiske, närma sig och förstå denna komplexitet är ekosystemansatsen (ecosystem's approach). Denna skulle jag vilja se vidareutvecklad till en socio-ekosystemansats (socio-ecosystem's approach). Tillämpning av denna skulle innebära ett nytt sätt att förhålla sig till naturresurserna och därmed också till de modeller som dagens förvaltning bygger på. Under tiden får vi fortsätta att reducera fiskeflottan, sätta upp gränser (TAC) och kontrollera att dessa inte överskrids. Trots att det i dessa medel kan vara svårt att finna någon förklaring till vilka krafter som styr.

Referenser

- ¹ För en vidare läsning om konceptet och dess betydelse rekommenderas: Regeringens skrivelse 1996/97:50: *På väg mot ett ekologiskt hållbart samhälle* och *The Concept of Environmental Sustainability* av Robert Goodland, (1995) *Ann. Rev. Ecol.Syst.* 26 pp 1-24.
- ² För en vidare läsning om tvetydigheten bakom dessa koncept rekommenderas t ex Jacob, Merle, L.(1996). *Sustainable Development: A Reconstructive Critique of the United Nations Debate*. Department of Theory of Science and Research. Göteborgs Universitet.
- ³ MISTRA står för Miljöstrategiska stiftelsen.
- ⁴ SUCOZOMA står för Sustainable Coastal Zone Management.

- ⁵ Goodland, Robert, (1995). The Concept of Environmental Sustainability *Ann. Rev. Ecol.Syst.* 26 p 1-24.
- ⁶ För en vidare läsning om fiskesamhällen i globaliseringsprocess se t ex Jentoft, Svein, (1995). The conversion of fisheries dependent areas in North Norway. Paper presented at a Round table meeting organized by the European Commission - Directorate of Fisheries - May 17, 1995. Brussels.
- ⁷ Se till exempel Kenneth Dahlberg, (1992), Renewable resources systems and regimes: key missing links in global change. *Global Environment Change*, June 1992, p128-152.
- ⁸ För vidare läsning se: Bromley, Daniel W. (1992). *Making the Commons Work: Theory, Practice, and Policy*, ed. California: Institute for Contemporary Studies, ICS Press. Ostrom, Elinor. (1990). *Governing the Commons: the evolution of institutions for collective action*. Edited by Cambridge University Press. Steiner, Dieter, (1993) *Human ecology as transdisciplinary science, and science as part of human ecology*. In D.Steiner and M. Nauser,eds., *Fragments and anti-fragmentary views of the world*, London and New York, pp 47-76.
- ⁹ Fiskeriveket informationsblad om Skärgårdsfisk (1998). Miljödepartementet, (1996). Hållbar utveckling i Sveriges skärgårdsområden. Stockholm, Miljödepartementet. Arén, H. (1994). Allt är möjligt, Planering utifrån lokala livsformer, Bygghälsorådet.
- ¹⁰ Miljövårdsberedningen, (1998). Lägesrapport till regeringen angående skärgårdsuppdraget. Statens Offentliga Utredningar, Juni 1998.
- ¹¹ SOU (1992). *Svenskt fiske – nuläge och utvecklingsmöjligheter*. Stockholm, Jordbruksdepartementet. SOU (1993). *Svenskt fiske*. Stockholm, Jordbruksdepartementet. Statistiska centralbyrån and Fiskeriverket (1995). *Fishery census as per 1 January 1995*. Stockholm, Statistiska centralbyrån. Piriz, L (1998) *A discussion paper on youth recruitment problems in Swedish small scale coastal fisheries with focus on Bohuslän*. National Board of Fisheries, SUCOZOMA-programmet. Göteborg
- ¹² För en likartad analys av den europeiska problematiken se Symes, D. (1996). *Fishing in Troubled Waters. Fisheries Management in Crisis*. K. Crean and D. Symes. Oxford, Fishing News Book.
- ¹³ McGlade, J., et al. (1996). *Interdisciplinary Scientific Methodologies for the Sustainable Use and Management of Coastal Resource Systems*. Final Report CEC Contract CTF*-CT 93-0349, Coventry UK and Makati, Metro Manila, Philippines.

Olof Sandström

Laborator
Kustlaboratoriet
Fiskeriverket
Öregrund

Kustvattnen – en framtidsresurs

De naturliga förutsättningarna för fiske är mycket goda i kustzonen. Både stationära arter och sådana som kan fångas när de vandrar in mot kusterna och de tillrinnande vattendragen för t ex lek utnyttjas. Till skillnad mot havsfisket kan ett kustfiske därför bedrivas mer som ett skördande än som en aktiv jakt, vilket har fördelar från miljösynpunkt och ger bättre möjligheter till långsiktig beståndsvård. Industriutsläpp, övergödning och höga miljögiftshalter har tidigare varit svåra hinder för ett optimalt utnyttjande av kustvattnen. Vi har använt våra kustvatten som soptippar, men i takt med att vi nu lyckas eliminera de mest påtagliga miljöproblemen, ökar möjligheten att tillvarata de genuina naturvärdena och den biologiska produktionen.



Foto: Göran Hansson/N.

Kustzonen är en mycket god miljö för fisk och fiske

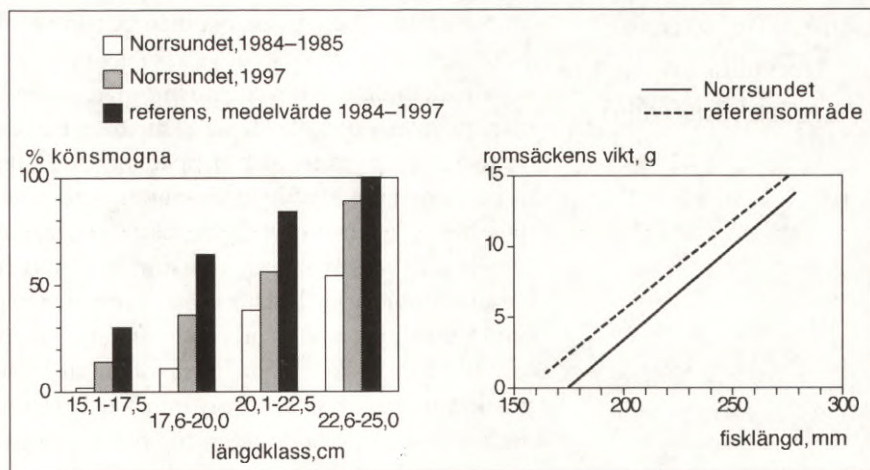
Kustzonen har egenskaper som gör den mer produktiv än flertalet andra naturtyper. I skärgårdar och fjärdar är vattnet ofta grunt med goda förutsättningar för bottenfast vegetation, t ex ålgräsängar eller blåstångsbälten. De höga vattentemperaturerna i skyddade kustområden skapar goda uppväxtmiljöer för fisk. I kustzonen sker ett dynamiskt utbyte med både det öppna havet och de tillrinnande sötvattnen. Näringsämnen som tillförs via vattendragen göder mynningsområdena. Utbytet med det öppna havet kan karaktäriseras som en biologisk pump, där planktonorganismer som produceras utsjös transporteras in mot kusterna, där de blir föda för fisk och andra djur. Fiskvandringar bidrar till denna pumpeffekt. I Östersjön vandrar årligen stora mängder strömming in mot stränderna för lek. Förutom att de vuxna fiskarna kan bli föda för rovfisk, fåglar och däggdjur, avsätts stora mängder rom som bidrar till produktionen i kustzonen. Summerar man den produktion som sker på platsen, t ex i algbältena, med effekten av denna intransport av organiskt material, förstår man varför kustzonen är så produktiv jämfört med andra marina miljöer.

Flertalet kustbundna fiskar liksom vissa arter som huvudsakligen lever i det öppna havet, t ex strömmingen i Östersjön, leker på ett stort antal lokaler utmed kusterna och bildar många bestånd. Andra viktiga arter som ål, torsk och plattfiskar leker till havs men utnyttjar de grunda kustvattnen som yngel. Beståndens storlek bestäms främst av lek- och uppväxtområdenas, ”rekryteringsområdenas”, storlek och kvalitet. Kvaliteten varierar avsevärt mellan år; i synnerhet gäller det temperaturen, vilken har en avgörande betydelse för ynglets överlevnad. Kusternas topografi och de skiftande väderleksförhållandena gör därför att fisktillgången varierar avsevärt i rum och tid.

Konfliktrik region

Det är emellertid inte bara de naturgivna förutsättningarna som bestämmer produktionen av fisk i kustvattnen. Handel och samfärdsl, fiske och turism och fritidsliv har lett till att befolkningen koncentrerats till kusten. I många fall har dess attraktionskraft också varit dess förbannelse. De levande resurserna har utnyttjats över deras bärkraft, och den fysiska exploateringen har förött många värdefulla lek- och uppväxtområden för fisk. Industrier och samhällen har släppt sitt avfall i havet, med antagandet att dess renande förmåga är tillräcklig. Ibland har detta hållit, men i många fall har utsläppen orsakat omfattande miljöskador. Även om man fortfarande mest får höra hur illa ställt det är med miljön i våra hav, finns dock bevis för att vi

Fortplantningen störd utanför massafabriken



Området utanför Norrsundets Bruk är världens mest välundersökta skogsindustrirecipient. Trots att tydliga förbättringar skett finns fortfarande påverkan på fisk. Abborrens könsmognad är hämmad, och rommens tillväxt långsammare än hos fiskar i rena vatten.

är på rätt väg när det gäller att lösa miljöproblemen i kustzonen. Eftersom de flesta miljöhoten utgör risker för fisk och fiske, har Fiskeriverket genom Kustlaboratoriet varit engagerat i övervakningen av kustmiljön och deltagit i olika forskningsprojekt för att klarlägga effekter samt ta fram metoder för att åtgärda eller kompensera för miljöskador.

Utsläppen från industrin, i första hand då skogsindustrin, orsakade enligt Kustlaboratoriets bedömningar allvarliga skador på fisk under åren fram till 1980-talets slut. Organiska ämnen och närsalter i utsläppen gav övergödningssymptom i recipienterna. Karpfiskarna, i första hand mört, gynnades kraftigt och dominerade fiskfaunan. Avloppsvattnen innehöll också ämnen med giftverkan eller hormonell aktivitet. Fiskens hälsotillstånd påverkades, och man kunde se en hämmad fortplantning och hög dödlighet hos abborre, den art som valdes som indikator för gifteffekter. När situationen klarlagts, började omfattande processerna förändringar och ökad rening genomföras. Som resultat kan vi se avsevärda miljöförbättringar, även om det ännu förekommer bl a allvarliga fortplantningsstörningar. Då den biologiska reningen, t ex i luftade dammar, inte tycks eliminera dessa effekter är det en angelägen uppgift för forskningen att klarlägga vilka ämnen som påverkar fisken.

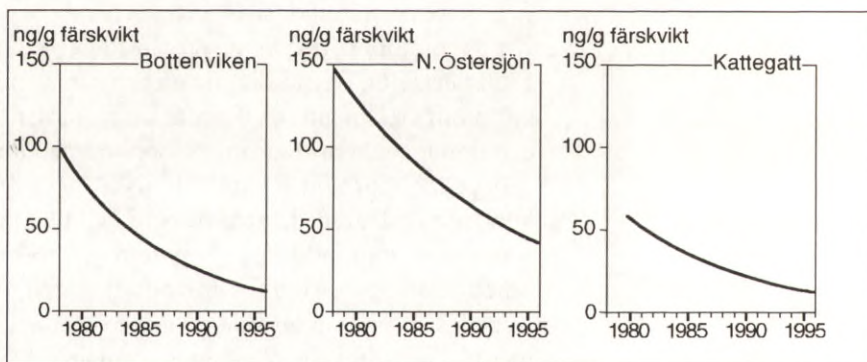
Långsiktigt arbete att återställa en övergödd kustmiljö

Övergödningen av kustvattnen är både ett lokalt och ett storskaligt problem. För att lösa det storskaliga problemet deltar Sverige i internationella förhandlingar om åtgärdsprogram, men ännu har inga större faktiska förbättringar uppnåtts. Lokala åtgärder har däremot gett positiva resultat. Industrin, t ex massa- och pappersindustrin, har minskat utsläppen av organiska ämnen med tydlig återhämtning i recipienterna som resultat. Ökad rening har gjort att vissa tidigare hårt belastade närområden till stora tätorter, t ex Stockholms skärgård, klart förbättrats, och i många andra kustområden har man åtminstone lyckats bromsa upp den negativa utvecklingen. Det tycks dock vara ett långsiktigt arbete att återställa en övergödd kustmiljö. Närsalter, som tillförts trösklade fjärdar, tenderar att stanna kvar och hålla en hög produktion igång, även om man minskar belastningen. En hög produktion är dock inte bara av ondo. Den för fisket viktiga gösen klarar grumligt vatten med dålig sikt utan problem och kan utnyttja den höga produktionen av bytesfisk på bättre sätt än andra rovfiskar gör.

Miljögiftshalterna sjunker

Under 1970-talet kom man alltmer underfund om att den storskaliga spridningen av bekämpningsmedlet DDT och tillsatskemikalien PCB skadade Östersjöns fauna. Dessa långlivade ämnen störde som bekant allvarligt fortplantningsförmågan hos sälar, uttrar och havsörnar. Kvicksilver var också ett problem, särskilt i närheten av kloralkalifabriker. Höga halter av PCB och kvicksilver tvingade Livsmedelsverket att rekommendera begränsad konsum-

PCB i strömning/sill i Bottenviken, Norra Östersjön och Kattegatt



Resultaten från Naturhistoriska Riksmuséets miljögiftsövervakning visar hur halterna av PCB i sill/strömning sjunkit sedan användningen upphört.

tion av Östersjöfisk, särskilt för kvinnor i fertil ålder. De analysprogram som inleddes under 1970-talet visar dock att halterna i fisk sjunkit, ofta så snabbt som med 10 procent per år, och de ligger nu på tämligen låga nivåer. Bestånden av gråsäl och havsörn, tidigare utrotningshotade, har ökat, och det finns glädjande rapporter även beträffande uttern. Östersjön har alltså tillfrisknat avsevärt efter att man förbjudit användningen av PCB, DDT och andra giftiga ämnen. Insamlingar av konsumtionsfisk som gjorts under de senaste åren visar att man bara undantagsvis ser kustfångad fisk som har halter över fastställda gränsvärden, och det är många som anser att Livsmedelsverket bör inleda en revision av kostråden för fisk.

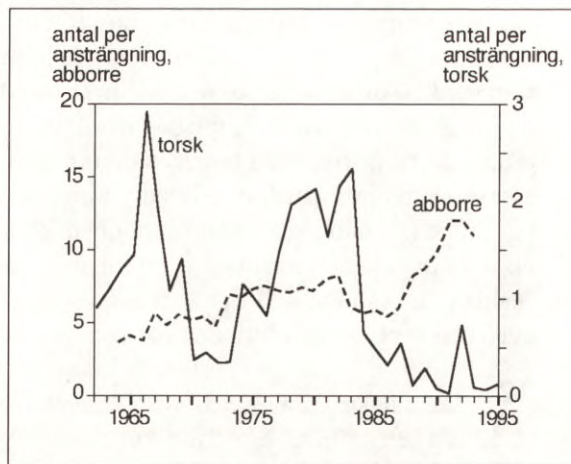
Många arter fiskas

Al, lax, sill/strömming och torsk är nyckelarter för det svenska kustfisket. Fiskelägena efter Norrlandskusten är byggda på strömmingsben, och laxfisket har gamla anor särskilt i älvmyningarna. Ålen är den totalt sett viktigaste arten för kustfisket med tyngdpunkten förlagd till södra delen av ostkusten, sydkusten och västkusten, områden där torsken också varit av stor betydelse. En lång rad andra arter utnyttjas också i kustfisket. I Bottenviken sker ett intensivt höstfiske efter siklöja huvudsakligen för den värdefulla rommens skull. I Bottniska viken fiskas också havslekande sik och vandringsvik. Lite längre söderut, där de stora skärgårdarna tar vid, ökar abborre, gädda och gös i betydelse liksom flundra och piggvar. Vid västkusten tillkommer flera arter, bl a de stora kräftdjuren havskräfta, hummer och krabba samt skarpsill, råka och makrill.

Överfisket kräver kontroll och reglering

Likhet med de bestånd som utnyttjas i det storskaliga utsjöfisket är många kustfiskarter lokalt utsatta för hårt fiske. Fiskeriverket driver ett årligt undersökningsprogram för norrbottenskustens siklöja, vilket har visat att fiskeridödligheten varit så hög under senare år att beståndet i biologisk mening varit överfiskat eller nära denna situation. Hur läget är för bestånden av Östersjöns båda sikformer vet vi inte med någon större säkerhet. Det tycks dock vara så, att fisketrycket inte bör ökas på många av vandringsvikbestånden, medan den havslekande siken tål ett ökat fiske. Laxfisket är hårt reglerat genom internationella överenskommelser och genom nationella föreskrifter. Huvudproblemet har varit att finna metoder för att kunna beskatta odlad lax samtidigt som man tar tillräcklig hänsyn till den vilda laxen. Den aktionsplan som nyligen tagits fram inom den Baltiska fiskerikommissionen kan, om den genomförs, vara ett stort steg på vägen mot en sundare skötsel av laxbestånden.

Torsk- och abborrfångster i Kvädöfjärden 1962-97



Beståndsutvecklingen hos torsk och abborre vid Östersjö-kusten, illustrerad av provfiskefångsterna i Kustlaboratoriets referensområde i Gryts skärgård.

Fisket efter gulål är på många platser hårdare än vad som är ekonomiskt förnuftigt. Torsken fiskas idag mycket hårdare än vad fiskeribiologerna anser vara tillrädligt. Särskilt det östra beståndet i Östersjön är idag utanför vad man kallar biologiskt säker gräns. Detta ger mycket negativa effekter särskilt på kustfisket, då torsken i mycket begränsad utsträckning uppträder kustnära, när beståndet är svagt.

Hummern var tidigare överfiskad efter västkusten. Här infördes dock regleringar som tycks ha lett till förbättrad situation för bestånden. Havskräftfisket expanderade kraftigt fram till mitten av 1980-talet. Sedan dess har fångsten per tråltimme sjunkit med 50% eller mer, vilket indikerar att bestånden är hårt exploaterade. Sannolikt kommer förändringar att krävas i fiskemetodiken för att säkerställa ett uthålligt havskräftfiske för framtiden.

Stora outnyttjade resurser

Det finns alltså flera tecken på överfiske även för de arter som fiskas i kustzonen, och behovet av beståndsovervakning och regleringar är uppenbart. Ser man på de totala fiskresurserna i kustområdet, blir bilden dock betydligt ljusare. Många kustarter uppträder som separata bestånd. Effekterna av överfiske blir därför vanligen lokala, och det är lättare att lösa problemen genom åtgärder. Vad gäller Östersjön utgör den privata nyttjanderätten ett effektivt skydd mot omfattande överfiske, men den är samtidigt ett hinder för en rationell exploatering. Fortfarande finns framför allt i Östersjöns skär-



Älfiske med rysjsja vid Stenshuvud.

Foto: Klas Rune/N.

gårdar stora outnyttjade resurser, också av arter som har högt värde. Abborren har klättrat högt upp på den kulinariska rankinglistan under senare tid, men fisketrycket är fortfarande i de flesta vatten mycket lågt. De senaste tio årens övervägande varma vår- och sommarväder har lett till starka årsklasser av abborre, och prognosen för de kommande fiskesäsongerna är ljus. Gäddan är en annan art som tål ökat fiske, naturligtvis under förutsättning att man inte beskattar enskilda bestånd alltför hårt. Den största outnyttjade resursen för Östersjöns kustfiske är flundran. Vi vet inte hur stora bestånden är, men fisketrycket är mycket lågt. Flundran har varit tämligen ointressant för fisket ända fram till de senaste åren, då nya marknader öppnats i främst Östeuropa. Piggvaren är en annan viktig plattfisk,

som utsatts för ett avsevärt ökat fiske som en konsekvens av torskbeståndens minskning. Ett överfiske befaras, men å andra sidan har rekryteringen gynnats av de senaste varma somrarna.

Nya arter och vattenbruk

Jämfört med Östersjön är situationen mörkare för västkusten, när det gäller möjligheten att öka fisket, eftersom det redan är förhållandevis välutvecklat. En art som tål ett ökat fisketryck är dock krabban. Exempel finns också på att ”nya” arter som valthornssnäcka skulle kunna bli intressanta för framtiden. Förutsättningarna för vattenbruk är också goda vid Västkusten. Kustlaboratoriet deltar för närvarande i olika projekt som syftar till att utveckla odlingsmetoder för blåmussla. Förutom att musslan är utmärkt mat med en växande marknad, fungerar den som vattenrenare. Genom att musslorna filtrerar bort organiska partiklar ur vattnet, skapar de ökat siktdjup. När musslorna tillväxer, binds kväve och fosfor i skal och mjukdelar. När de sedan skördas, tas dessa närsalter bort ur det marina kretsloppet, vilket bidrar till att motverka övergödningen av kustvattnen.

Goda möjligheter till ökad fisketurism

Mångsyssleri har sedan länge utgjort en grundläggande förutsättning för kustfisket. Idag ger turismen intäkter genom serviceverksamhet och skapar ökad avsättning för fisk och fiskprodukter. Kusterna erbjuder sol, bad och en vacker miljö, samtidigt som förutsättningar finns för en utökad sportfisketurism. Genom ett fortsatt miljövårdsarbete och riktade fiskevårdsåtgärder kan man ytterligare öka våra kustområdens attraktionskraft för sportfiskarna, främst kanske för dem som kommer från kontinenten. Införandet av det fria handredskapsfisket orsakade dock ett svårlost problem för en storskalig utveckling av fisketurismen. Det är inte många som vill investera i fiskevårdsåtgärder om de inte själva får skörda frukterna av sitt arbete. Statliga fiskevårdsmedel eller införandet av allmän fiskevårdsavgift diskuteras, men ännu är bristen på resurser för fiskevården påfallande.

Kustfiskets utveckling

Även om kustsamhällena brottas med många typiska glesbygdsproblem, till exempel svag infrastruktur, finns många positiva inslag i den utveckling som pågår. Miljövårdsarbetet har återskapat betydande naturvärden som, väl förvaltade, kan exploateras för friluftsliv och därtill kopplade aktiviteter. Fisket, vare sig det bedrivs yrkesmässigt eller som fritidsfiske, har fortfarande stora outnyttjade resurser. Det är dessutom möjligt att utnyttja kustvattnens produktivitet för att ytterligare stärka fiskbestånden, t ex genom åtgärder i fiskens rekryteringsområden. Värdet på den fisk som fångas kan förväntas stiga genom olika kvalitetsförbättrande åtgärder och ökad förädling. Kustfiske som näring kan dessutom med små medel utvecklas till en ur miljösynvinkel ytterst konkurrenskraftig verksamhet, som kan bedrivas med ett minimum av miljöpåverkan och med en långsiktig uthållighet som är svår att uppnå i storskaligt fiske.

De hinder som finns för näringen orsakas främst av att kustfiske bedrivs inom så små och idag få företag, att de inte själva kan bära kostnaderna för att t ex utveckla redskap och påverka handeln. Det är också svårt för fisket att finna vägar för att lösa konflikter med andra intressenter, t ex fritidsfiskarna. Här har Fiskeriverket en viktig uppgift, som underlättats av att länsstyrelserna, EU:s strukturfonder och den Miljöstrategiska stiftelsen lämnar stöd för utvecklingsarbete. Kustlaboratoriet deltar i flera projekt med målsättning att skapa grund för ett uthålligt och ekonomiskt bärkraftigt kustfiske. Utveckling av sälsäkra redskap, forskning om fiskars beteende inför redskap, arbete med fiskberedning, distribution och marknadsföring samt utveckling av system för långtidsförvaring av levande fisk är aktiviteter som står på dagens agenda.

Arne Andréasson

Avd chef

Avdelningen för
fiskerikontroll

Fiskeriverket

Göteborg

Fiskerikontroll – för ett rättvist och optimalt fiske

För att skydda och bevara fiskbestånden är det viktigt att de inte överexploateras. Fiskerikontrollens uppgift är att medverka till att kvoter utnyttjas fullt ut men inte överfiskas och att tekniska och andra regler för fisket följs.

Fiskerikontroll är ingen uppgift enbart för ett lands myndigheter. Det pågår ett arbete inom EU's institutioner (i första hand kommissionen och rådet) för att förbättra, förenkla och effektivisera kontrollen. Nya element som kvalitetssäkring och miljömärkning av fisk kommer också att påverka den framtida kontrollens utformning och arbetssätt med en balans mellan myndighetens kontroll och egenkontroll inom näringen.



Landningskontroll i hamnarna är en viktig del av fiskerikontrollen. Foto: KVA verkstads AB.

Gemensamt europeiskt regelverk

Fiskerikontrollen i Sverige regleras genom den europeiska gemenskapens s k kontrollförfordning från 1993, den svenska fiskelagen, förordningen om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen och Fiskeriverkets föreskrifter.

EU's kontrollförfordning (Rådets förordning (EEG) nr 2847/93/3 om införande av ett kontrollsystem för den gemensamma fiskeripolitiken) reglerar hur genomförandet av den gemensamma fiskeripolitiken skall kontrolleras och rapporteras. Den behandlar tre huvudområden för kontroll; bevarande av fiskresurserna, reglering av fiskerinäringens struktur och reglering av marknaden.

Övervakning till sjöss

- I avdelningen om inspektion och kontroll av fiskefartyg och deras verksamhet anges att medlemsstaterna är skyldiga att inspektera fartyg till sjöss och vid landningar, att ett satellitbaserat övervakningssystem "kan" införas och hur inspektioner och kontroller skall genomföras. Genom en ändring av förordningen 1997 lagstiftades det om det satellitbaserade övervakningssystem, som införs från och med 1998 (mer om detta senare).

Landningskontroll

- Regler om loggböcker, landningsdeklarationer, avräkningsnotor, föränmälningar vid landningar i en annan medlemsstat samt regler för loggbokspflicht för tredje lands fartyg och föränmälningar vid landningar från tredje lands fartyg stipuleras i avdelningen om övervakning av fångsterna. Vidare regleras där medlemslänternas rapporteringsskyldighet om kvotutnyttjande till kommissionen samt att dokumentkontroll skall ske i medlemslänterna.

Redskapskontroll

- Kontroll av redskap skall visa att de fångster och arter som finns ombord på ett fartyg överensstämmer med de redskap som använts. I förordningen föreskrivs hur redskap som inte används skall stuvas. Den ger också rätt för rådet att fatta beslut om begränsningar i de redskapskombinationer som får finnas ombord. Nyligen fattade rådet ett beslut som skall träda i kraft år 2000 som tillåter vissa kombinationer av maskstorlekar i trålar för definierade fisken, den s k "tvånätsregeln".

Kvotkontroll

- Avdelningen för reglering och stopp av fiskeverksamheten stipulerar, när en kvot skall anses uppfiskad och medlemsstatens och kommissionens ansvar för att införa fiskestopp. Förfaringsättet vid överfiske anges också. Genom ett beslut av rådet 1997 infördes den s k "flexibilitetsförordningen". Denna innebär att ett medlemsland kan spara högst fem procent av en kvot till följande år, alternativt överutnyttja en kvot med maximalt 5% (kvan-

titeten skall då dras från följande års kvot). Vid ett överfiske på mer än 10% av en kvot skall överfisket plus en straffsats dras från nästa års kvot på samma art.

Ett viktigt mål för den gemensamma fiskeripolitiken är att anpassa fiskeflottans kapacitet till fiskbeståndens storlek och möjliga fångstuttag. Beslut fattas om program för anpassning av fiskeflottans storlek i olika definierade segment. Kontrollförordningen stipulerar att genomförandet av dessa program skall kontrolleras av medlemsländerna.

Kontroll av marknadsregler avser handelsstandarder, dvs storlekssorteringar (inte minst bestämmelser om minsta storlekar) och färskhet samt kontroll av prisregleringar och återtag av fisk vid överskott.

Kontrollen är en nationell angelägenhet

Fiskerikontrollen är en nationell angelägenhet. Kommissionen har dock rätt att inspektera de nationella kontrollmyndigheternas tillämpning av kontrollförordningen. Detta sker genom att inspektörer från kommissionen besöker ett medlemsland och "observerar" hur kontrollens olika delar utförs. Besöken dokumenteras i en rapport och medlemslandet kritiseras om inspektörerna bedömer att kontrollförordningen inte tillämpas fullt ut.

I Sverige är Fiskeriverket ansvarigt för fiskerikontrollen. På verket sker kvotuppföljning och den dokumentkontroll som detta kräver. I registrering och kontroll av avräkningsnotor medverkar Statistiska Centralbyrån på Fiskeriverkets uppdrag. Dessutom svarar Fiskeriverket för kontroll av handelsstandarder och strukturåtgärder samt provtagning på landningar av osorterad pelagisk fisk. Kustbevakningen ansvarar för övervakning till sjöss och den fysiska landningskontrollen som en del av sin ordinarie verksamhet. Utformningen av en framtida integrerad kontroll i hamnar som omfattar landningskontroll och kontroll av handelsstandarder diskuteras för närvarande.

Också andra myndigheter har uppgifter med anknytning till fiskerikontroll. Tullverket ansvarar för kontroll av transportdokument vid import av fisk. Livsmedelsverket kontrollerar hygien ombord på fiskefartyg och vid landning, import och transport av fisk. I Sjöfartsregistret registreras alla fiskefartyg och Sjöfartsverket svarar för mätningen av alla fartyg över 12 meter.

Kontrollen idag

Målen för kontrollen avseende bevarandet av fiskresurserna är att reglera fångstuttaget så att kvoterna utnyttjas men inte överfiskas och att de tekniska regleringarna följs. Kvotutnyttjandet följs genom den information som skepparen på ett fiskefartyg och förstahandsmottagarna är skyldiga att lämna. På Fiskeriverket används loggböcker och landningsdeklarationer samt avräkningsnotor (de senare upprättas vid den första försäljningen av fisk). Dessutom används data från provtagning vid landningar av osorterad pelagisk fisk. Svenska fartyg som fiskar på tredje lands farvatten är skyldiga att lämna radiorapporter, som är ytterligare en informationskälla. Loggböcker/landningsdeklarationer och avräkningsnotor skall skickas in inom 48 timmar efter landning. Radiorapportering sker vid in- och utsegling i ett område samt veckovis under fiske i en tredje landszon.

Fiskeriverkets datasystem har utvecklats för att snabbt ta hand om och registrera informationen från fisket och för att effektivt kunna följa kvotutnyttjandet. Avräkningsnotorna ger information om landad vikt per art. Loggbok och landningsdeklaration ger information om var fisken fångats, med vilka redskap och en dubbelkontroll av vikten. Under ett år hanterar datasystemet ca 90 000 avräkningsnotor och mer än 50 000 loggböcker/avräkningsnotor. EU's kontrollförordning lägger stor vikt vid att data från de olika källorna skall kunna samköras för att öka säkerheten och verkets system har nu den kapaciteten. Detta innebär att en loggbok/landningsdeklaration direkt kan jämföras med informationen i avräkningsnotan och en eventuell provtagning på fångstsammansättningen. Detta ökar kvaliteten och säkerheten i kvotadministrationen.

Dokumentkontrollen kompletteras med en fysisk kontroll av fisket som utförs av Kustbevakningen. Den sker dels genom övervakning till sjöss med fartyg och flyg, dels genom kontroll i hamnar. Kontrollerna avser bland annat var fisket bedrivs, vilka redskap som används och att detta överensstämmer med information i loggboken. Vid en fullständig landningskontroll, som sker i hamn, kompletteras inspektionen med kontroll av landade mängder. Kustbevakningen sköter den fysiska kontrollen som en del av sin ordinarie verksamhet.

Kontroll av handelsstandarder görs av Fiskeriverkets inspektörer utefter kusterna och av kommunernas miljöförvaltningar på gränsen mot Norge. Inspektörerna kontrollerar slumpmässigt storlekssorteringar och färskhet. Fiskeriverkets inspektörer sköter också kontroll av överskott och återtag av fisk från marknaden. Dessa kontroller avses i framtiden integreras i landningskontrollen.

Satellitbaserad övervakning

En nyhet är det satellitbaserade övervakningssystemet som införs från och med 1998. Detta innebär att från och med år 2000 skall fiskefartyg över 24 meter (största längd) vara utrustade med sändare som automatiskt med bestämda intervaller skickar signaler med fartygets identitet, position samt datum och tid för positionen. Under den första fasen, fram till 2000, gäller skyldigheten att ha denna utrustning ombord fartyg över 24 meter som fiskar på öppet hav och de som fiskar för framställning av fiskmjöl och -olja.

Det mycket omdiskuterade beslutet togs av rådet 1997 och motiverades med behovet att bättre bevara resurserna och att effektivisera kontrollen. En planerad utvärdering i början av 2000-talet kommer att visa om de förväntade effekterna uppnåddes.

Den framtida fiskerikontrollen

Inom EU's institutioner pågår en översyn av fiskerikontrollen. Man har konstaterat att trots förbättringar i kontrollen under senare år finns det svagheter. Målet är att revidera kontrollförordningen, särskilt med avsikten att förbättra kontroll av tredje landsfartyg på EU-vatten, kontroll efter landning samt samarbetet mellan gemenskapens kontrollmyndigheter och kommissionen samt mellan näringen och myndigheterna. I arbetet konstateras att en effektiv kontroll kan uppnås först om alla aktörer är överens om och delar målen för kontrollen. Behovet av öppenhet i informationsutbytet mellan medlemsländerna samt mellan länderna och kommissionen betonas i diskussionerna. Detta betyder exempelvis att när medlemsländerna skickar in sin årliga rapport till kommissionen skall definitionerna av begrepp vara lika så att informationen blir jämförbar.

Kontrollsystemet utvecklas snabbt

Medlemskapet i EU medförde nya krav på den svenska fiskerikontrollen. Mycket arbete har lagts ned på att anpassa regler, datasystem och metoder till kraven i kontrollförordningen. I dag fungerar systemen i stort. Dock fortsätter utveckling och inkörning av Fiskeriverkets datasystem för samkörning av information ("cross-checking") och ökad säkerhet, snabbhet och kvalitet i kvotuppföljningen. De många och ofta små kvoterna (särskilt i tredje lands farvatten) ställer stora krav på att information om infiskning snabbt kommer till Fiskeriverket och, inte minst, snabbt kan registreras och analyseras för att undvika överfiske. Fiskeriverket arbetar på att öka snabbheten i alla led. Förbättrad kontroll kräver också ökad samverkan mellan den administrativa dokumentkontrollen och den fysiska kontrollen i hamnar samt övervak-

ningen till sjöss. Inom Kustbevakningen pågår arbete på att effektivisera och förbättra i första hand landningskontrollen, som ännu inte fyller de uppsatta målen.

Det arbete som pågår avser i första hand kortsiktiga åtgärder för förbättringar. På längre sikt kommer en noggrann genomgång av kontrollen att ske då den gemensamma fiskeripolitiken skall revideras. I arbetet på den framtida fiskerikontrollen bör nya idéer prövas. En ökad regionalisering av fiskerikontrollen bör eftersträvas, t ex för Östersjön som en region. Olika former av egenkontroll inom näringen bör också utvecklas. Dessa kan t ex avse kontroll av handelsstandarder och provtagning för att fastställa fångstsammansättning vid landningar av osorterad pelagisk fisk.

Fiskerikontrollen kommer också att påverkas av det arbete som pågår med kvalitetsåkring och miljömärkning av fisk. Miljömärkning kommer att ställa krav på att ett parti fisk skall kunna följas från fångst till försäljning. Utformningen av kontrollen av detta bör kunna samordnas med annan dokumentkontroll.

Den framtida fiskerikontrollen bör vara enkel och logisk med så små störningar som möjligt på fiskets bedrivande och med en aktiv medverkan från näringen. Den skall vara ett effektivt instrument som medverkar till att den gemensamma fiskeripolitikens mål uppnås vad gäller resursbevarande, strukturanpassning och reglering av marknaden.

Per Nyberg


Laborator

Sötvattenslaboratoriet

Fiskeriverket

Örebro

Fisk och fiske i Sveriges inlandsvatten



Sverige har en synnerligen stor resurs för fisk och fiske i form av våra sjöar och vattendrag. Det har beräknats att vi har sammanlagt ca 90 000 sjöar som är större än 1 ha (1 ha=100×100 m) och ca 30 000 mil vattendrag, varav dock 70% har en bredd som understiger 15 m. Våra sötvatten har emellertid påverkats av olika typer av mänskliga aktiviteter ända sedan medeltiden. En genomgång av äldre beskrivningar av 2 500 sjöar i Sötvattenslaboratoriets sjöarkiv visade att ca 25% av sjöarna var sänkta, över 40% reglerade och att inplantering av olika fiskarter hade utförts i nästan hälften av sjöarna. Dessutom har ca 30% av landets sjöar i sen tid blivit försurade av sur nederbörd. Tack vare en omfattande kalkningsverksamhet har dock flertalet fiskbestånd återhämtat sig. I de rinnande vatten är det främst olika typer av dämmen, i första hand för vattenkraftsändamål, som påverkat fiskfaunan. Ca 80% av den direkt lönsamma vattenkraften i landet är utnyttjad i dag. Av de uppgifter som finns i Fiskeriverkets Elfiskeregister framgår vidare att i 57% av alla undersökta lokaler fanns vandringshinder på vägen till uppströms eller nedströms liggande sjö. Därtill kommer mer eller mindre uttalade effekter av alla de verksamheter som förekommer inom ytvattnens tillrinningsområden, såsom skogs- och jordbruk, vägbyggen och kulverteringar, industrier och utsläpp från kommunala reningsverk och enskilda hushåll.

Trots detta finns ett mycket stort utbud av fiskemöjligheter. Våra inlandsvatten kan tyckas intensivt utnyttjade redan i dag och av främst fritidsfiskare. Ur den enkät som Fiskeriverket och SCB lät genomföra 1995 kunde beräknas att över 0,5 miljoner människor fiskat i de stora sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön, nästan 0,6 miljoner i våra fjällsjöar, nästan 1,3 miljoner i landets övriga sjöar och tjärnar samt nästan 0,7 miljoner personer i de rinnande vatten. Som framgår senare är det dock bara vissa typer av vatten och några arter som i vissa fall kan anses för hårt beskattade.

Endast ett tiotal arter
av vår artfattiga
fiskfauna är
intressanta ur
fiskesympunkt

Den skandinaviska fiskfaunan är jämförelsevis artfattig och av de drygt 50 fiskarter som förekommer i landet är kanske bara några tiotal intressanta ur fiskesympunkt. De olika arternas utbredning i landet avgjordes ursprungligen av respektive arts invandringsmöjligheter och temperaturkrav. Den första arten som invandrade då inlandsisen drog sig tillbaka var rödingen, som är vår mest utpräglade kallvattensart. Senare invandring av konkurrensstarka arter och i mycket sen tid utsättningar av olika fiskarter har emellertid modifierat fiskfaunans ursprungliga sammansättning i olika delar av landet. Även andra mänskliga aktiviteter, såsom byggande av olika typer av dämmen, och ökat närsalttillskott, har också i mycket påtaglig utsträckning förändrat den ursprungliga fiskfaunans sammansättning i större delen av landet.

Våra fiskarter kan grovt indelas i grupper beroende på deras krav på temperatur och näringsnivå i vattnen. Dessa två faktorer hänger emellertid ganska intimt samman i landet, genom att de varma, näringsrika och högproduktiva vattnen finns i de södra delarna och de kalla, näringsfattiga och lågproduktiva i norr. Generellt sett är laxfiskarna, röding, öring,

Husbehovsfiske i Vänern. Den svenska fiskfaunan är artfattig. Av 50-talet fiskarter är endast 10-talet intressanta ur fiskesympunkt. Foto: VF Bildarkiv.



harr, sik och siklöja, typiska kallvattenarter, medan mörtfisksläktingarna, braxen, benlöja, ruda, sutare och även ål och gös är varmvattenarter. Gädda, abborre, mört och några andra arter intar en mellanställning.

Produktionen av fisk och avkastningspotentialen i ett vatten styrs i grunden av temperatur och näringsnivå. I sjöar påverkas avkastningen, uttryckt per ytenhet (kg/ha), också av sjöns djup, grunda sjöar är produktivare än djupa. Ett vattens totala produktion påverkas emellertid även av antalet förekommande fiskarter, ju större vattnet är desto fler arter får utrymme och desto högre blir totalproduktionen. I vatten av jämförbar storlek påverkar även näringsnivån antalet förekommande arter och artantalet är vanligtvis högre i näringsrika vatten än i näringsfattiga. Bortsett från att näringsnivå och temperatur är generellt avgörande, varierar både produktion och avkastningspotential beroende på fiskart och födostrategi. I en näringskedja kan man grovt säga att 90% av energin (biomassan) förloras i varje steg. Detta betyder att biomassan av rovfisk är 10% av biomassan hos djurplanktonätande bytesfisk, vilket betyder att avkastningspotentialen hos t ex siklöja är 10 ggr högre än hos gädda, gös och fiskätande laxfiskar.

Avkastningspotentialen,
i kg per hektar och år
hos några arter i olika
sjötyper

Art	Fjällsjö	Inlands-/skogssjö	Kust-/låglandssjö
Öring	0,2-3	0,5-1	
Röding	0,2-3		
Harr	1-4	1-4	
Sik	1-4	1-6	0,5-2
Siklöja		1-10	1-10
Gädda		0,5-2	1-3
Abborre		0,5-4	1-5
Gös			0,5-6
Lake		1-2	1-3
Karpfisk			1-200

Avkastningspotentialen hos en enskild art varierar beroende på var inom utbredningsområdet sjön är belägen. I skånska näringsrika sjöar kan t ex gös varaktigt avkasta 6 kg/ha, medan sjöar som är belägna norr om Mälardalen kan avkasta ca 0,5-1 kg. Vidare påverkar konkurrerande arter och rovfiskar avkastningen av enskilda arter. Avkastningen av öring är alltid högre om arten lever ensam, än om den förekommer tillsammans med t ex röding och avkastningen av öring och röding är oerhört låg om gädda förekommer i sjön.

Sportfisket dominerar stort i inlandsvatten

Yrkesfiske endast i trettioalet sjöar

Betydligt mindre är känt om avkastningen hos strömlevande fiskbestånd i vattendrag. I oreglerade småvattendrag kan öring avkasta 1-3 kg/ha och i lite större vattendrag kan harr avkasta 1-20 kg/ha. I kustmynnande vattendrag och andra vattendrag med vandrande bestånd av laxfisk är avkastningen inte i så stor utsträckning beroende av det rinnande vattnets produktionsförmåga utan beror nästan uteslutande på hur hög överlevnaden varit under uppväxttiden i sjön eller havet.

Fisket i de stora sjöarna, som nämnts ovan och i vilka sk allmänt vatten förekommer, samt i kustmynnande vattendrag upp till först mötande vandringshinder, regleras sedan 1994 av Fiskeriverket med stöd av fiskelagen och fiskeförordningen. Alla övriga inlandsvatten utgörs av enskilda vatten och fiskets utövande regleras i dessa av fiskerättsinnehavaren, som kan vara allt ifrån en enskild person till ett större antal ägare, som inte sällan organiserat sig i en fiskevårdsområdesförening.

Av den tidigare nämnda enkäten framgår att ca 2/3 av de tillfrågade som fiskade i inlandsvatten bara använde sportfiskeredskap och något under 1/3 använde även andra redskap. Den andel som skulle kunna kallas husbehovsfiskare var mycket liten (2-5%). Det framgår också av enkäten att fångsten av olika rovfiskarter i inlandet vida överstiger fångsten av karpfiskar. Detta beror naturligtvis på att sportfiske med handredskap, som huvudsakligen fångar rovfiskarter, är dominerande redskap bland de fiskande.

I sammanlagt ett tjugotal näringsrika och/eller stora sjöar i södra Sverige upp till och med Mälaren och i ett tiotal stora sjöar i Norrbottens län bedrivs också ett rent yrkesmässigt fiske. För yrkesmässigt fiske på allmänt vatten i de stora sjöarna krävs yrkesfiskelicens, vilket i sin tur innebär att fiskaren är skyldig att föra journal, innefattande uppgift om redskapsmängd, fångst och fångstområde. Journalen skall insändas månadsvis till Fiskeriverket. Vid yrkesmässigt fiske i enskilt vatten krävs inte yrkesfiskelicens, men ett stort antal av yrkesfiskarna innehar ändå licens. Totalt finns ca 300 licensierade yrkesfiskare i inlandsvattnen. Fisket bedrivs i de sydliga och grunda sjöarna sommartid huvudsakligen med fasta redskap, dvs olika typer av storryssjöar, som oftast är finmaskiga för att medge fångst även av ål. I djupare sjöar förekommer sommartid också ett visst nätfiske efter kallvattenarterna röding och sik. Vintertid bedrivs fisket i dessa sjöar huvudsakligen med nät, vilket även är



Sikløjefiske i Vänern.

Foto: Insjöfiskarna.

Obefogad konflikt mellan yrkesfiske och sportfiske

Yrkesfisket möter inte sällan kritik från främst sportfiskarna. Denna kritik är emellertid till stor del obefogad. I de vatten där yrkesfiske kan bedrivas är avkastningspotentialen så stor att ett sport- och husbehovsfiske bara skulle förmå att ta en bråkdel. Det skulle därmed vara ett rent resursslöseri att inte utnyttja dessa vatten för ett kommersiellt fiske. Kritiken består oftast i att man påstår att yrkesfisket fiskar ned bestånden. Detta är sant om man bara ser till antalet mycket stora individer. Totalt sett ökar beståndstätheten av tex rovfiskarna gös, gädda och abborre upp till en viss grad av beskattning. Denna överskrids inte i flertalet sjöar vid nuvarande omfattning på fisket. I outnyttjade eller endast genom sportfiske utnyttjade sjöar kontrollerar dessa rovfiskarter sin egen numerär genom kannibalism och om de mest storvuxna fiskas bort ökar alltså rekryteringen av ungfisk och beståndet blir individrikare.

Vissa viktiga arter/bestånd och vatten är överutnyttjade

Ett fiske med finmaskiga bottengarn medför också en beskattning av samtliga förekommande karpfiskarter. Dessa beskattas i stort sett inte alls av sportfisket och är mycket konkurrensstarka i näringsrika vatten och kan därför negativt påverka rekryteringen hos attraktivare arter. En beskattning av karpfiskarterna medför också en ökad föryngring i dessa bestånd, vilket innebär en ökad tillgång på bytesfisk i lämplig storlek för rovfiskarna. Slutligen utgörs en väsentlig del av yrkesfiskets fångst av sik, siklöja och ål, vilka i stort sett inte kan beskattas alls med sportfiskeredskap.

De arter som generellt kan anses överbeskattade är de naturreproducerade bestånden av lax samt vissa bestånd av havsvandrande öring. Överbeskattningen sker dock inte i vattendragen, utan nästan undantagslöst längs kusterna och framför allt ute till havs. Vidare är sannolikt röding- och öringbestånden överutnyttjade i ett större antal fjällvatten, främst de som på ett eller annat sätt är lättillgängliga från väg, med scooter eller charterflyg. Det samma gäller sannolikt flertalet harrbestånd i vattendrag. För övrigt kan nog bara gösbeståndet i Hjälmaren och röding- och sikbestånden i Vättern anses vara för hårt beskattade.

Skälen till att öring-, röding- och harrbestånd blivit överbeskattade är att det rör sig om attraktiva arter, som förekommer i mycket lågproduktiva vatten i en attraktiv miljö. Vidare kan röding beskattas framgångsrikt såväl sommar- som vintertid med handredskap och harren är mycket lättfångad för en duktig fiskare i strömvatten. Även öringen är lättfångad i strömvatten och med nät i sjöar.

Den hårda beskattningen av dessa arter hotar inte bestånden, utom möjligen vissa laxbestånd, men resulterar i en minskad medelålder och storlek hos den fångade fisken. Innan så blir fallet borde det emellertid ligga i fiskerättsinnehavarens intresse att reglera fisket i fiskevårdande syfte. Ett vatten med bara småfisk har ingen större attraktionskraft på den fiskekortköpande allmänheten. Åtgärder har också vidtagits i många vatten. I rinnande vatten består dessa ofta i att man låter delar av vattendraget vila från fiske under några år för att öka fiskens medelstorlek. Andra åtgärder i både sjöar och vattendrag är fångstbegränsning, minimimått, begränsning av fiskkortsförsäljningen samt nätfiskeförbud i sjöarna. I ett ökande antal vatten praktiseras också så kallat "catch and release", dvs den fångade fisken krokas försiktigt loss och återutsätts. Detta förfarande är ännu kanske vanligast i strömvatten, där fisketrycket är högt.

Gädda och abborre
är underutnyttjade
arter i många vatten

I motsats till de nordligare strömvattnen med bestånd av harr och/eller öring, är sydliga och mer lugnflytande vattendrag mycket dåligt utnyttjade. Dessa typer av vatten innehåller oftast de i sjöarna vanligen förekommande arterna, gädda, abborre, ål och karpfiskar. Dessa vatten utgör ett mellanting mellan sjöar och rinnande vatten och förefaller att vara relativt lågproduktiva. Rena strömvatten, både i inlandet och kustmynnande, som utgör rekryteringsområden för vandrande laxfisk, tål vanligtvis högst ett begränsat fiske. I motsats till detta tål de kustmynnande vattendragen med bestånd av odlad lax och öring ett betydligt hårdare fiske. Tillgången på återvandrande köns mogen fisk har ökat i mycket hög grad sedan laxfisket reducerades i egentliga Östersjön.

Den stora potentialen för ett ökat fiske finns i mycket hög grad i landets sjöar. I praktiskt taget alla de mindre och näringsrika sjöarna i Syd- och Mellansverige är generellt sett alla förekommande arter underbeskattade. Dessa sjöar är högproduktiva och avkastningspotentialen är mycket hög av såväl abborre och gädda, och i förkommande fall även av gös, som av karpfiskarterna. I stora näringsrika sjöar med yrkesmässigt fiske finns utrymme för en ökad beskattning av åtminstone gädda och abborre, vilka beskattas endast i ringa grad av yrkesfisket.

I skogslandets sjöar hela vägen upp till mellersta Norrland med bestånd av gädda, abborre, lake, mört och ofta någon ytterligare karpfiskart finns ännu en nästan outnyttjad sjötyp. Dessa vatten är dock generellt lågproduktiva och har en total fiskbiomassa på 20-50 kg per hektar. I det norrländska skogslandets sjöar och i många regleringsmagasin förekommer ofta sik i olika former och/eller siklöja. Dessa arter är också klart underbeskattade, men svår-fångade på sportfiskredskap. I regleringsmagasinen förekommer ofta även gädda, abborre och lake, vilka inte heller beskattas i någon nämnvärd grad för närvarande.

Slutsatsen blir att, så länge vi inte stirrar oss blinda på naturreproducerad lax, öring och röding i synnerligen lågproduktiva fjällsjöar samt strömlevande harr- och öringbestånd, så finns nästan obegränsade möjligheter till ett ökat fiske i våra inlandsvatten.

Sten Andreasson

Byråchef
Resurs- och miljöavd
Fiskeriverket
Göteborg

Laxfisket – den eviga frågan

Laxfisket har historiskt sett haft stor betydelse i Sverige. Bosättningarna längs de norrländska älvarna grundades till stor del på detta. I Nämforsen i Ångermanland finns 4 000 år gamla hållristningar av lax och vid utgrävningar av långt äldre boplatser har påträffats brända laxben samt fiskekrokar för fångst av lax. I övrigt saknas förstås detaljerad kunskap från dessa äldre tider.

Från och med 1200-talet finns däremot riklig dokumentation om laxfisket och dess värde. Upplåtelser av mark och vatten skedde genom konungen och hans fogdar. Laxfisket i Mörrum finns upptaget som egendom till Konungens underhåll redan i jordebok från 1231. Genom kronodonationer fick Uppsala domkyrka laxfisken i Norrland – ett vid Umeå 1316 och ett i Lule älv vid Laxede 1331. Kronans rätt till laxfisket var starkare i Norrbotten än i övriga landet. På Gustav Vasas tid infördes beskattning på laxfångst dvs att bönderna fick arrendera laxfiske mot avgift. När

För närvarande pågår en successiv omläggning av laxfiskets struktur. Det hittills dominerande havsfisket på blandbestånd reduceras till förmån för ett kustfiske riktat mot varje laxbestånd efter vad det tål.

Foto: VF Bildarkiv.



Luleå stad grundades 1621 fick den det ovan nämnda Laxede-fisket i förläning – och i mitten av 1800-talet var det fortfarande stadens viktigaste inkomstkälla!

På 1600-talet kom beslut om att kungsådra skulle hållas öppen. Kronan förbehöll sig rätten till laxfiske med fasta redskap och även med not i kungsådra, som i övrigt skulle hållas fri som farled. På 1700- och 1800-talen förekom en mängd rättsliga prövningar av tvister samt statliga beslut med ändringar fram och tillbaka i laxfiskerätten i älvarna. Allt detta visar vilken ekonomisk betydelse laxfisket hade som hårdvaluta för staten. Under 1700-talet exporterades laxen rökt men mot slutet av 1800-talet främst som saltad.

Under årtusenden bedrevs laxfisket enbart i älvarna och dess mynningar men i slutet av 1800-talet började utvecklas ett fiske vid kusten utanför älvmyningarna och redskap för fiske till havs med drivgarn och drivlinor med krok. Havsfisket var omfattande vid högfångstären kring 1880-1890 men minskade sedan på grund av sämre laxtillgång. I slutet av 1940-talet ökade havsfisket igen och dess andel växte därefter kraftigt för att under 1980-talet utgöra 85% av den totala beskattningen.

Älvutbyggnader satte rättsfrågan i centrum

Historiken och gällande fiskerättsförhållanden fick med nödvändighet klargämmas i samband med den stora vattenkraftutbyggnaden av norrlandsälvarna från slutet av 1940-talet och framåt. Här gällde det att rättvist ersätta fastigheter och enskilda som gick miste om laxfångst i älvarna för framtiden. Samtidigt var det nödvändigt att lösa frågan om kompensation för förlusterna vid kusten och i havet. Fiskerimyndigheten ställde som krav för utbyggnaden av älvarna att kraftindustrin kunde se till att samma mängd laxungar (smolt) som producerats naturligt nu i stället genom odling skulle sättas ut årligen i respektive älvs nedre del samt att det skulle vara av den egna älvens laxstam. För att lösa detta inrättades Vandringsfiskutredningen, sedermera Laxforskningsinstitutet (LFI), i Älvkarleby vid Dalälven. Här gjordes en internationellt banbrytande målinriktad forskning som ledde till utvecklingen av metodik för standardiserad odlingsproduktion av smolt, vilken kopierats runt om i världen.

Utsättningen av lax medförde stora problem

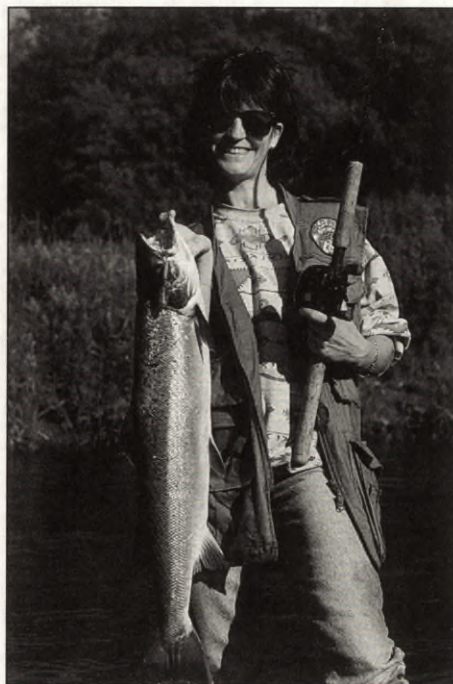
Utsättningen av odlad lax i Östersjön – som inte enbart skedde i Sverige – ledde emellertid till problem eftersom den odlade laxens andel blev helt dominerande (90%) över den krympande andelen vildlax. Redan i början av 1970-talet stod det klart att de kvarvarande vilda laxstammarna beskattades

för hårt genom fisket på blandbestånden till havs och att en omstrukturering av fisket var nödvändig från ett oriktat havsfiske mot ett fiske i och vid älvarna. På så vis skulle vardera älvs laxstam kunna beskattas efter det individuella beståndets bärkraft. Vissa naturälvars laxbestånd var på 1980-talet nära utrotning medan de utbyggda älvarnas bestånd har upprätthållits genom framgångsrik kompensationsodling trots tidvis stora problem för odlingarna bl a med fisksjukdomar.

Teori och praktik

För ingen annan fiskart i Sverige torde finnas så gott vetenskapligt och statistiskt underlag för en analys av behövliga åtgärder som för östersjöloxen – och detta sedan länge. Fiskeriadминистраtionen har också lagt ner nästan orimligt mycken tid på laxfrågan i förhållande till vissa andra för fisket viktiga arter. Utredningar med åtföljande åtgärdsplaner har avlöst varandra men har oftast endast lett till marginella förändringar. Varför är det så? Skälen kan delvis sökas i föregående fortfattade historiska beskrivning.

Laxfisket har traditionellt haft ett stort ekonomiskt värde och därmed också blivit känslomässigt laddat där var och en slåss för sin "rätt". Varje land, varje geografisk region, varje byalag, varje fastighet och varje kategori fiskande hävdar sina intressen. Alla solidariserar sig i och för sig med laxfiskevårdens mål men har svårt att acceptera medel och metoder som kortsiktigt går ut över det egna fisket. Eftersom laxen är en vandringsfisk kan laxfrågan inte heller lösas inom den egna älven, regionen eller landet. Därför ropas efter



Det finns goda förutsättningar i framtiden för ett ökat och vinstgivande sportfiske i de svenska vildlaxälvarna.

Foto: Christer Johansson.

Internationell aktionsplan

åtgärder från statens sida samtidigt som dessa inte ska drabba det egna fisket utan någon annans. Paradoxen är att det "lätt går politik" i laxfrågan – men att det samtidigt är svårt att få fram politiska beslut i denna.

Sedan några år finns dock internationell enighet om en samlad aktionsplan för att rädda den vilda östersjölaxen. Här ingår bl a en högsta tillåtna total fångstmängd per år, redskapsbestämmelser och fredningstider i havet. Sverige har att i enlighet med denna genomföra nationella åtgärder för att öka produktionen i kvarvarande naturälvar. Detta kräver dels miljöförbättringar i vattendragen och dels regleringar av fisket. För närvarande pågår en successiv omläggning av fiskestrukturen. Det hittills dominerade havsfisket på blandbestånd reduceras till förmån för ett kustfiske riktat mot varje laxbestånd efter vad det tål. Dessa åtgärder medför begränsningar i fisket till havs, av kustfisket utanför mynningarna av vildlaxälvarna samt av fisket i dessa älvar. Samtidigt försöker man beskatta de odlade älvarnas bestånd optimalt genom ett utbyggt kustfiske.

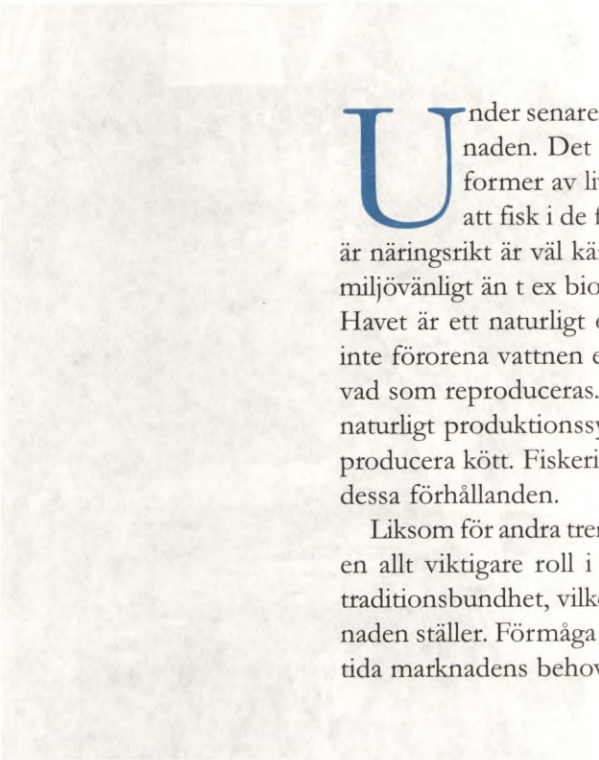
Genom att Sverige besitter de flesta stora vildlaxälvarna och har den största kompensationsodlingen i Östersjön finns det förutsättningar för att vi långsiktigt går ut som vinnare med återhämtad reproduktion parallellt med ett vinstgivande sportfiske i vildlaxälvarna samt ett bärkraftigt yrkesmässigt kustfiske i Norrland och ett begränsat kust-/havsfiske av betydelse för några regioner i södra Sverige.

Men fiskets administratörer lär inte behöva befara sysslolöshet i den eviga frågan om laxfisket.

Staffan Larsson

Avd dir
Marknads- och
strukturavd
Fiskeriverket
Göteborg

Miljömärkning blir en viktig del i det framtida fisket



Under senare år har miljöaspekter kommit att bli en viktig på marknaden. Det finns numera miljömärkta alternativ bland nästan alla former av livsmedel, dock ännu ej fisk. Viktigt i sammanhanget är att fisk i de flesta avseenden är överlägsen andra livsmedel. Att fisk är näringsrikt är väl känt, men att fisk som ett "viltfångat" livsmedel är mer miljövänligt än t ex biodynamiskt odlade produkter är det få som känner till. Havet är ett naturligt och fulländat produktionssystem. Det gäller dock att inte förorena vattnen eller skada miljön på annat sätt och inte fånga mer än vad som reproduceras. Genom att fisket i princip handlar om att skörda ett naturligt produktionssystem blir energiåtgången lägre än för att exempelvis producera kött. Fiskerinäringen har varit dålig på att föra ut information om dessa förhållanden.

Liksom för andra trender inom livsmedelsektorn kommer konsumenten spela en allt viktigare roll i framtiden. Inom fiskerinäringen finns dock en viss traditionsbundhet, vilket ger en tröghet i anpassningen till de krav som marknaden ställer. Förmåga att kunna läsa av trender och anpassa sig till den framtida marknads behov behöver utvecklas.

Kraven ökar från konsumenterna

På senare tid har nya aktörer i form av miljöorganisationer engagerat sig i fisket. Framförallt har man uppmärksammat överfisket som förekommer globalt. Problemen finns förvisso också i det svenska fisket, om än i de flesta fall mindre allvarliga än på många andra håll. Konsumenten får därför lätt en missvisande bild av hur det faktiskt förhåller sig.

Miljöorganisationernas engagemang förstärker en allmänt växande miljötrend. Konsumenterna kommer i allt större utsträckning att ställa krav på den fisk man köper. Kommer den från något hotat fiske, är vattnet förorenade osv? Fisken betraktas alltmer som en gemensam resurs som berör oss alla.

Planer finns att, genom MSC (Marine Stewardship Council) som etablerats med stöd av WWF (World Wild Fund for Nature), miljömärka olika fisken. Hittills har märkningen endast avsett att täcka fiskeriförvaltning från resurs- och miljösynpunkt vilket ger ett snävt miljöperspektiv. Ur konsumentens perspektiv är det fler aspekter som är av intresse.



Miljömärkning av fisk är en fråga om kvalitet för konsumenterna.

Foto: Kamerareportage.

Miljömärkningen har redan börjat

Inordisk regi har ett arbete inletts för att få fram ett öppnare och bredare alternativ, helst i samarbete med redan etablerade märkningssystem som Svanen eller Krav. Eftersom alla involverade aktörer inom den svenska fiskerinäringen, från fiskare via beredningsindustri fram till handeln, är intresserade av att få till stånd en märkning, finns nu möjligheten att som ett pilotprojekt börja med detta arbete i Sverige. Frågan är därför inte längre om miljömärkning kommer eller ej utan hur den skall utformas och i vilken regi.

En miljömärkning för det svenska fisket förutsätter att fiskeriförvaltningen aktivt involveras. Tanken är att inom ICES (International Council for the Exploration of the Sea) regi ta fram kriterier och för den biologiska bedömningen av olika fiskbestånd. Fiskeriverkets arbete kommer att förändras vad gäller forskning, fiskerireglering, fiske- och kvalitetskontroll samt struktur- och marknadsfågor.

För fiskerinäringen skulle miljömärkning, i stället för att vara ett hot, kunna ge fördelar. Det skulle gå att skapa en profil kring miljö och använda den positivt vilket skulle kunna leda till ökade intäkter. För fiskaren kan detta vara lika viktigt eller t o m viktigare än att få större kvot för att kunna fiska mer. Genom att se miljöarbetet i ett bredare perspektiv bör arbetet kunna leda till en rationalisering som kommer att göra avståndet mellan fiskare och konsument kortare med bättre och färskare fisk som följd.

Kvalitet och miljöaspekter

Fisket kan beskrivas i ett antal delar som kan utgöra underlag för en varudeklaration till konsumenten. Den kan innehålla:

Den marina miljön - vilket är en matsäkerhetsfråga och miljöfråga dvs:

- att fisken kommer från ett rent vatten utan gifter
- att vattenmiljön är bra för reproduktionen.

Hur fisken förvaltas - en etisk miljöfråga:

- att fisken inte kommer från fiskbestånd som är hotade,
- att fisken fångats på ett miljömässigt riktigt sätt.

Miljöbelastningen från näringen - en miljöfråga:

- att fisken är fångad, beredd och distribuerad med minsta möjliga miljöbelastning.

Optimalt utnyttjande av fångsten - en resurshushållnings och miljöetisk fråga:

- att fisken som begränsad resurs utnyttjas på ett optimalt sätt.

God kvalitet - en hälsofråga:

- att fisken är av god kvalitet och inte utgör någon hälsorisk.



Fiskhanteringen ombord blir en viktig del av ett framtida miljömärkningsystem.

Foto: KVA-verkstads AB

Vägar att
kommunicera
information

Denna information kan föras ut till allmänheten och konsumenterna på tre olika sätt eller nivåer.

1. **Allmänhetens uppfattning om fisket.** Här lämnas information bl a i massmedia och genom reklam.
2. **Konsumentprodukter, förädlad eller färsk fisk.** Genom märkning ges en koncentrerad information på ett enkelt och snabbt sätt. Det skulle också i vissa lägen vid försäljning av färsk fisk vara lämpligt med någon form av produktblad där information om hur fisken fångats och hanterats finns samlad.
3. **Kollektiva inköp via storhushåll.** Här kan produktblad med information om hur fisken fångats och hanterats vara lämpligt. Vissa större uppköpare börjar kräva certifiering i bakomliggande led för att köpa in fisk.

Man kan på ett generellt sätt bygga upp en allmän miljöimage för hela näringen. Till detta kan man foga kvalitetsinformation. Som exempel kan en profil skapas där svensk fiskerinäring står för:

- ett ansvarsfullt och långsiktigt hållbart fiske,
- ett fångst-, berednings- och distributionssystem med minsta möjliga miljöbelastning,
- ett optimalt utnyttjande av fångsten,
- en förstklassig kvalitet.

En stor del av den fisk som den svenska fiskberedningsindustrin använder är importerad och därför inkluderas i ovan:

- att importerad fisk enbart kommer från fisken som är ansvarsfulla och långsiktigt hållbara.

Information kan förmedlas via produkten genom miljömärkning och kan i princip täcka alla aspekter, åtminstone att produkten kommer från ett ansvarsfullt fiske och att miljöbelastning i produktionssystemet minimeras. Genom märkningen får konsumenten en form av garanti och en samlad information om en miljömässigt bra produkt.

Viktiga aspekter för märkning

I samband med miljöprofilering och märkning finns ett antal faktorer och förhållanden som bör belysas:

- Fiske är i sig inget självändamål utan fisken är avsedd för konsumtion. Med tanke på att fisken är en begränsad resurs är det inte etiskt försvarbart med förluster i hanteringen. Detta är ett miljöproblem eller dålig hantering av en resurs. Hanteringen måste optimeras.
- Ur samhällets synvinkel är målsättningen att fiskaren skall få en skälig ersättning för sin fångst men samtidigt sörja för att konsumenten kan köpa fisk till ett skäligt pris. Genom modern teknik går det att hitta kortare vägar mellan fiskare och konsument. Det finns en utvecklings- och rationaliseringspotential som kan minska skillnaden mellan landningspris och priset till konsument.
- Sverige har inte någon heltäckande fiskmarknad. Koncentrationen till Göteborg är hämmande för övriga landet. Marknadens signalsystem via prissättningen fungerar dåligt.
- Kedjan från fiskaren via distributören fram till konsument måste ses som en sammanhållande länk. Den måste bli mer transparent och göras kortare.

- Varje försämring i kvaliteten på landad fisk minskar handlingsutrymmet i den fortsatta hanteringen fram till konsumenten. En försämring i kvaliteten kan aldrig återställas. Kvalitetsaspekterna kommer redan in i själva fisket genom val av metod och tid för fisket.
- Inom nuvarande fångstkvoteringsystem och reglering finns delar som är negativa för optimal användning av fångsten och hämmar därmed tillförseln av fisk när den efterfrågas på marknaden vilket i sin tur påverkar priset på fisken.



Göteborgs fiskauktionshall. Internet kan komma att bli en alternativ försäljningskanal till dagens fiskauktioner.

Några grundförutsättningar

Det finns några grundförutsättningar som man bör ha i åtanke vid miljömärkning:

- För att miljöprofilering och märkning skall fungera måste den vara trovärdig. Verksamheten måste vara transparent och kontrollerbar.
- Genom att fisket av varje enskilt bestånd kommer att analyseras på ett systematiskt sätt kan formerna för fiskeriförvaltningen komma att ändras. För att detta skall lyckas är det viktigt med ett aktivt deltagande av berörda fiskare.
- Genom att systemet kommer att leda till en större marknadskontroll och i förlängningen till bättre egenkontroll inom näringen kan formerna för den offentliga fiskerikontrollen komma att förändras.
- Märkning innebär i förlängningen en uppdelning där den som bedriver ett miljömässigt riktigt fiske belönas av marknaden. Detta leder till ett incitament att göra rätt, vilket är långt effektivare än existerande kontroll och förvaltning.

Målsättnings- och åtgärdsmatris

En matris presenteras en uppdelning av varje område kopplat till mål och miljöledningssystem och eventuell certifiering eller märkning. I matrisen har också inkluderats insatser som bedöms nödvändiga och hur märkningen kan kontrolleras samt vilka positiva värden detta ger.

(Se nästa uppslag)

	<i>PROFILERING OCH VARUDEKLARATION</i>	<i>MARIN MILJÖ</i>
<i>MÅL</i>	Förbättrad information till konsumenten. Utveckla en miljöprofil för fiskerinäringen.	Optimala förhållanden för reproduktion och biologisk mångfald. Minimera gifter i vattnet.
<i>KVALITET/MILJÖ- LEDNINGSSYSTEM</i>	Utvecklas baserad på den samlade satsningen som görs inom branschen.	Etablerade konventioner och samarbetsformer.
<i>MILJÖ/ KVALITETSÅKRING/ MÄRKNING</i>	Möjligheter till miljömärkning (KRAV eller Svanen). ISO 9000 och 14000 kan också delvis användas.	Säkring inte nödvändigt. Det nationella och regionala arbetet är öppet och genomsådligt.
<i>ANSVAR./ ÅTGÄRDER</i>	Branschen ansvarar och driver arbetet gemensamt. Svensk Fisk i egenskap av branschorgan kan fungera som forum.	Ansvaret ligger på miljömyndigheter. Fiskeriverket och Jordbruksdepartementet bevakar fiskeintressen.
<i>INSATSER</i>	Utveckla normer. Driva profileringsprogram och kampanjer.	Pågående Nordsjö- och Östersjö-program. Stöd till insatser för biodiversitet och skydd av marina områden.
<i>KONTROLL</i>	Branschens egenkontroll följs upp av Fiskeriverket och som kontrolleras av märknings/certifieringsorgan.	Kontrollprogram finns redan på vattenmiljön. Kontroll kan göra vid landningskontroll.
<i>PLUSVÄRDEN</i>	Ger fisket en ny profil och image. Underlättar marknadsföring av fisk. Kan öka det totala fiskätandet.	Natur-, kultur- och traditionella värden. Fisk i en ren miljö. Inga begränsningar för avsättning av fisk från Östersjön.

**HÅLLBAR
FISKERIFÖRVALTNING****MILJÖBELASTNING AV NÄ-
RINGEN SOM PRODUKTIONS-
SYSTEM****KVALITET OCH OPTIMALT
UTNYTTJANDE AV FISKEN**

Långsiktigt hållbart fiske genom ekologisk balans mellan fiske och tillgängliga resurser.

Minimera miljöbelastning i näringens alla led från fångst till konsument.

Höja kvalitén i hela kedjan för ett optimalt utnyttjande.
Garantera kvalitet för att underlätta handel mellan olika led och för en bra produkt till konsumenten.

Baserat på FAO:s Code of Conduct utarbetas tillsammans med ICES kriterier för fiskeriadministrationen att arbeta efter.

Baserat på en behovsanalys lägger näringen upp mål och system med branschstandarder och normer för åtgärder.

Näringen genomför en analys av behov och utvecklar normer och hanteringsmanualer.

Fiskeriadministrationen skulle kunna certifieras genom ISO 14000 eller EMAS.

Företag kan certifieras genom ISO 14000 eller EMAS.

Fiskeriverket medverkar med EU normer som måste följas.
Företag kan certifieras genom ISO 9000.

Fiskeriverket ansvarar för, och driver, arbetet i samarbete med branschens organisationer.

Näringen ansvarar för arbetet.
Fiskeriverket kan medverka.

Näringen bör själv ta ansvar för genomförande och koordinering.
Fiskeriverket kan medverka.
Ett branschorgan som Svensk Fisk kan fungera som ett lämpligt forum.

Utveckla kriterier och definitioner.
Förankra arbetet i branschen.
Åtgärder för att förbättra fisket bl a bättre selektivt fiske.

Miljöanalys av sektorn.
Investeringar för åtgärder.
Möjligheter till strukturstöd.
SIK genomför ett program med livscykelanalyser.

Utveckling av en telebör.
Nya hanteringssystem.
Utveckla kunskap och utbildning
Strukturstöd kan användas.

Branschens egenkontroll kontrolleras av Fiskeriverket i samarbete med Kustbevakning genom kontroll till havs och vid landning.

Branschkontroll kontrolleras av märknings/certifieringsorgan.

Branschstandard med egenkontrollprogram (HACCP).
EU standardkontroll av Fiskeriverket och den lokala hälsovårdsinspektionen i samarbete med Livsmedelsverket.

Ett hållbart fiske som långsiktigt ger bästa ekonomiska utrymme.
Samlad insikt och kompetens om hur ett hållbart fiske bedrivs.
Egenintresset bland fiskare ökar.

Fisk har komparativa fördelar jfr med andra livsmedel (vildfångad, utan tillsatser, låg energigtång).
Samlad insikt och kompetens miljövänligare produktion.

Bättre utnyttjande av fångsten ger bättre pris till fiskaren.
Möjligheter till rationalisering ger kortare avstånd mellan fiskare och konsument.
Nya produkter kan utvecklas, restprodukter utnyttjas.

Christina Möller

Chef för KF provkök
Stockholm

Fisk – mat för 2000-talet

Det känns hedrande för mig att få skriva om fisk som 2000-talets mat i samband med Fiskeriverkets 50-årsjubileum. Inte minst för att jag är göteborgska och mer eller mindre uppfödd med fisk, men kanske framför allt för att det är ett engeläget ämne för alla oss som arbetar med mat.

För mig har fisk alltid tillhört livets goda, men vi vet att det långt ifrån är alla barn och inte heller vuxna som tycker att fisk är något man väljer att äta i första hand. Tvärtom många undviker fisk.

På det sättet är fisk motsägelsefull mat. Den är å ena sidan ett av de bästa livsmedlen vi har tillgång till – näringsmässigt, smakmässigt – det går lätt att laga både god och klok mat av fisk. Men å andra sidan är fisk behäftad med en massa åsikter om att det luktar illa, läskigt att rensa, svårt att laga, något man inte blir mätt på osv.

Och så är det där med benen. Jag vet inte om det är så många fler ben i en lax än i något annat djur. Visserligen är fiskbenen mindre och kanske är de fler, men att benen har blivit ett hinder för att äta fisk är nog i grund och botten en kombination av mytbildning och ovana. Det går lika lätt att bena ur de flesta fiskar som det är att stycka en kyckling eller bena ur en lammstek.



Foto: Mogens Didrichsen

Mycket talar för fisk

Det finns mycket som talar för att fisk borde vara populär mat. Om man ser till det vi vet om dagens konsumenter är det några drag som är tydliga:

- Priset är viktigt. Det går inte att komma ifrån. Men kvalitetsfrågorna glöms ofta bort. Vi vet att vissa saker får kosta.
- Miljöfrågorna har en fast förankring hos en majoritet av konsumenterna. Många gör i mer eller mindre stor utsträckning medvetna miljöval. Det finns en miljökund i nästan varje kund idag.
- Att maten ska vara hälsosam är också en viktig kvalitetsaspekt. Fetthalt, fibrer, kolesterol och olika tillsatser – allt har fått stor uppmärksamhet under vissa perioder.
- Kunskapen om matlagning är en helt annan idag jämfört med för bara 10-20 år sedan. Man kan inte säga att den saknas men kanske att den är i otakt med det sortiment vi erbjuder i butikerna. Många yngre kunder hittar inte det de söker i butikerna.
- Och så är det tiden. Det blir allt mindre tid för matlagning, vilket inte är detsamma som ett minskat intresse. Jag vågar påstå att ju mer tiden minskar, desto större blir intresset.
- Mat är ett av de största fritidsintressena och aldrig förr har svensk matlagning varit så framgångsrik som nu. Kocklandslagets framgångar och kroglivets popularitet gör att fler och fler vinnlägger sig om maten hemma.

För litet drag

Allt detta talar för fisken. Men i själva verket är det tvärtom. Jag vågar påstå att allmänt sett är fisk inte någon populär mat. Bortsett från de gamla vanliga invändningarna mot fisk har jag på senare tid mött ett nytt och lite förbryllande ar-

De nya fiskrätterna är både färgstarka och fantasifulla – vad sägs om savoykålsinbakad torsk.



gument. Fisk är färglöst – både bildligt och bokstavligt. Det är kort sagt inget drag i fisk.

Och visst fisk är ofta vit, blek och inte speciellt vacker på tallriken. Den är också mild i smaken och bör kryddas och tillagas med försiktighet. Saltat vatten, smält smör, peppar och lite örtekryddor – det är allt som behövs. Men hur ser dagens matlagning ut – precis som i alla andra avseenden ökas tempot, uttrycken blir häftigare och smakerna kraftigare.

Jag tror att det är en av de viktigaste orsakerna till att svärdfisk, redsnapper och smörfisk har blivit så populära. För att inte tala om tonfisken. Lite köttliknande, färgstark och med uppmärksamheten riktad mot hur den fiskas. Det är fiskar som jämfört med vitling, kolja, strömming och spätta väcker fantasin och känns spännande.

I den senaste tidens mattidningar hittar jag försök att poppa upp fisken – tunisisk strömming eller torsktacos med lime. Jag tror att det är många som reagerar och tvekar. Däremot är det få som ryggar inför indiska kycklingspett eller fläskfilé orientale. Det verkar som om vi är mer stränga mot fisken. Trots att strömming och sardiner är närbesläktade fiskar får vi inte hantera strömmingen på medelhavsvis. Det går vår svenska ära förnär.

Lätt att handla

Hur är det då i butiken? Om fisken ska hamna på tallriken måste den vara lätt att handla. Tillgängligheten är viktig. Vad har vi som detaljist då gjort för att ge fisken plats på matbordet? Ja, vi har gjort en del. Det finns många satsningar, projekt och ambitioner. Men många har havererat. Frågan är om det verkligen är svårare att sälja fisk jämfört med andra färskvaror. Visserligen krånglar den begränsade hållbarheten till det, men samtidigt är färsk fisk ingen nödvändighet i butiken. De flesta kunder klarar sig utan.

Förpackningstekniken lämnar mycket i övrigt att önska. Butikspackad fisk är sällan något glädjeämne. Dessutom har många butiker arbetsförhållanden som gör det svårt att leva upp till kvalitetskraven. Försöken med atmosfärspackad fisk har inte fått den utveckling som många hade hoppats på. Den känns uppenbarligen inte så självklar att handla.

Tekniken dominerar

Som vanligt när det gäller mat blir det mycket teknik. För lite tankemöda sägnas åt maten, butiken och kunden. En stor del av världens fiskfångster är ämnade att bli mat åt människor, men oftast handlar diskussionen om allt annat än mat. Och jag kan gott medge att detaljhandeln inte är ett dugg bättre. Vi har också en förmåga att förlita oss på tekniken. Att fiskförsäljning hand-

Hälsoaspekterna
kan driva
fiskförsäljningen

lar om hållbarhet, logistik, tråg och förpackningsteknik. Och visst är det viktigt, men uppenbarligen inte tillräckligt.

Den viktiga frågan är vad som ligger i trågen. Ofta är det hela fiskar och fiskfiléer. Och vad gör man med dem? Det är ett långt mentalt avstånd från fisklådan till kundens kök. Min uppfattning är att det avståndet har vi inte förmått att korta ned, trots åtskilliga försök att profilera våra bästa matbutiker med ett bra fisksortiment.

Men vi ger inte upp och allt är inte prövat än. På Gröna Konsums utvecklingsbutik Cajsja Warg har man en fiskdisk som jag tycker är värd att uppmärksammas. Den är inte så stor. Där finns inte all världens fisk. Men där finns det fisk som är läcker att se på, känns rolig att laga och som tar bort alla tveksamheter. Där har man utvecklat ett fisksortiment som är mat och med ett stort inslag av pannfärdigt.

Min bild av fiskeribranschens ansträngningar är att mycket görs kring själva fisket och att marknadsinsatserna handlar om att med recept, kokböcker och vackra bilder försöka öka intresset för fisken. Men mellan fisklådan och kokboken finns det ett led som gärna glöms bort – den produkt som möter kunden.

Och jag har anledning att vara självkritisk. Vi har inom KF, och inte några av konkurrenter heller, lyckats bra med fiskförsäljningen. Samtidigt har vi inte någon anledning att stänga vår panna blodig just för fisken. Vi säljer det som kunderna efterfrågar, som är klok mat och som det finns bra säljmetoder för. Och fisken ligger inte i täten i dessa avseenden.

Men naturligtvis vill vi utveckla sortimentet och skapa nya valmöjligheter för kunderna. Det är ett vitalt intresse. Men när det gäller fisk är inte drivkrafterna så stora. Varför står det så lite t ex om fisk i detaljhandels fackpress. Varför står vi och stampar på samma fläck år ut och år in. Trots allt som görs är min bild att det inte finns ett tillräckligt tryck och intresse från fiskeribranschen att arbeta tillsammans med handeln. Det kan låta hårt för dem som ändå anstränger sig, men verkligheten talar sitt tydliga språk.

En stor och viktig grupp av konsumenter är 40-talisterna. De är i den övre medelåldern och börjar närma sig pensionsåldern. De är många och köpstarka och den första generation som har den yngre generationen som förebild. Det är ett märkligt fenomen som kommer att få stora konsekvenser för köpbeteendena. Vi vill hålla oss unga. Hälsan, fysiken, kroppen och förmågan att njuta av tillvaron är viktiga mål. Maten har en central roll.

Idag går det att handla bröd som är berikat med energimedel som ginseng, guarana m m. Verums hälsofil är ett godkänt naturläkemedel. ICA utvecklar sitt sortiment av BRA-produkter inom mejerisortimentet. Det är ett stort internationellt intresse kring det finska Benecolmargarinet som sänker kolesterolhalten.

Fisk är naturligt hälsosam, men det finns samtidigt en diskussion om hälso-risker förknippade med fisk. Östersjöfisk ska ätas i begränsade mängder. Kvicksilverhalten i fisk har uppmärksammats i pressen så mycket att det oroar många.

Och så är det detta med laxen. Diskussionen om laxodlingarnas miljöpåverkan börjar uppmärksammas. Något som också tar sig uttryck i en viss trötthet över laxens plats på matbordet. Vi måste vara rädda om variationen i sortimentet. Någon sa till mig att lax snart är en ogräsfisk i mathållningen. Dit är det fortfarande mycket långt men det fanns en tid då svenska norrländska arbetare fick en garanti att inte behöva äta för mycket lax. Dit vill vi inte igen.

Aktiva och gemensamma insatser

Kunderna vill ha trygghet kring produkterna. De vill veta vad de köper. Intresset för ekologiska produkter och KRAV-märkets ökade betydelse är ett tecken på detta. Jag efterlyser en större medvetenhet från fiskeribranschens sida kring dessa frågor. En kvalitetsmärkning av fisk ur ekologisk synvinkel skulle underlätta mycket.

Att få tillfälle att skriva om fisk och fiskförsäljning på detta sätt fick mig att fundera över sådant som till vardags känns självklart. Det är alldeles klart att det behövs rejäla tag för att öka försäljningen av fisk. Då hamnar den på tallriken. Det är också helt klart att fisken har kvaliteter som gör att den har alla möjligheter att få en större roll i framtidens mathållning. När vi talar om att det röda köttet ersätts av vitt som fågel och kalv, borde också fisken inrymmas i detta. Det gör den inte självklart idag.

Vi inom detaljhandeln kan göra mycket mer för att driva utvecklingen åt detta håll. Men vi behöver aktivt stöd från fiskeribranschen, betydligt aktivare än idag. Får vi inte det stödet är risken stor att vi lägger vår energi på andra sortimentsavsnitt och andra frågor. Men tillsammans kan vi sälja mycket mer fisk och verkligen se till att fisken blir 2000-talets mat. Den har alla förutsättningar.

Göte Ekström

Direktör
Turistdelegationen
Stockholm

Fisketurismen kan ge många nya jobb

Fisketurism är starkt knutet till upplevelse, natur, rekreation och social samvaro. Gjorda undersökningar pekar på att ungefär var fjärde svensk fiskar någon gång per år och att var tjugonde fiskar ganska regelbundet.

Antalet svenskar som fiskar någon gång per år uppskattas till drygt två miljoner. Ofta sker det utan samband med en resa. Som turister har vi svenskar dock uppskattats spendera 2 800 miljoner kronor i samband med fiske. Motsvarande siffra bland utländska turister i Sverige är ca 500 miljoner kronor.

Kan turismen väsentligt öka i värde med fisket som attraktion och motor för rese- och turistindustrin?

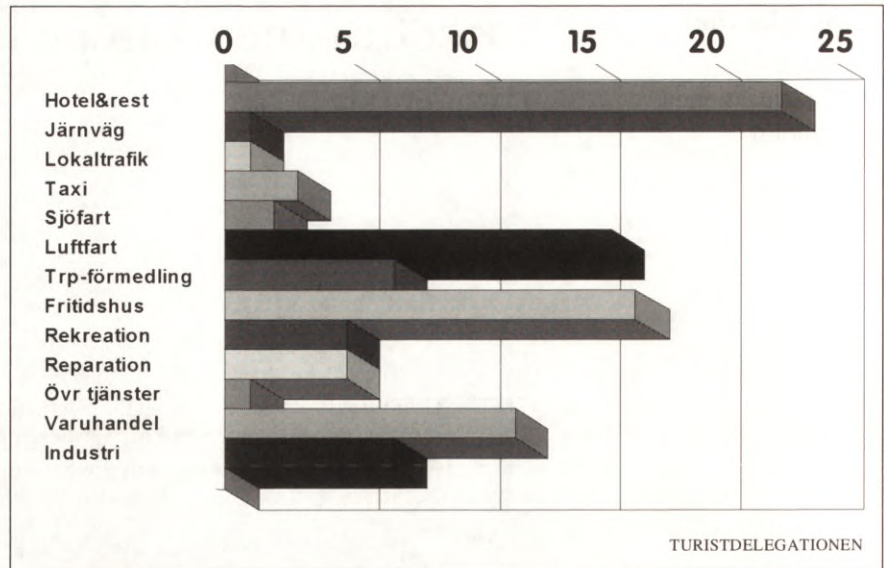
Fisket har en stor ekonomisk potential för rese- och turistindustrin och dess utveckling. Det kan utvecklas när bra fiskevatten finns till förfogande för duktiga entreprenörer.

Fiskeriverket har en central roll när det gäller att vårda och utveckla resursen och samverkar därigenom med vattenägare och turistnäring till en bättre produkt. Fiskeriverket, TuristRådet och Turistdelegationen har ett konstruktivt samarbete kring fisketurism.



Foto: Thord Eriksson

Satellitkonto för
turistnäringen 1996 –
andel av turismens
förädlingsvärde



Globala trender

- Relationen pris/prestanda allt viktigare
- Miljö- och säkerhet viktigare
- Marknadssegmentering allt viktigare
- Resande pga visst intresse eller hobby kommer att öka
- Samarbete med icke-kommersiella organisationer ökar

TURISTDELEGATIONEN

Framtidens turist är mer målinriktad

Människor reser för att göra affärer, för att uppleva, lära, lära sig förstå, för att hämta andan. Som individer uppfattar vi detta som viktigt och prioriterar det högt. Det är berikande att bättre förstå natur och kultur och dess sammanhang. Genom resorna – turismen – ökar förståelsen för människor och förhållanden i andra regioner och länder.

Från samhällets utgångspunkt är resandet också viktigt. Det är viktigt i den globala utvecklingen att människor lär sig förstå och respektera olika levnadsvillkor och traditioner. Det hjälper oss också att förstå och respektera vår egen vardag.

Rese- och turistindustrin är en näring som har till uppgift att producera och sälja tjänster. Det handlar om transporter, boende, mat, upplevelser och shopping. Då det finns en tilltagande efterfrågan på resetjänster och dessa representerar en god nytta för samhället finns här en möjlighet för tillväxt. Att öka resandet skapar värden för individ och samhälle – och det skapar också arbetstillfällen och ekonomisk utveckling i många olika branscher.

För att åstadkomma ett ökat resande måste näringen fokusera på huvudorsaken till resan. Upplevelsen ska ha sådan kvalitet och ett sådant innehåll att den förmår attrahera besökare. Också för den som reser av sociala orsaker eller i affärer kan en stark upplevelse representera ett sådant tilläggsvärde att det påverkar val av resmål eller plats för en konferens eller ett affärsmöte.

Resandet, turismen, blir mer och mer målinriktad. Vi ställer högre och högre krav på att vårt huvudsyfte med resan skall tillgodoses. Som konsumenter kräver vi att få ha att göra med en allt mer professionell näring.

Marknaden

Snabbaste vägen till framgång för svensk fisketurism är att etablera bra fiskeprodukter hos specialiserade researrangörer på utlandsmarknaderna.

Sverige har i dag en svag image som fiskeland på de flesta marknader. Detta beror i huvudsak på att Sverige är dåligt representerat hos utländska arrangörer med inriktning mot fisketurism. I en ledande researrangörskatalog i Storbritannien har Irland fyrtio sidor och Sverige två, trots att det svenska utbudet sannolikt är större och mer varierat.

Svenska entreprenörer med bra fiskeprodukter måste bli bättre på att hitta effektiva säljkanaler mot identifierade marknadssegment, genom att etablera samarbete med utländska researrangörer. Ett sätt är att ta TuristRådets utlandskontor till hjälp, de har en gedigen kunskap om hur respektive marknad ser ut och kan angripas.

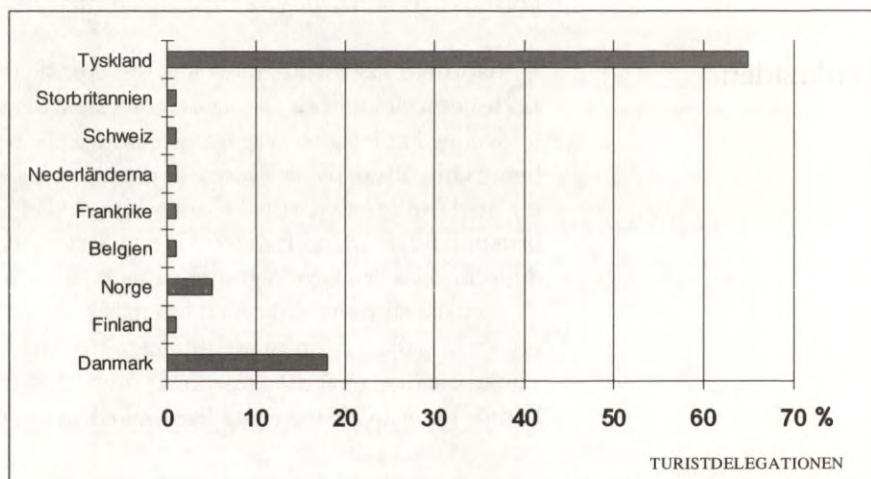
Fisketurister kan indelas i tre stora målgrupper

Marknadsundersökningarna visar att distributions- och säljled fungerar olika beroende på land: Tyskland har många mindre researrangörer specialiserade på fiskeresor, de stora franska researrangörerna har speciella avdelningar för fiskeresor, i Finland saknas specialiserade arrangörer, här är i stället Ålands samarbete med Viking Line ett bra exempel på en fungerade distributionskanal.

- Specialisten söker utmanande och varierat fiske vid tidpunkter då fisket är bäst. De reser särskilt för att fiska och bryr sig inte om andra aktiviteter. En viktig, imageskapande grupp som nås med specialriktade produkter.
- Familjefiskaren reser på sommaresemester till områden där det går att fiska men där det också finns intressanta aktiviteter för övriga familjemedlemmar. Denna grupp kräver resmål med ett väsentligt mer varierat aktivitetsutbud än specialisterna. Gruppen nås med marknadsföring av resmålet.
- Till sist har vi de turister som fiskar när de väl är på plats för att området erbjuder goda möjligheter till fiske. Denna grupp nås genom information på platsen.

Uppdelning på olika typer av fiske skiljer sig mellan länderna. Den brittiska marknaden har t ex en tydlig uppdelning i sea fishing (havsfiske), game fishing (fiske efter laxfiskar) och coarse fishing (fiske efter vitfisk, mest mete) som är genomgående i fisketidningar, på mässor, bland fiskeklubbar och hos researrangörer.

Utländska fiskare i Sverige sommaren 1994



Fisketurismen måste
vara miljövänlig

Sverige kan erbjuda ett mycket varierat fiske – inte bara stora och små fiskar. Vi har många olika naturmiljöer med havsfiske, insjöfiske, fiske i älvar och vattendrag och fjällfiske. Vi kan erbjuda exklusivt fiske under alla årstider. Vi har olika fångstmetoder. Vi har dessutom ett förnämligt kök som knyter an till fisket.

Fiske är naturnära. Miljön och naturen är en viktig resurs för alla som medverkar i naturnära turism. Turisterna har själva ett stort ansvar för denna resurs, men naturligtvis tillsammans med turistföretag och markägare. Den ekonomi turismen skapar ger underlag för vård av både miljöer och fiske.

De övergripande miljöfrågorna är viktiga. Försurningsskador, kvicksilver och andra kemikaliefrågor är frågeställningar som i första hand skall hanteras utifrån ekologins krav och vad naturen långsiktigt förmår bära. Det är därvid också viktigt att se den ekonomiska potential som den naturnära turismen rymmer.

Företag ger jobb: Om man skall sälja fiskelandet Sverige som en orsak att resa till Sverige eller inom Sverige ställer det krav på att det finns någon som säljer och har något att sälja. Det handlar om en entreprenör som utvecklar en produkt, vilken når en kund. Det är detta som skapar jobb och pengar.

Allemansrätten är en omistlig tillgång med rättigheter och skyldigheter när den enskilde rör sig i skog och mark. Samtidigt skall vi poängtera att en allmän och gratis tillgång till en attraktion försvårar för den som vill nyttja och utveckla denna attraktion i turistiskt syfte. Inte minst för utländska besökare måste det understrykas att våra sjöar och älvar inte utgör en allmän och fri nyttighet.

Det krävs
professionell satsning
för att lyckas

Vi talar således om en professionell utveckling av en näring mera än ett allemansrättsligt fiskande. Detta sagt utan att ringakta värdet för den enskilde av möjligheterna att socialt och rekreativt fiska i hembygden, vid stugan, med ungarna osv. Utan entreprenörerna kommer vi aldrig att kunna utveckla fiskelandet Sverige för turister.



Foto: Ylva Knutsson

Som alltid gäller det att arbeta så att eventuella konflikter kan undvikas. Det gäller att se till att utbytet för de berörda blir positivt. Det gäller för den som äger eller förfogar över resursen, för turistföretagaren och för lokalbefolkningen. Ett sådant synsätt leder till att alla näringsidkare genom tydliga avtal säkrar förutsättningarna för sin tillgång till naturresursen.

Företagsutveckling inom turismen på fiskets grund leder till att lokala, regionala och centrala myndigheter måste fundera över sin roll och sitt ansvar. Är dessa alltid medvetna om huruvida en insats främjar, motverkar eller konkurrerar med företag som vill utveckla turistfisket?

Turistdelegationens och TuristRådets samarbete med Fiskeriverket syftar bl a till att reda ut ett antal grundläggande frågeställningar, för att därigenom öka Sveriges attraktionskraft som fiskeland. Vår potential är stor och i hög grad outnyttjad. Fiskeriverkets öppenhet för denna närings utveckling är lovvärd.

Lars Johansson

Byråchef
Swedmar
Fiskeriverket
Göteborg

Fiskeriverkets medverkan i det svenska biståndet

Fiskeriverkets engagemang inom det internationella utvecklings-samarbetet har pågått i mer än två decennier. År 1974 formades efter diskussioner mellan Sida och dåvarande Fiskeristyrelsen en mindre grupp inom styrelsen i syfte att assistera Sida inom ett biståndsfält som Sida hittills litet hade sysslat med, nämligen fisket. Efter diskussioner med FAO företogs samma år en av Sida finansierad resa till länderna runt Bengaliska Bukten för att formulera ett utvecklingsprogram för det hantverksmässiga fisket. För att hålla ihop de planerade svenska insatserna nu och i framtiden bildades biståndsavdelningen, som fram till 1981 var en del av Fiskeristyrelsens havsfiskelaboratorium i Lysekil. Därefter flyttades biståndsavdelningen till Göteborg och fick namnet Fiskeristyrelsens Biståndssekretariat. Ett namnbyte till Centre for Development Cooperation (CDC) skedde ett antal år senare. Verksamheten ökades successivt i takt med att ett svenskt fiskeribistånd utvecklades.

Det började 1974
som ett institutionellt
samarbete med Sida

Det första avtalet med Sida slöts redan 1974 och därmed kallades vi institutionella konsulter. Samarbetsavtalet gäller än idag, även om verksamhetens inriktning har växlat genom åren. Viktiga grundstenar i samarbetet med Sida var tidigt en gemensam verksamhetsplanering och en särskild Biståndskommitté vid Fiskeristyrelsen. Kommitténs medlemmar hade personliga erfarenheter av olika aspekter av fiske i utvecklingsländer. Dessa former för operativ samordning togs bort i början av 1990-talet, samtidigt som det institutionella samarbetet med Sida tonades ner. Anbudsförfarande kom att gälla för varje insats. Verksamheten kom nu att ske under namnet Swedmar. Nu, 1998, har Fiskeriverket återigen gått in i ett mera planerat institutionellt samarbete med Sida inom det akvatiska biståndet. Det gemensamt finansierade biblioteket med akvatisk litteratur som funnits under många år är en del av detta samarbete.

Fram till mitten av
1980-talet var inrikt-
ningen på att utveckla
hantverksfisket

Den fattiga fiskar- och kustbefolkningen stod från allra första början i fokus för det svenska fiskestödet. Det första omfattande mångåriga programmet som genomfördes för att stödja olika aspekter av hantverksfisket skedde i samarbete med FAO i Bengaliska bukten. Vikten låg vid konstruktion av fiskebåtar, redskap, fiskodling, stärka kvinnans roll m m. Utveckling av fiskemetoder, leverans av båtar, motorer och redskap skedde sedan inom ramen för hantverksfiskeprojekt i främst Angola och därpå i Guinea Bissau. Viljan att ge var ofta större än viljan att kritiskt granska hur inflödet av materiel påverkade den lokala och nationella ekonomin. Projektens förmåga att påverka de grundläggande utvecklingsvillkoren underlättades inte heller av att de båda länderna var centralstyrda ekonomier som saknade reella marknadspriser på fisk. Därmed inte sagt att insatserna inte fick stor betydelse för de fiskare som direkt berördes av stödet. Än idag efterfrågas sådant direkt stöd av fiskare och lokala fiskemyndigheter när man besöker kust- och fiskebyar. Den akuta fattigdomen gör det inte lätt att anamma behovet av att planera uttaget av fisk. Förmågan att bedöma fiskeresursen och reglera uttaget kommer också inom överskådlig tid att vara mycket utvecklad i många utvecklingsländer.”

På 1980-talet tillkom
stödet till nationella och
regionala organisationer

Från att tidigare varit inriktat direkt på fiskar- och kustbefolkningen kom stödet från mitten av 1980-talet att inriktas på att stärka institutioner för fiske och andra akvatiska frågor. Fiskeriverket kom härvid att medverka i en rad institutionsutvecklande insatser.



Fisk lossas vid bryggan i Bubaque i Guinea Bissau.

Foto: Hans Båge.

I **Angola** medverkade verket i uppbyggnaden av bl a ett marint fiskeriforskningsinstitut med tillhörande forskningsfartyg samt en nationell fiskeskola. Vidare gav verket under flera år direkt rådgivning till det angolanska fiskeriministeriet genom en permanent rådgivare. Genom det svenska stödet, i stor utsträckning kanaliserat genom Fiskeriverket, har Angola nu en grundstruktur av institutioner, forskare och yrkesmän inom fisket. Det långvariga inbördeskriget var och är alltjämt ett stort hinder för utvecklingen i Angola och det angolanska fisket. Verkets stöd till det Angolanska fiskeriministeriet och instituten upphörde under 1995 och det svenska stödet har därefter reducerats betydligt.

På samma sätt men i mindre omfattning kom det svenska stödet till **Guinea Bissau** att övergå från ett direkt stöd till hantverksfisket till att utveckla landets hantverksfiskemyndighet. Detta stöd har nu upphört. I skrivande stund, 1998, har också den svenska beskickningen tvingats att lämna landet pga oroligheter – inbördeskrig.

När det gäller stödet till **regionala organisationer/institutioner** har verket medverkat i insatser i Afrika, Asien och Centralamerika. I Afrika har personal från verket medverkat i uppbyggnaden av ett regionalt samarbetsprogram (ALCOM) för att främja utvecklingen av ett småskaligt vattenbruk. I Asien har verket gett uppbackning till och för Sidans räkning följt utvecklingen av ett regionalt program (Bengaliska Bukten Programmet, BOBP) för att främja utvecklingen av det småskaliga kustfisket i regionen. Sidans stöd till programmet har upphört sedan några år. För närvarande diskuteras på initiativ från FAO och GEF att nyttja BOBPs programstruktur för en mera miljö-och

Under 1990-talet sker
en fokusering på
miljöskydd och
resurshushållning

resursinriktad regional insats. I Centralamerika har verket medverkat i Sidas stöd till det Karibiska Miljöprogrammet (CEP), ett av UNEPs regionala havsprogram. Sida har under fem år varit den största bidragsgivaren, men stödet minskas nu successivt.

Under 1990-talet har Sida och andra internationella givare i stor utsträckning lämnat det direkta stödet till fiskesektorn. Förklaringarna är bl a överfiske och behovet av att istället mera fokusera på att förbättra kustmiljön och förvalta resurserna, bl a nå ett uthålligt uttag av fiskeresurserna. Fisket kommer således in som en av flera sektorer i stödet till en bärkraftig kustutveckling. Än så länge har Sidas och andras stödinsatser huvudsakligen begränsats till kunskaphöjande insatser och modellbyggande, t ex för planering och skötsel av kustområden (Coastal Management). Det är inte sannolikt att den typ av insatser som nu påbörjats, med stöd av en mängd internationella stödorgan, inom en snar tid kommer att ge synliga effekter för den fattiga kust- och fiskarbefolkningen, vilken tidigare stått i direkt fokus för bl a det svenska fiskestödet. Däremot är de betydelsefulla för den långsiktiga förvaltningen av kustområdena och de marina resurserna och därmed för framtida generationer av fiskare och andra kustbor.

*Kustprogrammet i Vietnam.
Fiskebåtar och transportfartyg får
allt svårare att ankra upp i det
sedimentationspåverkade området
utanför en flodmynning.*

Foto: Lars Johansson



Under 1998 – havets år, har Sida lagt fast principer för fortsatt stöd inom det marina området. Det handlar bl a om att sprida kunskap om och skapa förståelse för kust- och marina förhållanden och att stärka legala, institutionella och andra ramverk. Som exempel på möjliga konkreta insatser nämns demonstrationsexempel för kustförvaltning i pilotområden, ekonomisk utveckling i lokalsamhällen, återskapande av förstörda ekosystem, ekoturism, uthålligt fiske och marint vattenbruk, planering av kuststädernas utveckling, samt kontroll av föroreningar och sedimentation i flodmynningar.

Som exempel på pågående insatser, där Fiskerierket är inblandat, kan nämnas Sida/SARECs stöd till ett regionalt marint forskningsprogram i Östafrika och ett kustprogram i Vietnam. Programmet i Vietnam syftar till att utveckla kapaciteten hos två provinsförvaltningar att bättre förvalta sina kustområden och marina resurser. Förhoppningsvis kan de inledande åren av planering och kompetensutveckling leda fram till sammanhållna kustutvecklingsprogram för de båda provinserna. Direkta stödinsatser, från Sida eller andra givare, för att förbättra levnadsvillkoren för kust- och fiskarebefolkningen bör då ingå.

Hur medverkar verket
i ett fortsatt
utvecklingsarbete
under 2000-talet

Som framgått har Fiskeriverkets internationella utvecklingsamarbete haft Solika inriktning och omfattning under de drygt två decennier det pågått. Under den närmaste perioden kommer sannolikt det institutionella samarbetet med Sida att återigen utvecklas. Samarbetet bör innefatta fortsatt stöd till fiskesektorn men inom ramen för och med fokus på resurshushållning och en allsidig utveckling av kustområdena. Detsamma gäller för insjövatten.

Fiskeriverket avser således att även fortsättningsvis försöka påverka utvecklingen och genomförandet av kust- och marina utvecklingsinsatser och se till att fiskets intressen beaktas och främjas. Fisket och vattenbruket är trots allt de näringar som inom överskådlig tid kommer att vara viktigast för den fattiga kustbefolkningen i utvecklingsländerna. Verket kommer återigen att verka för att den fattiga fiskarbefolkningen direkt gynnas i det akvatiska utvecklingsamarbetet. I vilka former och med vilken inriktning detta bör ske behöver övervägas ytterligare med utgångspunkt från de många årens erfarenheter av fiskebistånd liksom den samordnade kust- och havsområdesförvaltning som nu initieras och växer fram i flera utvecklingsländer.

Under den närmaste tiden bedöms också assistans till de baltiska staterna inom fiskesektorn vara nödvändigt för att underlätta ett EU-inträde. Fiskeriverkets erfarenheter kan bli betydelsefulla, men formen för samarbete är ännu

något oklar. Ett annat område som ligger nära till hands mot bakgrund av verkets kompetens kan vara att medverka i stöd till utvecklingen av regionala fiskeriorganisationer. Ett regionalt marint samarbete är synnerligen viktigt eftersom t ex fisk och marina miljöföroreningar inte känner av nationella gränser och därför ger upphov till nationella överuttag och konflikter mellan länder.

Överhuvudtaget kommer kompetensen och intresset hos Fiskeriverket och dess personal att vara en mycket viktig utgångspunkt för de prioriteringar som görs när det gäller verkets medverkan i svenskt och annat utvecklings-samarbete. Verkets internationella konsultgrupp, Swedmar, kommer att i dialog med Sida och andra biståndsgivare verka för att verkets kompetens, inom ramen för tillgängliga personalresurser, nyttjas i utvecklingssamarbetet. Det blir också naturligt att söka samarbete med fiskets organisationer, fiskindustri liksom andra myndigheter och konsultbolag, eftersom verket inte kan förutsättas ha den samlade kompetens som krävs, t ex för breda kustutvecklingsinsatser.



FISKERIVERKET, som är den centrala statliga myndigheten för fiske, vattenbruk och fiskevård i Sverige, skall verka för en ansvarsfull hushållning med fisktillgångarna så att de långsiktigt kan utnyttjas i ett uthålligt fiske av olika slag.

Verket har också ett miljövårdsansvar och skall verka för en biologisk mångfald och för ett rikt och varierat fiskbestånd. I uppdraget att främja forskning och bedriva utvecklingsverksamhet på fiskets område organiserar Fiskeriverket **Havsfiskelaboratoriet** i Lysekil, **Sötvattenslaboratoriet** i Drottningholm, **Kustlaboratoriet** i Öregrund, två **Fiskeriförsöksstationer** (Älvkarleby och Kälarne) och två **Utredningskontor** (Luleå/Härnösand och Jönköping).



FISKERIVERKET

Ekelundsgatan 1, Box 423, 401 26 GÖTEBORG
Telefon 031-743 03 00, Fax 031-743 04 44